

**Бібліотечна справа Черкащини:
від першоджерел до сьогодення**

**Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю**

**2-3 квітня 2024 року
Черкаси**

Управління культури та охорони культурної спадщини
Черкаської обласної державної адміністрації

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова
бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради

Громадська організація «Черкаське обласне відділення
Української бібліотечної асоціації»

Черкаська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

2-3 квітня 2024 року
м. Черкаси

Черкаси 2024

**УДК 02 (477.46) (091) (063)
Б59**

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Комунального закладу «Обласна універсальна наукова
бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної
ради (протокол № 3 від 6 червня 2024 р.)*

Упорядник

К. Бугаєнко

Відповідальна за випуск

Л. Дядик

Б59 Бібліотечна справа Черкащини : від першоджерел до сьогодні : збірник матеріал. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю, 2-3 квіт. 2024 р., м. Черкаси / Упр. культури та охорони культур. спадщини Черкас. облдержадмін., Комунал. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради, Громад. орг. «Черкас. обл. відділення. Укр. б-ної асоціації» [упоряд. К. Бугаєнко]. – Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2024. – 117 с.

У збірнику вміщено доповіді та виступи учасників науково-практичної конференції «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодні» – провідних фахівців бібліотечної галузі, представників органів влади. У них висвітлено 70-річний шлях становлення та розбудови Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка та Обласної бібліотеки для дітей. Розглядаються історичні аспекти розвитку бібліотечної справи, роботи сільських бібліотек у повоєнні роки, поширення книг та періодичних видань на Черкащині. Бібліотечні фахівці публічних і наукових бібліотек вишів Черкащини поділилися досвідом діяльності, зокрема в контексті нинішньої російсько-української війни.

Видання орієнтоване на бібліотечних працівників, керівників галузі культури, краєзнавців.

УДК 02 (477.46) (091) (063)

© Комунальний заклад «Обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка», 2024

Від упорядника

2-3 квітня 2024 року в Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Тараса Шевченка відбулася науково-практична конференція з міжнародною участю «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення», присвячена 70-річчю утворення Черкаської області, 125-й річниці з часу заснування першої публічної бібліотеки у м. Черкаси та 70-й річниці, відколи вона набула статусу обласного закладу, 70-річчю обласної бібліотеки для дітей.

Головні організатори конференції – Управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської обласної державної адміністрації, ОУНБ імені Тараса Шевченка, ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації». Форму проведення, зважаючи на сучасні реалії, було обрано змішану – онлайн/офлайн.

У роботі взяли участь представники органів влади, провідні фахівці обласних, публічних і дитячих бібліотек територіальних громад, наукових бібліотек вишів, науковці, краєзнавці, видавці, письменники, представники громадських організацій, працівники музеїв та Державного архіву Черкаської області. Долучилися до конференції через ZOOM колеги та партнери зі Школи інформації Державного університету м. Сан-Хосе (Каліфорнія, США), фундатори SUCHO (групи міжнародних волонтерів) із Стенфордського університету, бібліотекар Лос-Анджелеської публічної бібліотеки та ін.

Науково-практична конференція розпочалася урочистостями на честь обласних бібліотек-ювілярів, які відкрили «Молитвою за Україну» та показом відеоролика про історію і сьогодення Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка. Прозвучали вітальні слова від гостей.

Після урочистої частини протягом двох днів проходили пленарні засідання. На першому – у доповідях та виступах учасники акцентували увагу на історичних аспектах та сьогоденні бібліотек-ювілярів, розвитку бібліотечної справи, роботі сільських бібліотек в період повоєнної відбудови (1943–1950 роки), історії поширення книг та періодичних видань на Черкащині, розповідали про видатних книгознавців, бібліотекознавців, бібліографів, імена яких пов'язані з Черкащиною, про музей цінних і рідкісних книг бібліотеки Уманського національного університету садівництва, про публікативну діяльність наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. На другому пленарному засіданні учасники обговорювали питання методичного забезпечення бібліотек під час воєнного стану, ділилися досвідом організації проєктного менеджменту

як передумови модернізації закладів, порушили питання збереження історико-культурного надбання краю, налагодження комунікації з владою та громадою, підготовки інформаційних видань та забезпечення доступу до них. Йшлося також про головний пріоритет діяльності Черкаського ОБ УБА – донесення до світової спільноти правди про війну в Україні.

Бібліотекам-учасницям організували «вільний мікрофон» через ZOOM для комунікації, спілкування, участі в підведенні підсумків конференції.

Тож, незважаючи на жорстоке воєнне сьогоднішнє, бібліотечна спільнота Черкащини, як підтверджують виступи учасників конференції, плідно працює над трансформацією закладів, шукає інноваційні шляхи вирішення проблем, взаємодії з громадою, враховуючи поточні тенденції та потреби суспільства.

Публікуючи тези доповідей та повідомлень учасників конференції, організатори сподіваються, що вони стануть приводом для фахового обговорення, обміну думками щодо трансформації діяльності, проблем, що виникають, та підходів до їх розв'язання.

Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення

2 квітня 2024 р.

Ювілейні урочистості. Вітальні слова

О. Г. Шамрай, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації (тези виступу)

Шамрай О. Г. привітав всіх учасників із початком роботи науково-практичної конференції «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення». Особливі вітання прозвучали на адресу господарів – Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка, а також присутнього колективу Обласної бібліотеки для дітей на честь ювілеїв закладів. Олександр Григорович зазначив, що Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка пройшла 125-літній шлях – від невеликої міської книгозбірні до провідного закладу культури області. Сьогодні вона відіграє провідну роль у багатьох царинах бібліотечної діяльності, є соціокультурним центром із популяризації книги та читання, науково-методичним – для публічних бібліотек територіальних громад.

Бібліотека сумлінно виконує покладену на неї місію – збирання, збереження та надання в користування універсального фонду. Упроваджує інновації, пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями, що впливають на покращення виробничого процесу, якість та розширення спектру послуг для користувачів, підвищують ефективність системи бібліотечного обслуговування.

Активно впроваджує інноваційні форми та методи роботи й колектив Обласної бібліотеки для дітей, що спонукає дітей до читання, творчого мислення та розвитку.

Укотре бібліотеки-ювіляри показали своє призначення як соціально значущі інституції, проявили свою гуманітарну сутність, розгорнули бібліотечно-інформаційний спротив у часи скрути, повномасштабної війни російської федерації проти нашої країни.

Олександр Шамрай побажав колективам рухатися вперед, орієнтуючись на пріоритети євроінтеграції та світові стандарти під мирним небом і вірою в нашу Перемогу!

О. Г. Шамрай вручив нагороди бібліотечним працівникам.

О. О. Шабатін, начальник Управління культури та охорони культурної спадщини ЧОДА (тези виступу)

Шабатін О. О. привітав бібліотечних працівників Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка та Обласної бібліотеки для дітей з ювілеями. Відзначив їх вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи та культури області. Зберігаючи традиції і впроваджуючи інновації, заклади розширюють можливості доступу громадян до національних і світових інформаційних ресурсів. Беруть участь у конкурсах проєктів, на виграні гранти модернізують бібліотеки. Активність, дієвість, небайдужість, креативність, професійність бібліотечних працівників, новаторські ідеї їхніх очільників працюють на створення комфортного бібліотечно-інформаційного середовища.

У час воєнного стану обласні бібліотеки стали своєрідними культурними осередками, де проводяться заходи, що позиціонують їх як платформу соціальної підтримки людей, які пережили жах війни. З огляду на пройдені роки, прогресивні звершення, Олександр Олексійович побажав продовжувати успішно тримати культурний та інформаційний тил, слугувати ідеалам справедливості й добра заради мирного майбутнього.

О. О. Шабатін вручив почесні грамоти Управління культури та охорони культурної спадщини бібліотечним працівникам.

Р. В. Суценок, перший заступник голови Черкаської обласної ради (тези виступу)

Суценок Р. В. привітав ювілярів. В умовах воєнного стану бібліотеки тримають свій фронт – культурний, інформаційний, волонтерський. Лишаються загальнодоступним, безкоштовним, громадським простором підтримки. Бібліотекарі продовжують служити громаді для добра, духовного та культурного збагачення, науки та просвітництва. Як інформаційні центри забезпечують зв'язок із світовими інформаційними мережами, надаючи користувачам вільний доступ до інформаційних ресурсів. Роман Володимирович побажав успішної реалізації проєктів і програм, задля майбутнього розвитку громади.

Суценок Р. В. вручив працівникам бібліотек почесні грамоти Черкаської обласної ради.

О. О. Сербін, в. о. генерального директора Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого (тези вітання через відеозв'язок)

Сербін О. О. передав вітання від топ-менеджменту Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. Відзначив, що дуже приємно спостерігати, аналізувати й вихвалитися результатами роботи ОУНБ імені Тараса Шевченка, адже це одна з небагатьох обласних бібліотек, яка дійсно на високому рівні тримає інформаційну марку в цей складний час. Черкащани не просто адаптуються до реалій сьогодення, а показують приклад, задають тренди. Олег Олегович проаналізував високі показники ОУНБ імені Тараса Шевченка. Радісно і втішно, що багато імplementовано у практику нових сервісів, зокрема запрацювала електронна бібліотека, яка допомагає отримати безперешкодний доступ до ресурсів. Відзначив соціогуманітарну складову діяльності, яка є внеском у нашу спільну Перемогу.

Побажав, щоб наступні ювілеї святкували в Україні, яка відбудовується, розвивається як справжня європейська держава.

О. М. Бруй, президентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація», заступниця генерального директора НБУ ім. Ярослава Мудрого (тези вітання через відеозв'язок)

Бруй О. М. привітала бібліотекарів Черкащини з рядом ювілеїв, які святкують цього року. Подякувала всім, хто долучається до розвитку УБА, яка працює на розквіт бібліотечної справи всієї країни.

Оксана Миколаївна відзначила, що нині активно працюємо на ниві культурної дипломатії, та подякувала Людмилі Дядик, яка активно представляє українських бібліотекарів за кордоном. Це дуже важливо, коли розповідаємо правду про сьогоденні реалії. Треба показувати не лише наші втрати, а й нашу силу, як ми долаємо виклики часу. Бібліотекарі Черкащини гідно це роблять.

**Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка та
Школа інформації Державного університету
м. Сан-Хосе (США):
грані співпраці у модернізації бібліотек
Черкащини**

**Юлія Госарт, професорка, Школа інформації
Державного університету м. Сан-Хосе:**

«Шановні колеги та колежанки. Вітаю всіх вас з нашим святом – 125-ю річницею заснування нашої обласної бібліотеки, а також сімдесятирічним ювілеєм Черкаської області та створення нашої дитячої бібліотеки. Для мене це свято не тільки професійне, але й особисте. Я черкашанка. Я виросла в Черкасах, ходила до школи, була відвідувачкою спочатку дитячої, а потім обласної бібліотеки, навіть працювала там інтерном, коли навчалася в Києві.

На жаль, співпраця між Школою інформації Державного університету Сан-Хосе, моїм навчальним закладом, та Черкаською бібліотекою почалася з початком цієї страшної війни, яка триває, яка забирає життя, руйнує нашу землю та наші бібліотеки. Але ми тут, моя родина, мої друзі, ми сподіваємося, що буде кінець, що наші хлопці повернуться додому і що наша Україна розквітне, як весняна квітка, та буде весела і щаслива. Бо те, що ми робимо разом, – це невеликі кроки шляхом перемоги».

**Квінн Домбровскі, Стенфордський університет,
співзасновниця SUCHO:**

«Шановні колеги, вітання від Стенфордського університету! Ми з вами святкуємо 125-річчя Черкаської обласної бібліотеки та відзначаємо 70-річчя створення Черкаської області. Для мене було великою честю поділитися творами переможців конкурсу дитячої творчості з учнями початкової школи моїх дітей у місті Берклі, у штаті Каліфорнія, а також із науковцями Стенфордського університету. Із гордістю Saving Ukrainian Cultural Heritage Online підтримує Черкаську обласну бібліотеку сканером та іншим технічним обладнанням для збереження української культури та поширення її в усьому світі. Ми солідарні з вами проти російського вторгнення, і ми раді бачити розквіт української культурної спадщини в Україні та в цифровому світі. Ми з нетерпінням чекаємо співпраці з вами в майбутньому».

Сара Клер, випускниця Школи інформації Державного університету м. Сан-Хосе, бібліотекарка Лос-Анжелеської публічної бібліотеки:

«Я кураторка майбутньої виставки «Війну, а не квіти малюють діти», яка триватиме до 24 червня в бібліотеці Кінг Державного університету м. Сан-Хосе. Для мене велика честь бути частиною цього проекту. Ідея виставки з'явилася восени 2022 року. Черкаська обласна наукова бібліотека провела конкурс малюнків у 40 публічних бібліотеках області, де проживає понад 220 000 переселенців. Художники віком від 6 до 16 років малювали свій безпосередній досвід, травми війни, переміщення, а також надії та солідарності. Було створено понад 450 малюнків, і деякі з найкращих поїхали до Америки. Однак за допомогою інформаційної школи SUCHO було придбано сканер, тож усі роботи були оцифровані й доступні в Інтернеті. Ті з них, що поїхали до Америки, спочатку були виставлені в університеті Лойоли. Однак виставка в SJSU знаходиться в галереї, яка є ще більшою за площею. Це дуже хвилююче, тому що у нас є можливість показати набагато більше робіт. Понад 70 малюнків будуть представлені на виставці разом із такими речами, як соняшники, рушники та символи української гордості. Багато малюнків містять зображення війни або втрат, деякі з них досить сюрреалістичні й виражають почуття художників, інші роботи більш конкретні та показують зброю, солдатів або засоби ведення війни, а ще інші роботи дійсно зосереджені на більш оптимістичних образах.

Наприклад, синьо-жовті кольори українського прапора рясно присутні в багатьох роботах, ангели ширяють над солдатами й захищають їх, відьми накладають закляття, щоб збити ворога зі шляху, соняшники й лелеки можна побачити на багатьох роботах. Малюнки охоплюють діапазон від прямих документів війни та почуттів, пов'язаних з війною, до більш оптимістичних зображень або зображень, які виражають сильну українську гордість і солідарність.

На додаток до фізичної виставки ми розробляємо шоу віртуальної реальності, яке є надзвичайно захоплюючим. Малюнки будуть розміщені поряд із фотографіями зруйнованих бібліотек, зробленими Українською бібліотечною асоціацією, і це ще один наш проєкт, який полягає в архівуванні цих світлин, щоб продовжувати надавати докази того, що війна триває, і підтримувати наші українські бібліотеки під час війни. Ми також дуже хочемо, щоб виставка подорожувала університетами по всій Америці, і у нас є плани показати її в різних бібліотеках у США. Війна триває, і наші серця з вами. Дякуємо вам».

Пленарне засідання, 2 квітня 2024 р.

**Бібліотечна галузь Черкащини: історичне минуле
та вектори руху в майбутнє**

Людмила ДЯДИК,
*директорка КЗ «Обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради*

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка була заснована 125 років тому 11 липня 1899 року завдяки прогресивній інтелігенції міста Черкаси. Вона знаходилася у приміщенні міської управи по вул. Смілянській. Із невеличкої, першої в місті публічної громадської бібліотеки-читальні із фондом на кінець 1902 року у 383 назви книг і періодичних видань, подолавши велетенський шлях, вона стала головним закладом області у сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування населення, науково-дослідним, методичним, координаційним центром бібліотек усіх відомств, депозитарієм краєзнавчої літератури, інформаційним та культурним центром з універсальним фондом у кількості 1 835 640 примірників видань.

Історичне минуле бібліотеки, етапи поступу, історичні факти й події, долі людей, які все своє життя поклали на вітар розвитку рідного закладу, неодноразово висвітлювали на науково-практичних конференціях. Також вони зафіксовані у книгах, головним автором-упорядником яких є заступник директора з наукової роботи Клавдія Бугаєнко. Це видання «Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка: роки поступу (1899–2009)» та історико-краєзнавчий нарис «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення». Також працівниками бібліотеки видано довідник «Галерея портретів» у двох випусках (2006 р., 2007 р.), в якому подані відомості про бібліотечних працівників, котрі були причетні до становлення і розбудови бібліотек – осередків духовності й культури в містах та селах краю.

Тож зроблю акценти, нагадаю лише деякі факти і події з історії бібліотеки.

З утворенням Черкаської області в січні 1954 року розпочався новий етап розвитку Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка. 1 квітня того ж року на базі міської книгозбірні, яка носила на той час ім'я В. В. Маяковського, створили обласну бібліотеку для дорослих. Розташовувався заклад у 5 кімнатах на другому поверсі в будівлі колишнього Міського магістрату (нині вулиця Остафія Дашковича, 14). Книжковий фонд становив 32 тисячі видань.

Наприкінці 1954 року бібліотеку очолила Євдокія Кузьменко – одна з фундаторів бібліотечної справи Черкащини. За 30 років на посаді директора зарекомендувала себе вмілим, енергійним, самовідданим організатором і фахівцем. Під її керівництвом працівники проводили значну роботу зі становлення бібліотеки як установи обласного рівня, активізації її діяльності як методичного центру для бібліотек Черкащини, поліпшення матеріально-технічної бази.

1966 року бібліотека отримала статус наукової, була розроблена нова структура, відкрито спеціалізовані відділи. А в 1973 році було побудовано нове типове приміщення, в якому вона знаходиться сьогодні.

Діяльність бібліотеки і праця її очільниці Євдокії Петрівни високо поцінована державою. 1977 р. заклад визнано переможцем Всесоюзного огляду бібліотек і премійований бібліобусом. ОУНБ була учасником Виставки досягнень народного господарства України, відзначена бронзовою медаллю та дипломами. Колектив неодноразово нагороджували грамотами Міністерства культури, обласних владних структур.

У березні 2024 року першій директорці Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки, заслуженому працівнику культури України Євдокії Кузьменко виповнилося 100 років від дня народження. До цієї дати працівники бібліотеки Надія Адешелідзе та Ольга Дяглюк підготували біобібліографічний нарис «Людина. Директор. Особистість», на знак пошани очільниці, яка у свій час з колективом однодумців зробила заклад відомим на всю Україну.

Період 80-х –початок 90-х років відзначився перебудовчими процесами у всіх напрямках діяльності обласної бібліотеки. Зміцніли її позиції як провідного просвітницького й культурного центру регіону. Значно активізувалися краєзнавчі аспекти обслуговування читачів. Удосконалили інформаційно-бібліографічне забезпечення спеціалістів, організували клуби за інтересами для проведення дозвілля користувачів.

1986 року директором Черкаської ОУНБ призначили Лілля Капкаєву, яка віддала розвитку бібліотечної справи Черкащини понад 50 років. У цей час впроваджували нові форми методичного впливу на підвищення професійного рівня фахівців, активізувалася грантова діяльність, що дало можливість забезпечити заклад комп'ютерною тех-

нікою та відкрити 5 інформаційних центрів з доступом до Інтернету. У середині 90-х років Черкаська ОУНБ однією з перших в Україні автоматизувала всі бібліотечні процеси, створила власні бази даних.

Нового змісту діяльність бібліотеки набула в період становлення української державності. Активізувалася популяризація видань із питань національного відродження, відновлення історичної пам'яті, формування демократичних цінностей. У 2000 році Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці, за численними побажаннями громадськості, було присвоєно ім'я славетного земляка Тараса Шевченка. Заклад активно розвивався як науково-інформаційний, культурно-просвітницький, дозвіллевий, методичний центр для бібліотек області, депозитарій краєзнавчої роботи, осередок доступу до бібліотечних та світових інформаційних ресурсів.

Багато зусиль доклали колектив під керівництвом Лілли Капкаєвої, заступників директора Наталії Євтушевської та Клавдії Бугаєнко для перетворення бібліотеки на заклад нового типу шляхом переходу від традиційної парадигми надання послуг до інформаційно-телекомунікаційної форми бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів. Впроваджено автоматизовану інформаційно-пошукову систему, автоматизовано основні технологічні процеси, створено електронний каталог і картотеку статей, краєзнавчі бази даних, започатковано надання інтернет-послуг, створено сервіс «Віртуальна довідка». Із 2014 року Черкаська ОУНБ перейшла на автоматизовану інформаційно-бібліотечну систему «MARK SQL», завдяки чому почали формуватися нові комунікаційні зв'язки між бібліотекою та користувачем.

В останні десять років відбулися зміни як в державі в цілому, так і в житті кожного українця. Не оминули вони й бібліотеки, які, долаючи численні виклики часу, продовжують успішно служити суспільству, своїй громаді. Адміністративно-територіальна реформа, реформування мережі бібліотек, пандемія COVID-19 змусили заклади Черкащини адаптуватися до реалій та перебудовувати свою діяльність: осучаснювати послуги, використовувати інформаційні технології, запроваджувати інноваційні форми й методи роботи, втілювати грантові проекти для поліпшення матеріально-технічної бази та надання нових послуг користувачам.

Багато було зроблено бібліотекою у співпраці з Черкаським обласним відділенням Української бібліотечної асоціації, складено чимало планів на майбутнє. Та вже з кінця лютого 2022 року Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка, як і вся Україна, була змушена вчитись функціонувати в суворих реаліях війни, розв'язаної росією. Навіть у цих умовах, за відсутності електроенергії, враховуючи повітряні тривоги, заклад продовжує спрямовувати свою діяль-

ність на формування вільного, комфортного середовища для навчання, спілкування та розвитку.

Серед пріоритетних напрямків роботи бібліотеки варто виділити наступні:

- консолідація бібліотечної спільноти Черкащини задля якісних змін територіальних громад та сталого розвитку українського суспільства;

- допомога Збройним силам України та внутрішньо переміщеним особам;

- сприяння впровадженню інноваційних напрямків роботи в бібліотечних закладах області;

- популяризація кращих практик промоції читання, насамперед української літератури;

- співпраця з активними громадянами, органами влади, іноземними та міжнародними організаціями задля розвитку.

Одним з основних завдань Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка в період війни стала трансформація закладу у громадський та інформаційний простір підтримки, доступний для всіх категорій користувачів. Низка інформаційних ресурсів і соціокультурних заходів бібліотеки спрямована на потреби внутрішньо переміщених осіб. Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка та ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації» у 2022 році ініціювали бібліотечний рух Черкащини «Бібліотека – осередок опори та підтримки громади» з метою посилення дієвості й лідерства закладів в умовах війни, в якому взяла участь значна кількість публічних бібліотек територіальних громад.

Бібліотеки стали центрами збору, пакування та відправки гуманітарної допомоги, плетіння маскувальних сіток і «кікімор», виготовлення окупних свічок та приготування їжі для воїнів Збройних сил України, розміщення внутрішньо переміщених осіб, доставки медикаментів до лікарень, збору книг, дитячих малюнків для захисників тощо. І не припиняють це робити, як і бібліотекарі всієї країни, координуючи свою діяльність з органами місцевої влади, громадськими організаціями, волонтерами. Зокрема, нещодавно працівники ОУНБ імені Тараса Шевченка зібрали кошти та придбали зарядну станцію для однієї з бойових бригад. Передали воїнам, які перебувають на лікуванні, необхідні їм речі, книги. Допомагаємо також постраждалим колегам-бібліотекарям з інших областей України.

Продовжується діяльність Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка як бібліотеки-хабу в проєкті «Дія. Цифрова освіта» з навчання комп'ютерній грамотності користувачів. Важливий напрям роботи закладу під час війни полягає і в розвитку інформаційної безпеки та

медійної грамотності, що є основою активного спротиву ворожій пропаганді. Із початку війни ми відчули гостру потребу доносити людям правдиву інформацію, тож бібліотекою було започатковано нові проєкти: «Говоримо українською про Україну» та спільний з Черкаською обласною організацією Національної спілки краєзнавців України – «Години патріотичного спілкування «З Україною в серці».

Актуальним напрямком роботи є сприяння піднесенню престижу державної мови, формуванню мовної культури, оволодіння та використання української мови як духовного коду нації. Тож для жителів громади та внутрішньо переміщених осіб організовано заняття з вивчення та вдосконалення української мови.

Для членів сімей військовослужбовців та для внутрішньо переміщених осіб бібліотека є простором правової допомоги і психологічної підтримки. У співпраці з французькою гуманітарною організацією «TRIANGLE GENERATION HUMANITAIRE», діяльність якої спрямована на надання кваліфікованої правової допомоги, психосоціальної підтримки групам і окремим особам, які пережили або переживають важкий досвід війни, професійний психолог щотижня проводить групові та індивідуальні заняття. Учасники тренінгів та індивідуальних консультацій вчать долати наслідки вимушеної міграції, зберігати внутрішній спокій, боротися із власними страхами та негативними емоціями.

В інформаційно-культурному центрі «Вікно в Америку» декілька разів на тиждень проводимо різноманітні клуби з вивчення англійської мови, що користуються неабиякою популярністю серед жителів міста. У Черкаській ОУНБ імені Тараса Шевченка загалом функціонує 17 клубів за інтересами.

Продовжується ретельна робота з мінімізації культурної присутності країни-агресора, недоцільності популяризації та зберігання видань тоталітарної держави, актуалізації бібліотечних фондів, відповідно до Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України. Загалом за період війни публічними бібліотеками Черкаської області було вилучено понад 1 000 000 примірників видань.

Водночас бібліотекарі вживають заходів зі збереження фондів – національного культурного надбання, адже в усьому світі вони є стратегічним ресурсом держави, головним ланцюгом системи збереження культурного надбання нації. ОУНБ імені Тараса Шевченка має фонд рідкісних та цінних видань, що потребує особливого захисту під час російсько-української війни. Шляхів збереження і порятунку книжкових документів небагато, один із них – оцифрування. Проте це питання залишалося відкритим до 2022 року, адже бібліотека не мала коштів, технічних пристроїв для створення страхових копій рідкісних та цінних видань.

Завдяки співпраці зі Школою інформації Державного університету м. Сан-Хосе (Каліфорнія, США) та європейській волонтерській ініціативі SUCHO (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online), діяльність якої спрямована на охорону та збереження цифрової культурної спадщини України під час російсько-української війни, Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка у грудні 2022 року отримала надзвичайно потужну допомогу: високоякісний сканер, нові комп'ютери, принтери, безперебійники, ноутбуки, запчастини для оновлення та підсилення старих комп'ютерів, електричну станцію «Анкер».

Завдяки такій допомозі, в ОУНБ імені Тараса Шевченка було створено новий структурний підрозділ – відділ електронної бібліотеки. Так розпочали процес оцифрування фонду. Також Ініціатива SUCHO надала бібліотеці безкоштовне, необмежене за розмірами місце зберігання для наших файлів через платформу NextCloud. Це стало можливим завдяки безкоштовному програмному забезпеченню NextCloud та кооперації SUCHO із серверним центром Wasabi в Європі. Тепер електронна бібліотека Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка, файли з оцифрованими книгами надійно зберігаються в серверному центрі в Амстердамі та доступні користувачам. Сьогодні ОУНБ імені Тараса Шевченка – інформаційний центр, орієнтований на входження до світового інформаційного простору й на збереження української культурної та книжкової спадщини.

На завершення доповіді, зазначу, що ще багато завдань чекають нас із вами попереду. Потрібно продовжувати втілювати «Стратегію розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”», шукати засоби для впровадження у практику роботи Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні, розвивати надання онлайн-послуг, працювати над збереженням фондів, покращенням ментального здоров'я українців та багато іншого.

Головне наше завдання сьогодні – діяти, щоб наблизити таку бажану Перемогу! Вистояти як державі Україні й закладам, так і кожному з нас!

Віримо в нашу перемогу! Робимо все, що можемо там, де ми є!

Список використаних джерел

1. Вплив російської збройної агресії на діяльність публічних бібліотек Черкаської області : соціолог. дослідж. / Упр. культури та охорони культур. спадщини Черкас. облдержадмін., Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради ; [уклад. К. С. Бугаєнко]. Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2022. 20 с.

2. Галерея портретів. Вип.1. Фундатори бібліотечної справи Черкащини / Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка ; [уклад. Р. П. Круценко ; ред. Г. С. Круглякова]. Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2006. 68 с.

3. Госарт У., Дядик Л. Роль українських бібліотек у збереженні культурної спадщини у воєнний час. *IFLA - International Federation of Library Associations and Institutions*. URL: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2753> (дата звернення: 08.05.2024).

4. Стратегія розвитку Комунального закладу «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради на 2022–2026 роки / Упр. культури та охорони культур. спадщини Черкас. облдержадмін., Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради ; [розробник Л. Д. Дядик ; за заг. ред. К. С. Бугаєнко]. Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2022. 50 с.

5. Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка: роки поступу (1899–2009) : до 110-річчя бібліотеки / Упр. культури і туризму Черкас. облдержадмін., Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка ; [упоряд.: К. С. Бугаєнко, Т. В. Горда, Л. Т. Демченко та ін. ; ред. Г. С. Круглякова]. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2009. 161 с. : фот. Містить бібліогр.

Лідія УШАКОВА,

*директорка КЗ «Обласна бібліотека
для дітей» Черкаської обласної ради*

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ: 70 РОКІВ НА БІБЛІОТЕЧНІЙ МАПІ КРАЮ

2024 рік ювілейний для Черкаської обласної бібліотеки для дітей (ОБД). Ми відзначаємо 70-ту річницю набуття статусу обласного закладу. Довідково-бібліографічним, інформаційним і консультаційним центром для спеціалізованих дитячих, шкільних і сільських бібліотек області наша книгозбірня стала не відразу. На це знадобилися роки та чимало зусиль відданих своїй праці людей.

Коротко про історію становлення закладу. Попередницею обласної була Черкаська міська бібліотека для дітей, яка функціонувала з 1 березня 1944 р. Тож вже 80 років наша бібліотека на службі інтелектуального розвитку дітей.

До 1948 р. заклад перебував у підпорядкуванні Київського обласного відділу народної освіти. Відомо, що на початку своєї діяльності бібліотека обслуговувала до 1 тис. читачів, обсяг книжкового фонду становив 2 тис. примірників, у штаті – 3 працівники. Вона розміщувалася в будівлі по вул. Свердлова (нині – Байди Вишневецького), 54.

На початку 1954 р., з утворенням Черкаської області, заклад набув статусу обласної бібліотеки для дітей та юнацтва та став мето-

дичним центром для 3-х міських і 8-ми районних бібліотек для дітей. Надано більше приміщення, оновлено структуру, а штат розширено до 10-ти працівників. Книжковий фонд становив 20 тис. примірників, читачів налічувалось більш 2-х тис.

Першим директором була Ольга Остафова. У 1958 р. її наступницею стала Лідія Гончарова, яка керувала бібліотекою протягом 20-ти років. Із 1978 до 2009 р. бібліотеку очолювала Ольга Дубова, а із травня 2009 р. директором є Лідія Ушакова.

Значні зміни в житті книгозбірні відбулися в 1962 р. Відповідно до шкільної реформи, наказу Міністерства культури УРСР «Про реорганізацію роботи бібліотек для дітей» (від 06.04.1962 р. № 138) та наказу управління культури Черкаського обласного виконкому (від 04.05.1962 р. № 186), обласну бібліотеку для дітей та юнацтва реорганізовано в обласну дитячу. Тож читачі-учні 9–11 класів були переведені на обслуговування в бібліотеку для дорослих, частина книжкового фонду (понад 15 тис. примірників), що не відповідала профілю дитячої бібліотеки, також була передана бібліотеці для дорослих. Положення про державну обласну бібліотеку для дітей Української РСР, затверджене Міністерством культури УРСР 5 квітня 1962 року, остаточно закріплює за обласною бібліотекою для дітей функцію методичного центру для всіх бібліотек області, що обслуговують читачів-дітей дошкільного віку та учнів 1–8 класів. Це принесло свої результати, про що зазначено у виданні «Організаційно-методична діяльність бібліотек для дітей (1946–1976 рр.)»: «В 60-ті і на початку 70-х років Черкаська обласна бібліотека для дітей була флагманом у справі організаційно-методичної діяльності. На її базі було створено республіканську школу передового досвіду з питань краєзнавства та народознавства (1974 р.)».

Помітною особливістю діяльності обласної бібліотеки для дітей протягом 70–80-тих рр. стала активізація масової роботи, урізноманітнення її форм, створення низки гуртків за інтересами для дітей. Попри існуючу ідеологію, працівники закладу особливу увагу звертали на допомогу дітям у навчанні, в організації дозвілля, залучали їх до читання книг про історію, традиції, культуру різних народів, розвиток науки й техніки.

Протягом десятиліть її фонд розростався, підвищувався рівень роботи бібліотечних працівників та зацікавленість читачів.

1 вересня 1985 р. бібліотека нарешті отримала власне приміщення по нинішній вулиці Святотроїцькій, 24, збудоване за спеціальним проектом та адаптоване для різних потреб користувачів. У ньому знайшлося місце не лише для звичних абонементів і читальних залів, а й для музичного салону, кінозалу, кімнати казок, а згодом – Інтернет-центру. До внутрішнього оздоблення нашої бібліотеки долучилися

художники, керамісти, скульптор Олекса Костогрив, Іван Фізер, Петро Волощук, Станіслав Грабовський, Неоніла Недосеко, Микола Теліженко. Стіни й колони прикрашають панно, інсталяції, барельєфи.

Удосконалюючи якість роботи з юними читачами, розширюючи коло форм і методів індивідуальної, групової та масової популяризації книг, колектив закладу ефективно працював на задоволення читацьких потреб дітей. 1991 року бібліотека була занесена на обласну Дошку пошани, стала учасницею виставок досягнень народного господарства України. На базі бібліотеки проводилися всесоюзні та республіканські наради, семінари.

Новий етап розвитку обласної бібліотеки для дітей пов'язаний із запровадженням в її діяльність інформаційних технологій. Першу спробу комп'ютеризації було здійснено в 1993 році, але по-справжньому цей процес активізуватися з 1997 року, коли в роботу було впроваджено бібліотечне програмне забезпечення та створено локальну комп'ютерну мережу. Того ж року розпочалося формування електронного каталогу, і на сьогодні загальний обсяг баз даних становить близько 200 тис. записів.

У 2002 році, завдяки укладенню партнерської угоди з Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), при бібліотеці запрацював центр доступу до Інтернету. 2013 р., завдяки перемозі в IV раунді конкурсу проєктів «Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до інтернету» за програмою «Бібліо-міст», відкрито Інтернет-центр.

Із 2010 р. функціонує сайт бібліотеки, де представлена інформація про книгозбірню, її ресурси та послуги, новини та анонси заходів тощо. Про якість контенту свідчить той факт, що 2015 року бібліотека стала одним із переможців Всеукраїнського конкурсу бібліотечних інтернет-сайтів у номінації «Кращий сайт із популяризації читання бібліотеками для дітей/юнацтва».

Залученню дітей до книги, читання сприяє активна робота в соціальних медіа: Facebook, Instagram, YouTube. Тут фахівці бібліотеки інформують користувачів про події, заходи, новинки літератури, моніторять перебіг різноманітних конкурсів та знайомлять з їх результатами, розповідають про цікавинки проєктів, в яких бере участь ОБД та бібліотеки області, залучають школярів до різноманітних активностей. Інструментом популяризації дитячої бібліотеки й читання є блог – віртуальний хаб «Навколо читання».

Набула нового формату інформаційна діяльність. Буктрейлери та відеогляди книг, інтерактивні ігри та ресурси, віртуальні книжкові виставки, вебліграфічні посібники, лонгріди – усе спрямовано на популяризацію книги та закладу. Важливу роль у покращенні бібліо-

течної роботи відіграють спільні з Національною бібліотекою України для дітей корпоративні проекти. Черкаська обласна бібліотека для дітей бере участь у трьох з них: «Об'єднана віртуальна довідка», «КОРДБА» (розписування періодичних видань) та «Кращі інтернет-ресурси для дітей».

Із 2017 р. працівники Черкаської ОБД стали волонтерами всеукраїнського соціально-культурного проекту «Перша українська дейзі-бібліотека», започаткованого Львівським обласним осередком ВГО «Українська спілка інвалідів – УСІ». Формат «Дейзі» – це цифрові озвучені книжки зі зручною навігацією, за допомогою якої незряча людина може швидко знайти будь-який потрібний розділ, параграф, сторінку.

Та все ж центральне місце в роботі бібліотеки відведено популяризації книги та читання. Сьогодні фонд закладу налічує понад 200 тис. примірників документів. Це книги українською та іноземними мовами, періодичні видання, звукозаписи, документи на електронних носіях. Бібліотека сьогодні обслуговує значно більше користувачів, ніж вісім десятиліть тому. А це понад 14 тисяч дітей міста Черкаси та області.

Для розвитку творчих здібностей юних користувачів працюють об'єднання за інтересами: літературно-творчий гурток «Пегасик», ляльковий театр «Грайлик», кіностудія «Соняшник», читацький клуб «Книжкові серфери», лекторії «Джерельце» і «Світ музики».

Сприяють залученню дітей до бібліотеки та читання великі проекти, реалізовані колективом в останні роки. Один із них – урочисте відкриття на всеукраїнському рівні Тижня дитячого читання, яке відбулося 2019 р. у Черкасах у приміщенні обласної філармонії. Учасниками заходу стали більше шестисот шанувальників книги як дітей, так і дорослих з усієї області. Захід відбувся за участі представників Міністерства культури та інформаційної політики України, Національної бібліотеки України для дітей, органів влади та письменників Черкащини.

До наймасштабніших соціокультурних заходів, що їх Черкаська обласна бібліотека для дітей провела в межах однойменної міжнародної акції вже вчетверте, належать Бібліосутінки «Книжкова ніч Гаррі Поттера». Протягом 2020–2024 рр. участь у заході взяли близько 500 дітей і підлітків не лише з Черкас, а й з інших населених пунктів області. Він викликав широкий резонанс та активний зворотній відгук від учасників, цікавість у дітей не зникає.

Книгозбірня постійно реагує на зміни в суспільстві, на нові виклики сьогодення й відповідно трансформує свою діяльність. Розуміючи винятково важливе значення національно-патріотичного виховання дітей та підлітків, формування національної ідентичності, колективом було реалізовано низку проектів цього спрямування: медіачелендж

«Скарби козацького міста», конкурс патріотичних відеороликів у жанрі соціальної реклами «Синьо-жовте кіно», обласні краєзнавчі конкурси «Черкаський пазл на карті України» та «З Шевченком і з Черкащиною в серці» тощо. Заходи спонукали дітей до вивчення історії та культури рідного краю; сприяли утвердженню в них власної громадянської позиції та національної свідомості, розвитку вміння відстоювати їх і доносити до однолітків, давали можливість кожному сказати на весь світ, як важливо поважати і берегти землю, на якій живеш, зізнатися в теплих почуттях до Батьківщини.

Кращий досвід діяльності Черкаська ОБД активно поширює на бібліотеки області. На жаль, зважаючи на сучасні реалії, значно скоротилася кількість виїздів у громади, комунікація в основному відбувається віртуально. Через платформу ZOOM проводимо семінари, проблемно-цільові навчання, онлайн-консультації тощо. Тож чудовою нагодою поділитися з колегами своїми напрацюваннями стала перемога у 2023 році у Конкурсі культурно-мистецьких проєктів, спрямованих на організацію і проведення заходів з промоції читання від Українського інституту книги. Фахівці ОБД в ході реалізації проєкту «Бібліотечне турне «Читаємо, навчаємо» відвідали 4 територіальні громади області, де на базі бібліотек провели для колег методичну майстерню «Від ідеї – до успіху!», а для дітей влаштували яскраве літературно-ігрове дійство «Синьо-жовті книжкові розваги». Заходами проєкту вдалося охопити понад 80 бібліотекарів та 200 дітей. Завершальним етапом стало видання збірника інформаційно-методичних матеріалів «Через гру – до читання», який містить огляд успішних ігрових практик бібліотеки, що популяризують літературу та читання.

Відродно, що наші проєкти не лише набувають резонансу на Черкащині, а й помітні на всеукраїнському рівні. Бібліотека неодноразово завойовувала нагороди Всеукраїнського огляду-конкурсу обласних бібліотек для дітей у різних номінаціях, а в 2023 році із проєктом «Міжнародна акція «Книжкова ніч Гаррі Поттера»: досвід проведення в Черкасах», за одностайним рішенням журі, здобула Гран-прі змагання.

Діяльність Черкаської ОБД невіддільна від життя країни, і сьогодні вона переживає найважчий у своїй історії час. Із початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, важливим напрямком роботи стала підтримка військових та внутрішньо переміщених осіб, психологічне розвантаження користувачів-дітей через організацію бібліотерапевтичних та дозвіллевих заходів.

Ініціативи, що народилися на початку війни, не згасли, вони розвиваються та набувають нових форм. Бібліотекарі плетуть маскувальні сітки та шарпетки, донатять на ЗСУ, долучаються до зборів продуктів та побутових речей для захисників, організують дітей на виготовлення

оберегів для військовослужбовців, через культурно-мистецькі проекти пропагують меседжі незламності, перемоги й миру. Помітними подіями в житті міста стала участь користувачів бібліотеки в міжнародному мистецькому проєкті «Україна – Ельдорадо майбутнього», ініціатором якого став художник-кераміст із Люксембурга Паскаль Востеландт, благодійному аукціоні виробів hand made та ярмарку-продажу «Бібліотечний креатив на допомогу ЗСУ». Надзвичайно душевним було відкриття в бібліотеці фотовиставки «Будяк рік по тому». Експозиція присвячена керівникові бібліотечного театрального гуртка «Задзеркалля», поетові, драматургові, режисерові й акторові Олександру Бондаренку, який боронить Україну в лавах ЗСУ та позиціонує себе як Холодноярський будяк.

Багато десятиліть наш заклад забезпечує дітям і підліткам Черкащини доступ до актуальної книги, є майданчиком для саморозвитку, відпочинку, спілкування з однолітками. За цей час бібліотека виробила власну філософію дитячого й підліткового дозвілля, яка ґрунтується на високих стандартах якості обслуговування читачів і відкритості до інновацій.

Ювілей бібліотеки – нагода осмислити пройдений шлях, підвести підсумки й визначити вектор руху в майбутнє. Колектив і надалі працюватиме над зміцненням іміджу бібліотеки як інформаційного та соціокультурного центру. Продовжиться формування якісної колекції творів для дітей і реалізація масштабних проєктів із промоції читання.

У планах багато цікавих задумів з подальшої модернізації бібліотечних просторів із використанням сучасних стильових дизайнерських рішень; переходу на бібліотечну інформаційну систему, яка підтримує міжнародні стандарти, оснащення сучасними технічними засобами. Це допоможе піднести обслуговування користувачів на якісно новий рівень, допоможе їм швидше і простіше користуватися послугами бібліотеки.

І це вже буде нова сторінка в історії Черкаської обласної бібліотеки для дітей. Сподіваємося, що попри все, наші плани неодмінно втіляться в життя. Бібліотека й далі даруватиме своїм користувачам радість пізнання і творчості, популяризуватиме освіченість та критичне мислення. Вкладаємо в дітей найкраще й віримо в Перемогу!

Федір ПИЛИПЕНКО,
в. о. директора
КЗ «Обласна бібліотека для юнацтва
ім. Василя Симоненка»
Черкаської обласної ради

БІБЛІОТЕЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОБОТИ З ЮНАЦТВОМ І МОЛОДДЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Беззаперечним є факт, що юнацтво й молодь є найвразливішою частиною суспільства та потребують підвищеної уваги держави, соціальних інститутів, які опікуються молодіжними проблемами, зокрема юнацьких і молодіжних бібліотек.

Саме громадяни цієї вікової категорії глибоко й гостро реагують на всі зміни, що відбуваються в суспільстві, і на ті виклики, які робить нам життя. Суцільна інформатизація, пандемія коронавірусу, а тепер ще й повномасштабна війна суттєво змінили діяльність бібліотек, зокрема й роботу КЗ «Обласна бібліотека для юнацтва імені Василя Симоненка», яка завжди була і є відкритим простором для різних категорій користувачів, усіх, хто працює з молоддю та для неї.

Кілька слів про колектив бібліотеки, який, незважаючи на всі виклики сьогодення, працює на повну потужність. За структурою маємо 7 відділів та 2 сектори, які безпосередньо пов'язані з наданням бібліотечних послуг, відділ господарського забезпечення і бухгалтерію. Нині в закладі працюють 22 бібліотекарі. Маємо плінність кадрів, зумовлену відомими причинами, зокрема низькою оплатою праці. Однак, за підсумками роботи 2023 року, маємо такі показники:

- обслуговування користувачів – майже 25 тисяч осіб;
- кількість користувачів за ЄРК – 11 800;
- відвідування за рік складає понад 155 тисяч;
- видача документів сягає більше 400 тисяч, а проведені заходи – близько 550.

Тож завдяки чому і проведенню яких заходів ми маємо такі результати? Від початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну бібліотека значно трансформувала свою діяльність. Було переосмислено систему й підходи до виконання тих завдань і функцій, які визначено державою. Виконуючи їх, ми активно проводили роботу за планом і понад план, розширювали спектр роками налагодженої діяльності книгозбірні та географію надання наших послуг. Для цього визначили два напрямки.

Перший: активізували бібліотечне обслуговування та співпрацю з навчальними закладами м. Черкаси та області. Мета – не лише ре-

клама бібліотеки та наших послуг, а й популяризація книги й читання серед шкільної та студентської молоді, підтримка навчального процесу інноваційними бібліотечними формами й методами роботи.

Лише у 2023 році було відкрито 9 нових нестационарних бібліотечних пунктів обслуговування користувачів за межами обласного центру. Серед них, зокрема, Білозірський ліцей – опорний заклад загальної середньої освіти Білозірської сільської ради Черкаського району Черкаської області.

Налагоджено виїзди бібліотекарів на місця, іноді із залученням літераторів – членів обласної організації Національної спілки письменників України у Геронимівський, Дубіївський, Вергунівський, Нечаївський заклади загальної середньої освіти, Червонослобідський ЗЗСО №2, Руськополянські ЗЗСО №№1, 2, Чорнявський НВК.

Окрім того, обслуговування проводили не лише за місцем навчання молоді, а й за місцем її проживання: у черкаських гуртожитках кооперативного економіко-правового фахового коледжу, вищого професійного училища будівельних технологій і вищого професійного училища.

Особливу увагу звернули на організацію культурно-просвітницьких заходів за межами бібліотеки: на вулицях, у парках, інших пам'ятних місцях обласного центру. Їх регулярно проводять працівники сектору краєзнавства та відділу абонементу.

Зважаючи на те, що під час дії воєнного стану навчальні заклади різних рівнів акредитації частково організовували навчальний процес у онлайн режимі, то відповідно частину заходів бібліотеки теж проводили дистанційно. Зокрема, для учнів фахового коледжу харчових технологій і бізнесу; державного бізнес-коледжу, низки шкіл, а також для слухачів обласного Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

Другий напрямок: важливим елементом нашої трансформації в нинішнє суспільне середовище є вдосконалення партнерських стосунків і залучення багатьох партнерів-друзів бібліотеки до нашої роботи. Маю на увазі співпрацю з різними громадськими організаціями, волонтерами, військовими частинами, соціальними та молодіжними інституціями міста й області, багатьма небайдужими жителями Черкас, книголюбями, що складається в загальний пазл того, якою є бібліотека для користувачів сьогодні. Важливими у цьому аспекті є взаємодія та підтримка з ряду питань Управління культури і охорони культурної спадщини Черкаської облдержадміністрації, засновника закладу – Черкаської обласної ради, а також Черкаської міської ради.

Нове в діяльності бібліотеки полягає у зміні самих стосунків, які стали взаємовигідними, а дії – конкретнішими, результативними. Змінилося ставлення партнерів до бібліотеки. Вони побачили зростаючу роль

нашого закладу у громаді, здатність швидко реагувати та орієнтуватися на виклики суспільства. Свою життєздатність і потрібність підтвердили бібліотеки в умовах війни. Це не лише просування книги та читання, допомога в оволодінні українською мовою, соціокультурна підтримка населення тощо. Особливо яскраво проявилася гуманітарна сутність у волонтерстві. Наша бібліотека, як і сотні інших, стала центром (хабом) для підтримки та вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб і військових. Громадськість високо цінує таку допомогу.

Серед наших партнерів, з якими працюємо пліч-о-пліч, із вдячністю називаємо нашого земляка Миколу Томенка – керівника фонду «Рідна країна», який лише у 2023 році передав бібліотеці 166 примірників книг та підручників; психотерапевта Антона Семенова і його команду, які в рамках волонтерського проєкту «Як ти, брате?» надіслали десяток комплектів посібників під назвою «Як ти» з рекомендаціями дій в різних життєвих ситуаціях; керівницю ГО «Центр підтримки громадської активності «Крила» Яну Синицю за подарунки унікальних видань, серед яких «Микита Шаповал. Схема життяпису...» про уродженця Донеччини, члена Центральної Ради, публіциста, поета, соціолога.

Дякуємо за співпрацю черкаським видавництвам, які ділилися з нами новими книгами, особливо Олександрю Прилуцькому та Юлії Чабаненко. Вони, а також багато інших шанувальників бібліотеки передавали із власних домашніх бібліотек цінні видання, щоб наші фонди були наповнені україномовними книгами взамін російськомовного баласту.

Сьогодні навіть важко уявити проведення різних заходів без участі представників обласних організацій Національної спілки письменників України, Національної спілки краєзнавців України, Черкаського художньо-технічного коледжу, Черкаського політехнічного фахового коледжу, міської загальноосвітньої школи №5 та ряду інших.

Серед партнерів, з якими налагодили тісні зв'язки, – Черкаська філія обласного центру зайнятості.

На наші потреби безвідмовно реагує депутат Черкаської міської ради В. Євпак, який передав для колективу два системні блоки, монітори і принтери.

Аналізуючи трансформацію роботи закладу під час війни, варто зауважити, що на перший план вийшли заходи, метою яких є прищеплення молодому поколінню почуття відданості країні, виховання патріотизму, мужності під гаслом: читай українською, говори українською, думай українською, люби українське, захищай українське, своє.

Серед патріотичних заходів викликав резонанс проєкт «Мистецький супротив юних», який ініціювали та спільно реалізували Народний аматорський колектив Арт-студія «Глорія» Черкаського міського будинку культури ім. І. Кулика, обласна ГО «Світовид», що опікується талано-

витою молоддю, та наша бібліотека. Проект презентує кращі роботи юних художників, учнів Арт-студії, присвячені боротьбі українського народу з ворогом. Епіграфами до кожної роботи обрано рядки з поезій Василя Симоненка, які надихають та дають віру в нашу Перемогу. Міська влада підтримала молоді дарування та допомогла розмістити малюнки на білбордах і сітілайтах на вулицях міста.

Неймовірні емоції викликав у учасників започаткований бібліотекою захід «Тепло серцець – захисникам!». Талановита молодь провела для військових майстерклас, у ході якого юні художники мали змалювати захисників, які прийшли на зустріч. Бійці спочатку з пересторогою поставилися до цього, але гарні і вдало виконані портрети розтопили їхні серця. Кожен упізнав себе у працях юних талантів. А воїни також не марнували часу, психологічно розвантажувалися, фарбуючи так звані розмальовки.

Із перших днів війни Обласна бібліотека для юнацтва ім. Василя Симоненка трансформувалася у простір підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Завдяки проекту «Бібліотека – безпечне місце в небезпечному світі», створили умови для творчого розвитку і спілкування внутрішньо переміщених молодих людей, де можна отримати консультації кваліфікованих фахівців і психологів, долучитися до змістовних і цікавих бібліотечних заходів та читання.

На базі бібліотеки розгорнули співпрацю із громадською організацією «Ми є поруч», що опікується молоддю з інвалідністю та ВПО. Наше партнерство трансформувалося в патріотичний соціально-мистецький проект «Разом до Перемоги», у межах якого проведено 58 заходів, до участі долучалися спонсори, меценати і благодійники.

Для юних користувачів у бібліотеці відкрили Lego ХАБ, де вони можуть з користю провести дозвілля, вправлятися у складанні конструкторів.

На базі закладу активно працював позашкільний безплатний простір «Освітній центр (ОЦ) «Змістовно», за підтримки некомерційної організації «Nova Ukraine» та за фінансування The Howard G. Buffett Foundation. Бібліотека надавала приміщення та необхідне обладнання для організації занять в ОЦ і долучалася до проведення вікторин, конкурсів, культурно-просвітницьких і дозвіллевих заходів. А ще надавала можливість слухачам користуватися літературою та періодичними виданнями із фондів відділів. Наслідком цього стало залучення до книги і читання значної кількості молодих людей. Усього в освітньому центрі «Змістовно» відбулося 132 заходи.

Значний акцент робили на психологічну підтримку, соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство юнацтва й молоді з інвалідністю

«Життя без бар'єрів». Серед іншого хотілося б виділити проведення першого обласного конкурсу інклюзивного мистецтва «Україна – мій рідний край», організованого бібліотекою разом ГО «Ми є поруч» та ініціативною групою «Творчий поверх» спільно з представниками черкаських обласних організацій Національної спілок письменників і Національної спілки художників України, Черкаською дитячою школою мистецтв ім. Валентина Талаха за підтримки благодійної організації «Українська освітня платформа» й Черкаської обласної військової адміністрації. До цього конкурсу було залучено майже 200 учасників, серед яких визначено та відзначено переможців.

Бібліотека активно допомагає Збройним силам України. У межах проекту «Ми є, були і будемо!» започаткували благодійну акцію «Книги для захисників України», девіз якої «Подаруйте книгу – озбройте воїна духовно!». Разом із читачами, видавцями, черкаськими письменниками, громадськими діячами та небайдужими містянами було зібрано й передано бібліотекою понад 100 україномовних книг бійцям в одну з військових частин та пораненим захисникам України, які проходили лікування та реабілітацію у медичних закладах м. Черкаси. Працівники бібліотеки провели літературні діалоги з пораненими воїнами «На захисті України!», цикли заходів «Сучасна героїка подвигу», «Склали присягу на людяність: волонтери» та мистецьких годин «Вживемо! Вистоїмо! Є ми – і завжди будемо!», створили ряд відеопрезентацій «Україна непереможна!».

Під час проведення для містян одного із краєзнавчих колажів «Черкаські кутки і закутки: Кривалівка» та реалізації проекту «Експурсії «Сила історії» організовано збір коштів для ЗСУ. Зібрано 2720 гривень, які передано волонтерській організації «Наш батальйон».

Обласна бібліотека для юнацтва ім. В. Симоненка в рамках акції «Книжки для зруйнованих бібліотек» передала близько 30 україномовних книг колегам «мандрівної» Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки, яка тимчасово знаходиться в Черкасах. Цією літературою мали змогу користуватись відвідувачі Попаснянського гуманітарного хабу – переважно це ВПО з Луганської області.

Бібліотекарі не залишають поза увагою і користувачів поважного віку. Із метою надання інформаційної, психологічної, медичної, правової допомоги багаторічним читачам бібліотеки, які є членами Черкаського відділення Всеукраїнської благодійної організації «Турбота про літніх в Україні» (половина з яких нині ВПО), ініційовано та реалізується проєкт «Підтримаймо своїх!». Для цієї категорії людей організували літературно-мистецький вернісаж «Молодійте з юнацкою!» тощо.

Також створювали сприятливі умови для реалізації та розвитку творчих здібностей обдарованої молоді. Її талант і майстерність

презентували на зустрічах, через організацію в бібліотеці творчих виставок юнаків і дівчат, об'єднаних у цикл «Презентуємо творчість молодих».

Створювали можливості для спілкування та об'єднання молоді за інтересами. Задля цього продовжили роботу соціально-адаптаційний клуб «Пізнай себе», клуб цікавих зустрічей «Візит», літературно-мистецька вітальня «У колі муз». Бібліотека стала майданчиком для проведення засідань клубу настільних ігор «Синя валіза».

Агресія росії змусила багатьох співвітчизників по-новому подивитися на історію нашої держави, своєї малої батьківщини, на її витоки, на визвольні змагання минулих століть і на нинішній історичний шанс утвердити незалежність нашої країни. Видання цієї тематики, особливо краєзнавчі, найбільш запитувані. У зв'язку із різким зменшенням надходжень періодики та її передплати, сектор краєзнавства періодичних видань реорганізували в сектор краєзнавства. Це добре сприйняли користувачі бібліотеки, оскільки інтерес до вивчення історії малої батьківщини зріс. Збільшилась кількість екскурсій рідним містом, які проводять бібліотечні працівники. Викликав зацікавленість у відвідувачів бібліотечний тиждень краєзнавства «Я починаюсь з отчої землі».

У пріоритеті – популяризація творчості письменників краю, просування читання серед молоді. З успіхом відбулися традиційні Шевченківські читання, заходи на пошанування черкаських письменників-ювілярів 2023 року «Душа у слова насторожі», вшанування пам'яті письменників «Безсмертя у поета на кінчику пера», «Всесвіти Василя Симоненка», тиждень юнацького читання «Україна – понад усе!».

Бібліотечні працівники приділяють особливу увагу зокрема, розвитку та захисту від поширення ворожих наративів. Виконували Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. Вилучено 6487 примірників російськомовного баласту.

Як обласний методичний центр бібліотека вивчала та аналізувала роботу публічних бібліотек територіальних громад Черкащини з юнацтвом та молоддю, надавала їм практичну та консультаційну допомогу з актуальних питань, проводила навчання та поширювала передовий досвід книгозбірень області й України.

Для бібліотекарів публічних бібліотек ТГ провели вебінари «Промоція читання юнацтва та молоді» та «Світ один для всіх: інклюзія у бібліотеці». Відділ аналітико-методичної роботи організував бібліотечних фахівців області до онлайн навчання в XII Школі професійної майстерності «Молодий професіонал бібліотеки для юнацтва, молоді»,

проведеній Державною бібліотекою України для юнацтва на базі Вінницької обласної бібліотеки для юнацтва.

Заклад дбав про підвищення кваліфікації фахівців шкільних бібліотек. Спільно з «Центром професійного розвитку педагогічних працівників» Черкаської міської ради на базі ОБЮ проведено навчання бібліотекарів закладів загальної середньої освіти м. Черкас «Актуальні аспекти планування роботи шкільної бібліотеки на 2023-2024 навчальний рік».

Одним із сегментів діяльності була науково-дослідницька робота, зокрема, проведено опитування серед юнацтва й молоді «Про молоду країну – вустами молоді» та «Дистанційне навчання: місце бібліотеки». На основі аналізу матеріалів зроблено висновки та рекомендації із впровадження результатів дослідження у практику роботи бібліотеки.

Особливу увагу звертали на видання методико-бібліографічних посібників і створення власних відеопродуктів. Протягом року підготовлено 12 методико-бібліографічних матеріалів, створено 81 відео різного формату й різноманітної тематики. Для поширення активно використовували вебсайт та соціальні мережі, що рекламувало діяльність бібліотеки. Також підтримці й розвитку позитивного іміджу закладу сприяли комунікації з масмедіа.

Важливо, що бібліотекарі територіальних громад Черкащини, обласні бібліотеки як партнери опікуються проблемами юнацтва й молоді. А обласна бібліотека для юнацтва ім. Василя Симоненка функціонує як інформаційно-просвітницький і культурологічно-мистецький центр, що активно трансформується, щоб користувачі відчували і знали, що бібліотека – це їхній простір, щоб почували себе у ньому, як удома. Так мають розуміти всі: і чиновники від влади, і користувачі, і суспільство в цілому.

Олександр ШАМРАЙ,
*заступник голови
Черкаської обласної державної адміністрації,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії і права
Черкаського державного технологічного
університету*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СІЛЬСЬКИХ БІБЛІОТЕК В ОБЛАСТЯХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (1943–1950 рр.)

Однією з важливих ланок відновлення культурно-освітньої роботи на селі в 1943–1950 рр. стали бібліотеки. Бібліотечні установи, як і клуби, були основними культурно-освітніми та інформаційними осередками повоєнного села, відіграючи важливу роль у підвищенні загального культурного рівня сільського населення. Незважаючи на неймовірні труднощі відбудовчого періоду, на звільнених територіях із кінця 1943 р. почало відновлюватися бібліотечне обслуговування сільських жителів. Уже в листопаді 1943 р. відновила свою роботу Золотоніська районна бібліотека Полтавської (нині – Черкаської) області. У червні 1944 р. в її книжкових фондах нараховувалося 20308 книг. Ця районна бібліотека мала 50 пересувок, які працювали переважно в селах.

В умовах ще триваючої війни основним джерелом комплектування бібліотек було виявлення вцілілих книг та прийом видань від населення. Наприклад, жителі згадуваного Золотоніського району здали до бібліотек близько 50 тис. книг. В одному з фронтових листів до односельчан Ф. Т. Палкін – колишній завідувач магазину книг та канцтоварів із села Гельмязів цього ж району – повідомив місце, де були сховані ним перед окупацією книги. Це дало змогу суттєво поповнити фонд сільської бібліотеки [1, 32–35].

Уже в жовтні 1943 р., відразу після визволення Чорнобаївського району Полтавської (нині – Черкаської області), незважаючи на відсутність умов, відновили роботу майже всі сільські бібліотеки. Районна бібліотека тимчасово була розміщена в хаті жителя села Чорнобай Я. Стефановського. Люди зносили врятовані бібліотечні книги, а також дарували свої [2, 405].

Однак добротність громадян не могла розв'язати проблеми, і на початок 1945 р. книжковий фонд сільських бібліотек центральних областей України складав лише 210,2 тис. книг і журналів (7,6 % довоєнного показника). А в Полтавській і Дніпропетровській областях вдалося відновити трохи більше 6% довоєнного фонду [3, 224–225]. На

Полтавщині в перший повоєнний рік на 100 сільських жителів припадало лише 4 книги [4, 191].

Водночас окремим бібліотекам вдалося досить швидко налагодити свою роботу. У Дудницькій (Мошенській) сільській бібліотеці Черкаського району Київської (нині – Черкаської) області на початок 1946 р. книжковий фонд складав уже 3200 книг, якими користувалися 300 читачів [5, 77].

У постанові Ради Міністрів УРСР «Про заходи до зміцнення районних і сільських бібліотек» від 5 березня 1947 р. зазначалося, що значна частина бібліотек розміщувалася в непридатних приміщеннях, не мала дитячих відділів, у багатьох випадках незадовільно здійснювалося комплектування бібліотек. Уряд зобов'язував облвиконкоми та райвиконкоми разом із республіканськими відомствами вжити невідкладних заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення та поповнення книжкових фондів сільських бібліотек [6, 22].

Допомогу в поповненні фондів сільських бібліотек подавали жителі міст. У 1949 р. робітники і службовці Києва зібрали та надіслали в села області понад 250 тис. книг. Ще 159 тис. книг зібрало того ж року населення інших міст Київської області [7, 261].

У цілому ж на 10 сільських жителів України в 1950 р. у середньому припадало 9 книг. У центральних областях України стан із забезпеченням селян книгами був ще гіршим. На 10 сільських жителів Дніпропетровської та Кіровоградської областей припадало 7 книг, у Київській і Полтавській – 6 [8, 178].

Фінансування бібліотек проводилося незадовільно. Бюджетні асигнування для районних та сільських бібліотек, як правило, повністю не використовувалися. Мали місце випадки затримки заробітної плати бібліотечним працівникам [9, 17–22].

Характерні недоліки в роботі сільських бібліотек, які відображають байдужість багатьох сільських керівників до проблем сільської культури, можна простежити на прикладі Карлівського району Полтавської області, де в грудні 1948 р. було проведено перевірку. У складеній за її наслідками довідці, зокрема, зазначалося, що в «колгоспі «Жовтень» було придбано бібліотеку на 1400 крб, але за неї ніхто не відповідав, обліку не заведено, книги покладено в шафу і багато з них попсували миші. Вести роботу без оплати ніхто не погоджується».

Щоб пожавити в селі культурно-освітню роботу, колгоспні збори прийняли рішення з 1949 р. відраховувати 1% від загального прибутку господарства на придбання літератури й виплату заробітної плати бібліотекарю, який одночасно мав виконувати й обов'язки завідувача клубу [10, 88–90].

Щоб привернути увагу до зміцнення сільських бібліотек, в обласній газеті «Зоря Полтавщини» наприкінці 1948 р. було опубліковане звернення правління колгоспів імені Сталіна й імені Будьонного Решетилівського району до усіх колгоспів Полтавської області із закликом активно створювати за рахунок культфондів колгоспні бібліотеки. За приклад ставилося правління колгоспу імені Сталіна, яке для колгоспної бібліотеки закупило 150 книг на суму 1200 крб і виділило 2000 крб на поповнення її фондів [11, 100].

Однак гасла й заклики суттєво не впливали на поліпшення стану справ. Станом на 15 грудня колгоспи Полтавщини викупили всього 800 бібліотечних комплектів. Лише після чергових «накачок» колгоспами станом на 25 грудня було викуплено 1103 бібліотечних комплектів. Але третина їх так і залишилася на складах [10, 90–93].

Не завжди «доходили руки» сільських керівників до проблем бібліотечного обслуговування односельчан й в інших областях. Зокрема, у Дніпропетровській області у 1948 р. було немало випадків, коли придбані для бібліотек книги лежали в колгоспних коморах та бухгалтеріях, не використовувалися за призначенням. Книжковий фонд розбазарювався, облік був відсутній [12, 4].

За такого ставлення до організації бібліотечної справи сповна задовольнити свої художньо-естетичні потреби засобами книги сільські читачі не могли, оскільки у фондах сільських бібліотек питома вага художньої літератури була незначною. Натомість у великій кількості були ідеологічно заангажовані суспільно-політичні, економічні, сільсько-господарські книги. Така диспропорція в комплектуванні бібліотечних фондів була складовою політики тодішньої влади, яка використовувала бібліотеки як провідників своєї ідеології.

Завідувач Орловської сільської бібліотеки Покровського району Дніпропетровської області О. Нижник зазначала, що в 1946 р. очолювана нею бібліотека уклала угоду з обласним бібколектором на літературу в сумі 2000 крб. Однак на цю суму була отримана переважно політична та наукова література, а художньої надійшло дуже мало [13, 22]. В Олександрівській сільській бібліотеці Нікопольського району в 1948 р. було лише 470 художніх книг, що складало 23,4% книжкового фонду. У цій та інших сільських бібліотеках практично не було дитячої літератури [14, 6].

Про тематику поповнення книжкового фонду бібліотек можна судити з переліку книг, придбаних у вересні 1948 р. Котовською бібліотекою Дніпропетровської області. Серед нової літератури були такі книги, як «Партійні організації України» М.С. Хрущова, «Молодая гвардія» О. Фадеева, «Годы войны» Гроссмана, «Анна Каренина» Л. Толстого, «Жизнь Матвея Кожемякин» М. Горького, «Огонь» А. Барбюса, «Былое и думы» Герцена [15, 4]. Тоді ж Гадяцька районна бібліотека

Полтавської області придбала книги «Прапорonosці» О. Гончара, «Лейтенанти» Копиленка, «Підпільний обком діє» Федорова, «Щоб сади цвіли» В. Сосюри [16, 1].

Характерні тенденції комплектування та тематичної спрямованості книжкових фондів сільських бібліотек простежуються на прикладі Полтавської області в 1949–1950 рр. Передусім це суттєве збільшення фондів – кількість книг у бібліотеках за ці два роки з 81,6 тис. зросла до 171, 5 тис. (на 110,1%), хоча й після цього питома вага книг у сільських бібліотеках складала лише 19,3% від книжного фонду всіх бібліотек області, при тому, що в сільській місцевості проживала більшість населення краю.

Посилилась ідеологізація книжкового фонду сільських бібліотек. Якщо загальна кількість книг в них за два роки зросла на 110,1%, то за цей же період примірників суспільно-політичної стало більше на 151%, а кількість творів Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна зросла майже вчетверо (на 289,4%) [17].

Тематична спрямованість книжкового фонду бібліотек перебувала під неослабним контролем. У повоєнні роки у складі Головліту (головного управління в справах літератури та видавництва) при Раді Міністрів УРСР був відділ, який «здійснював перевірку друкованих видань, що є в бібліотеках і книготоргівельній сітці, а також організовував вилучення в бібліотеках і книготоргівельній сітці заборонених друкованих видань» [18, 346].

У сільських бібліотеках періодично проводилися перевірки літератури щодо її відповідності ідеологічним вимогам. Так на сесії Царичанської районної ради депутатів трудящих Дніпропетровської області 11 квітня 1948 р. доповідалося сесії, що в бібліотеках району «книжковий фонд перевірений і приведений у відповідність з постановою ЦК КП(б)У. Застарілих, ідеологічно не витриманих книг в бібліотеках немає» [12, 192].

Щодо форм роботи сільських бібліотек, то вони були досить різноманітними. У багатьох була популярною така форма роботи як листування з односельчанами-воїнами Червоної Армії, які воювали на фронті. Наприклад, у листах до бійців і офіцерів військових частин активісти бібліотеки колгоспу «Комуніст» із села Піщана Решетилівського району Полтавської області повідомляли землякам про сільське життя, відбудову господарства, дякували за визволення від нацистів. Одержані від бійців діючої армії листи-відповіді в урочистій обстановці зачитували колгоспникам [19, 70].

У подальшому в бібліотеках набули поширення колективні читання та літературні вечори. Цікаво вони проходили в Яцківській сільській бібліотеці Васильківського району Київської області. Завідувач

сільською бібліотекою організував при бібліотеці актив читців у складі 22 осіб, які читали книги у виробничих підрозділах та за місцем проживання односельчан.

Читання проводили у бригадах, на тваринницьких фермах, а також у полі під час обідньої перерви. Щосуботи ввечері читання відбувалися в читальні, нерідко перед початком кіносеансів. Колгоспники з цікавістю сприймали читання художньої і сільськогосподарської літератури, газетних та журнальних статей.

Однією з форм задоволення культурних запитів сільського населення в повоєнні роки були читацькі конференції, що проводилися сільськими бібліотеками. Тематика таких читацьких конференцій, як і вся культурно-освітня робота, не виходила за рамки партійної ідеології.

Так Ржищівська районна бібліотека Київської області за участі райкому партії підготувала і провела районну читацьку конференцію з обговорення книги І. Рябокляча «Золототисячник». За місяць до цієї конференції книга була розіслана у всі колгоспи, де відбулися її колективні читання та обговорення. У цих заходах взяли участь понад 3 тисячі осіб. На читацьку конференцію до райцентру з'їхався колгоспний актив, узяли участь керівники району, прибув і сам автор книги [20, 427–428].

Для кращого обслуговування сільського населення книгою районні заклади організовували пересувні бібліотеки. Усього на початок 1948 р. у республіці діяло 13 тис. бібліотек-пересувок із книжковим фондом 424 тис. книг [26, 22]. Вони обслуговували колгоспників, передусім у розпал польових робіт безпосередньо в полі, а також у тракторних бригадах та тваринницьких фермах.

Одна з таких бібліотек була створена в колгоспі «Боротьба» Великовисківського району Кіровоградської області. Її організатори під час жнив 1948 р. у полі прочитали книги «Слюсар із депо» П. Панча, «Російське серце» К. Симонова, «Зоя» А. Алігер [21, 4]. У Полтавській області під час весняно-літніх сільськогосподарських робіт 1949 р. було створено 1089 пересувних бібліотек із книжковим фондом 69243 книги. Ними обслужено 44807 читачів.

Значна увага приділялася суто виробничій літературі. У пересувній бібліотеці колгоспу «Шлях до комунізму» цього ж району колгоспникам пропонували такі книги, як «Конярство», «Основи зоотехнії», «Агротехніка картоплі», «Слюсарна справа», «Агротехніка соняшника» та інша спеціальна література, яка мало цікавила основну масу сільського читача.

Незважаючи на заідеологізованість та обмежений вибір книжкового фонду, характерною рисою в повоєнний час була тяга селян до книги. Так, згідно з читацькими формулярами, колгоспниця О. Курятник із села Хітні Гадяцького району Полтавської області в 1948 р. прочитала

29 книжок, а її односельчанин Т. Овчаренко – 35. Інвалід Д. Микитенко із цього ж села за 20 днів прочитав 6 книжок [22, 2]. Колгоспник із хутора Каврайського Золотоніського району Полтавської (нині – Черкаської) області П. Марченко, згідно з бібліотечним формуляром, прочитав 75 книг, колгоспниця О. Вовчанська – 34 [23, 30–32].

Із метою наближення книги до сільського читача в повоєнні роки була започаткована така форма бібліотечної роботи, як книгоношення – доставка літератури читачам за місцем роботи чи проживання. У Полтавській області в 1949 р. бібліотеками області з числа культурно-освітнього активу було виділено 648 книгонош, які обслуговували 2457 читачів. Такою формою бібліотечного обслуговування охоплювалися переважно інваліди війни та праці, домашні господарки, а також передовики виробництва.

У Глобинській районній бібліотеці Полтавської області, наприклад, до книгоношення було залучено 8 активістів, які обслуговували 14 читачів у селах району, у Кобеляцькій районній бібліотеці 12 книгонош обслуговували 26 сільських жителів. У Кобеляцькому районі однією з кращих книгонош була ланкова колгоспу «Жовтнева перемога» Г. Песилоговець, яка забезпечувала книгами 8 колгоспників зі своєї ланки, проводила з ними голосні читки та обговорення прочитаних книг [24, 33].

Алексєєвська сільська бібліотека Нікопольського району Дніпропетровської області до книгоношення залучала також учнів сільської школи. Учень М. Карнавець, виконуючи доручення бібліотеки, прочитав для інвалідів війни 12 книжок, серед яких традиційні для того часу твори – «Люди з чистою совістю» П. Вершигори, «Здобуток Жовтня» Ф. Дубковецького, «Від Путивля до Карпат», «Прапорonoсці» О. Гончара [14, 89].

Крім традиційних форм бібліотечного обслуговування, впроваджувалися інші, зокрема поштовий абонемент для передовиків виробництва та сільської інтелігенції. Посилаючи цій категорії читачів книги поштою, бібліотеки вели з ними активну переписку, давали поради в підборі літератури. Однак можливості поштового абонементу були обмеженими і він не справляв суттєвого впливу на загальний рівень бібліотечного обслуговування. Так у 1946 р. у Дніпропетровській області він охоплював лише 90 читачів, а в інших областях цей показник був ще нижчим [25, 75].

Із метою поліпшення бібліотечного обслуговування колгоспників, інвалідів війни та сільської інтелігенції в обласних бібліотеках було започатковано заочний абонемент. У 1946 р. Полтавська обласна бібліотека обслужила заочним абонементом 32 читачі, яким видала 58 книг,

1947 р. – 136 читачів, яким видала 193 книги, і за 9 місяців 1948 р. обслужила вже 423 читачі, видавши їм 1263 книги [11, 99–100].

Таким чином, сільські бібліотеки почали відновлювати свою роботу вже з перших днів після звільнення сіл центральних областей України від нацистів. Навіть у незадовільних матеріально-технічних умовах і при вкрай збідненому книжковому фонді сільські заклади користувалися великою популярністю серед населення, оскільки були тоді чи не найдоступнішим засобом задоволення духовних потреб. Сільські жителі активно відвідували бібліотеки і брали участь у бібліотечних заходах.

Список використаних джерел

1. Історія бібліотечної справи на Черкащині : до 50-річчя утворення Черкас. обл. / Обл. універс. б-ка ім. Тараса Шевченка ; [ред. Рада: К. С. Бугаєнко та ін.]. Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2003. 100 с. Бібліогр.: с. 98–99.

2. Приліпко М.В. Чорнобаївщина (від найдавніших часів до сьогодення). Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2008. 538 с.

3. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР : статист. зб. Київ : Статистика, 1973. 316 с.

4. Підраховано за: народна освіта, наука і культура в Українській РСР : статист. зб. Київ : Статистика, 1973. 31 с.

5. Про підсумки районного огляду художньої самодіяльності у вересні 1949 року. ДАЧО (Держ. архів Черкас. обл.). Ф. 2420. Оп. 2. Спр. 45. Арк. 7.

6. Про заходи до зміцнення районних і сільських бібліотек : Постанова Ради Міністрів УРСР від 05.03.1947 р. № 240. *Збірник постанов уряду УРСР*. 1947. № 5. С. 17–23..

7. Розвиток культури за роки радянської влади. Київ : Наукова думка, 1967. 368 с.

8. Сборник решений ЦК ВКП (б) и ЦК КП (б) У по вопросам идеологической работы с 1938 по 1949 г. Киев, 1949. 158 с.

9. Інструктивно-методичні листи кабінету за 1948 рік. *ЦДАВО України* (Центр. Держ. архів вищ. органів влади України). Ф. 4694. Оп.1. Спр. 34. Арк. 81.

10. Звіт Комітету в справах культурно-освітніх установ УРСР про роботу культурно-освітніх установ в 1939–1948 рр. *Книга и книжное дело в Украинской ССР*. Сборник документов и материалов 1941–1984. Київ : Наукова думка, 1986. 563 с.

11. Протокол III сесії районної ради другого скликання від 11 квітня 1948 року. ДАДО (Держ. архів Дніпропетр. Обл.). Ф. 1948. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 198.

12. Кіппа Б.О. Рідне село. Історія села крутьки Чорнобаївського району Черкаської області. Черкаси : Інлес, 2003. 167 с.

13. Стенограма обласної наради бібліотечних працівників за 1948 рік. ДАДО (Держ. архів Дніпропетр. Обл.). Ф. 4360. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 159.

14. Нова література. *Приорільська правда*. Орган Котовського РК КП (б) У та районної ради депутатів трудящих Дніпропетровської області. 1948. 19 верес.

15. Райбібліотека придбала нові книжки. *Будівник соціалізму*. 1948. 22 квіт.
16. Маковійчук І.М., Пилявець Ю.Г. Голод на Україні у 1946–1947 рр. *Український історичний журнал*. 1990. № 8. С. 21–26.
17. Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1945. № 13–14.
18. Байраківський А.І., Погорелов В.Н. Відродження культурно-освітньої роботи на селі в повоєнний період. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 3. С. 69–71.
19. Довідка Комітету в справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР Центральному Комітету КП (б) У про організацію колгоспних бібліотек в області. 28 грудня 1949 р. *Культурне будівництво в Українській РСР* (червень 1941–1959). Київ : Наук. думка, 1989. 573 с.
20. Пересувні бібліотечки на полі. *Кіровоградська правда*. 1948. 16 липня.
21. Рубан М. В сільській бібліотеці. *Будівник соціалізму*. 1948. 29 листоп.
22. Безнин М. А., Димони Т. М. Социальный протест колхозного крестьянства (вторая половина 1940–1960 гг.). *Отечественная история*. 1999. № 3. С. 81–87.
23. Звіт про роботу культурно-освітніх установ Полтавської області за 1949 рік. *ДАПО* (Держ. архів Полтав. Обл.). Ф. 7054. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 60.
24. Довідка Комітету в справах культурно-освітніх установ УРСР про роботу бібліотек від 27 листопада 1947 р. *Книга и книжное дело в Украинской ССР* : сб. док. 1941–1984. Київ : Наук. думка, 1986. 563 с.
25. Ширше розмах культурно-освітньої роботи під час підготовки і проведення весняної сівби! *Культурно-освітня робота*. 1948. № 2. С. 20–25.

Клавдія БУГАЄНКО,
*заступник директора з наукової роботи
КЗ «Черкаська обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради*

БІБЛІОТЕКИ ЧЕРКАЩИНИ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

*Тези презентації книги Бугаєнко К. С. «Бібліотечна справа
Черкащини : від першоджерел до сьогодення»:
історико-краєзнавчий нарис / К. С. Бугаєнко. Черкаси :
Вертикаль, Кандич С. Г., 2023. – 172 с.: фот.*

Прагнення доповнити краєзнавство в царині історії бібліотек – фундаменту культури, основи національної пам'яті та культурної спадщини – спонукало до копіткої дослідницької роботи, результатом якої став

історико-краєзнавчий нарис «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення». Видання вийшло у видавництві «Вертикаль» (видавець С. Г. Кандич), завдяки фінансовій підтримці Черкаської обласної адміністрації напередодні 70-річчя утворення Черкаської області, 125-ї річчя від часу заснування першої публічної бібліотеки у м. Черкаси та 70-річчя, відколи вона набула статусу обласного закладу, 70-річчя Черкаської обласної бібліотеки для дітей.

Рецензії на книгу надали Г. М. Голиш, кандидат історичних наук, доцент, директор наукової бібліотеки ім. М. Максимовича ЧНУ ім. Б. Хмельницького, та В. М. Лазуренко, доктор історичних наук, голова Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

Відкривається видання передмовою директорки Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка Л. Дядик і статтю В. Лазуренка «Бібліотеки Черкаського краю як національно-просвітницьке середовище».

Композиційно книга складається з 8 розділів, які діляться на підрозділи. Намагалися якомога повніше охопити всі хронологічні відтинки/межі бібліотечної минувшини краю: від середини XVII ст. до сучасного періоду.

Основні етапи функціонування бібліотечних закладів області розглядаються відповідно до послідовного перебігу подій національної історії, що мали вплив на їхній розвиток: революції, руйнівні війни, зміна ідеологічних і соціально-економічних формацій суспільства, побудова незалежної держави.

У першому розділі історико-краєзнавчого нариса «Книгозбірні на Черкащині у XVII–другій половині XIX ст.» показано, що на становлення і розвиток культури краю кожна епоха накладала свій відбиток. Зокрема, у розбудові культури держави, попри визначну роль захисника волі та прав свого народу, яскраво проявило себе українське козацтво. З історичних джерел відомо, що в часи Української Козацької Держави пошвидко друкують і поширюють книги, їх колекціонують. Свідома частина козацької старшини дбала про навчання грамоті, іноземним мовам своїх дітей і козацьких синів. Для цього створювали приватні збірки книг, залучали освічених учителів. Прагнув надати хорошу освіту своїм дітям гетьман Богдан Хмельницький. Відомо, що в замській резиденції Суботіві, що на Чигиринщині, він зібрав чималу на той час бібліотеку.

В окремому підрозділі видання йдеться про роль монастирів у розвитку культури на Черкащині. Сам факт накопичення і збереження книг у монастирях має неocenенне значення, оскільки більшість з них мають історичну цінність. У кожному монастирі існували невеликі бібліотеки на 200–400 томів. Це були рукописні книги та стародруки XVII–XVIII ст., новітні видання світського характеру з різних галузей знань. Усі вони вико-

ристовувалися для проведення служб, навчання грамоті. Наведено відомості про книгозбірні монастирів, зокрема Жаботинського (зберігалися видання XVII–XIX ст., книги київського друку 1607, 1637, 1653, 1674, 1697 років, старі рукописні книги), Мошногірського (тут було 352 книги XVII–XIX ст.), Мотронинського Троїцького (понад 250 книг церковно-службового та історичного характеру, датованих XVI–XIX ст.). У Статистичних відомостях Виноградського (Ірдинського) Успенського чоловічого монастиря від 1893 року є запис: «...св. запасные дары сохраняются благоговейно, и библиотека состоит в хорошем состоянии» – монастирські громади берегли свої книгозбірні.

У виданні означено роль приватних книгозбірень, які формували представники знаті, заможні родини, громадські діячі, вчені, митці. Серед великих бібліофілів, які проживали на Черкащині і мали бібліотеки, – вчені В. Липинський, М. Максимович, В. Караваєв, батько й син Кримські. До розряду унікальних належала багатотисячна бібліотека князів Лопухиних-Демидових у Корсуні, родини смілянської гілки графа Бобринського, родини Шимановських та Давидових (Кам'янщина). Багато видань стали підґрунтям для створення масових бібліотек, а також як цінні пам'ятки культури зберігаються у фондах НБ України ім. В. І. Вернадського, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Кам'янського державного історико-культурного заповідника, Черкаського краєзнавчого музею, науковій бібліотеці Черкаського НУ ім. Б. Хмельницького.

Окремий підрозділ книги висвітлює створення невеличких книгозбірень при церквах. Вони служили не лише для церковних відправ, а використовувалися і для духовного навчання священиків, парафіян.

Без бібліотек не могло відбуватися повноцінне навчання, тож створення мережі освітніх закладів різних типів вплинуло й на розвиток бібліотечної справи. Чималу бібліотеку створили в першій міністерській Черкаській чоловічій гімназії (відкрита у 1880 р. як прогімназія). Прикладом хорошої організації фонду й довідкового апарату була бібліотека Черкаської чоловічої учительської семінарії, Уманської прогімназії, Городищенської жіночої гімназії. Книгозбірні з невеликим фондом були при міністерських двокласних училищах в Монастирищі, Цибулеві, Лукашівці.

У другому розділі книги наведено маловідомі факти з історії становлення на Черкащині загальнодоступних бібліотек, що утримувалися державним коштом, органами місцевого самоврядування (земствами, міськими думами, сільськими громадами). Губернські та повітові земства створювали їх при навчальних закладах на положенні шкільних, а також самостійні народні бібліотеки-читальні в сільській місцевості, сприяли відкриттю бібліотек і для сільських дітей.

Простежується помітна роль у відкритті безкоштовних бібліотек-читалень для народу Товариства грамотності, Комітету піклування про

народну тверезість, «Просвіти» – провідника українського національно-культурного відродження. Із метою підвищення рівня культури ведення селянських господарств створювали бібліотеки при Товариствах поширення сільськогосподарських знань.

Великий за обсягом третій розділ книги «Бібліотечна справа на Черкащині в радянський період», де простежується, як нова влада навіязувала бібліотекам роль ідеологічно-виховного чинника в побудові радянської держави. Створювали нову структуру політосвітньої роботи у складі бібліотек, клубів, сільбудів, хат-читалень, червоних кутків, які мали прищеплювати народу цінності нової комуністичної влади. А для цього всіляко сприяли процесу розбудови мережі бібліотечних закладів. Створювали районні бібліотеки, а також книгозбірні при кожній сільраді. У деяких районах відкрили бібліотеки для дітей або відділи дитячої літератури, шкільні книгозбірні. Засновували робітничі, профспілкові та партійні – новий вид бібліотек.

Розбудову господарського та культурного життя України перервала нацистська окупація. Черкащині, як і всій країні, завдали масштабних збитків. У книзі наведено факти, як бібліотечні працівники та населення самовіддано намагалися врятувати книжкові фонди від нацистів.

Відновлення бібліотек здійснювалося у складних політико-економічних умовах, проте вже в жовтні 1943 р. свої двері для читачів відкрили бібліотеки Чорнобаївського району, Черкаська та Золотоніська міські.

У книзі значну увагу приділено утворенню та діяльності бібліотечних закладів обласного рівня. У січні 1954 р. утворили Черкаську область. Із метою виконання функцій методичних центрів для бібліотек області, поряд з обслуговуванням читачів створили три обласні бібліотеки: Черкаську обласну бібліотеку для дорослих, Черкаську обласну бібліотеку для дітей та юнацтва, Черкаську обласну медичну бібліотеку. Історія цих обласних бібліотечних закладів висвітлена на сторінках видання.

Широко показано в історичному нарисі період інтенсивного розвитку бібліотечної галузі регіону в 70–80-х рр. Отримали нові приміщення 100 сільських бібліотек, ряд районних, ОУНБ імені Тараса Шевченка, Обласна бібліотека для дітей. Заклади переходили на прогресивні форми господарювання, надання додаткових платних послуг читачам. 1976 р. створили Черкаську обласну бібліотеку для юнацтва на базі міської юнацької.

Четвертий розділ книги «Розбудова бібліотечної справи в Незалежній Україні» розкриває діяльність бібліотек області в нових соціально-економічних умовах, пріоритети та перспективи розбудови закладів, розширення бібліотечного сервісу шляхом впровадження та використання комп'ютерних технологій і новітніх засобів комунікації.

У підрозділі «Бібліотеки: виклики часу» читач знайде інформацію про діяльність бібліотек Черкащини в період Революції Гідності, окупації Криму та Донбасу РФ, в умовах пандемії коронавірусу COVID-19. У ньому розкрито трансформаційні процеси закладів в умовах децентралізації.

Окремий підрозділ відведено досвіду діяльності бібліотек Черкащини в реаліях війни, розпочатої росією, показано потужний бібліотечно-інформаційний спротив ворожому інформаційному нарративу, як бібліотеки стають центрами соціально-емоційної реабілітації та гуртування членів громади задля допомоги військовим, гостинним місцем для вимушених переселенців, створюючи комфортне, інформаційно наповнене середовище.

Важливим сегментом мережі бібліотек Черкащини є наукові книгозбірні вищих навчальних закладів краю: Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, Уманського національного університету садівництва, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Черкаського державного технологічного університету, Східноєвропейського університету економіки й менеджменту. Тож у виданні окремий розділ присвячений історії цих підрозділів вишів, що ефективно працюють у царині науково-дослідного та навчально-виховного процесу.

Гадаю, що бібліотечних спеціалістів, книголюбів зацікавить розділ, у якому зібрано короткі відомості про вчених, котрі народилися або проживали на Черкащині та працювали в галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, серед яких Л. Ю. Биковський, В. М. Доманицький, С. О. Єфремов, А. Ю. Кримський, М. О. Максимович, Й. Є. Баренбаум, Є. Є. Кравченко, М. Ф. Комаров, М. П. Драй-Хмара. Наукова спадщина цих непересічних особистостей має практичне значення та не втрачає актуальності.

Для зручнішого користування виданням його структура містить іменний і географічний покажчики, список літератури та архівних джерел, ілюстрації.

Є сподівання, що пошуковий доробок «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» стане істотним внеском у збільшення знань про історію культури Черкащини, окремих бібліотечних закладів, спонукає науковців-краєзнавців і бібліотекарів до продовження дослідження історії наших бібліотек.

Список використаних джерел

1. Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук.пр. / Нац. парламент. б-ка України. Київ : НПБУ, 1995. Вип. 1. 87 с. ; 1997. Вип. 2. 112 с.
2. Краєзнавство Черкащини : збірник. Черкаси, 2013. Вип.10, с. 153–162, 163–166, 172–177.

3. Лазуренко В. М. Культурницькі процеси на Чигиринщині в роки Незалежності України. *Черкащина в контексті історії України* : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини [16 квіт. 2003 р.] (до 50-річчя утворення Черкас. обл.) / ред. В. М. Мельниченко. Черкаси : Ваш дім, 2004. 456 с.

4. Мельниченко В. М., Шамрай О. Г. Культурно-освітня сфера українського повоєнного села (за матеріалами центр. Обл. України). Черкаси : Вертикаль, 2009. 164 с. : іл.

5. Терещенко Т. В. Розвиток бібліотечної мережі в українському селі в період відбудови народного господарства (1943–1950 рр.). *Укр. селянин* : зб. наук. пр. Вип. 6. / за ред. С. Кульчицького, А. Морозова. Черкаси, 2002. С. 47–49.

Валентин ЛАЗУРЕНКО,

*доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
проректор з гуманітарно-виховних питань,
професор кафедри історії та права
Черкаського державного
технологічного університету,
голова Черкаської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України*

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА НА ЧЕРКАЩИНІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

На мою думку, бібліотеки – це національно-просвітницьке середовище, через яке проходить у молодому віці кожна людина. Незалежно від того, ким і якою стане вона в майбутньому, саме бібліотека значною мірою закладає міцні підмурівки національного світосприйняття. Сприйняття того, що ми – українці, що ми – велика унікальна нація, що в нас багатує культура і трагічно-героїчна історія... Бібліотеки – це один із потужних наявних на сьогодні механізмів для провадження культурної політики держави.

Мав унікальну нагоду від часу свого народження до закінчення 1993 року Суботівської середньої школи, що на Чигиринщині, так би мовити, «зростати в бібліотеці». Моя мама Євдокія Лазуренко 47 років працювала в Суботівській сільській бібліотеці. У ті вже не близькі 70–80–90-ті роки минулого століття це була одна з передових бібліотечних шкіл із краєзнавчої роботи на Черкащині. Ще й досі жевріють в пам'яті ті краєзнавчі вечори, творчі зустрічі, огляди літератури, виступи перед працівниками сільського господарства села, які проводила моя мати. Мабуть, це вплинуло на мій вибір – після закінчення школи продовжити навчання саме на історичному факультеті Черкаського, нині національного, універ-

ситету імені Богдана Хмельницького. Бібліотека прищепила мені любов до рідного краю, до рідної землі, до Батьківщини – до України.

Про генезу бібліотечної справи в регіоні тепер можна дізнатися з книги «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» за авторством К. С. Бугаєнко, заступниці директора Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка. Це перше в історії Черкащини видання, в якому висвітлена історія розвитку бібліотечної справи та становлення бібліотек регіону, їх функціонування в різних суспільно-політичних умовах; показано розвиток бібліотечної мережі, фондів, а також соціокультурна, інформаційна, інноваційна діяльність.

Видання засвідчує, що історія бібліотек Черкащини є цікавою і динамічною. З історичних джерел ми черпаємо інформацію про те, що в часи Української Козацької Держави в замиській резиденції Суботіві, що на Чигиринщині, гетьман Богдан Хмельницький зібрав велику на той час бібліотеку. Це середина XVII століття.

Невеликі, але цінні книгозбірні мали черкаські монастирі, створювали добірки книжок при церквах, церковноприходських школах, що позитивно впливало на підвищення грамотності населення.

Чималу бібліотеку мала перша міністерська Черкаська чоловіча гімназія (відкрита у 1880 р. як прогімназія). Певна частина цінних видань цієї бібліотеки збереглася й після закриття закладу 1920 р., оскільки книги були передані до бібліотеки Черкаського інституту народної освіти.

Свій внесок у бачення стратегії бібліотечного комплектування на теренах Черкащини зробив Василь Липківський, творець та перший митрополит Київський і всієї України відродженої 1921 р. Української автокефальної православної церкви, який у 1890 р. як кандидат богослов'я працював у Черкаській чоловічій прогімназії. В архівах зберігається виклад його виступу на педраді цього закладу освіти щодо бачення комплектування бібліотеки, зокрема книгами зі свого предмета (закон Божий), з використанням диференційованого підходу, залежно від віку учнів.

Активний сплеск розвитку бібліотечної справи на Черкащині відбувся наприкінці XIX ст. Цьому сприяли ліберальні реформи, в ході яких створювали сприятливі передумови для розвитку бібліотек на теренах Черкащини. Окрім книгозбірень навчальних закладів, доступ до яких був обмежений для населення, почало з'являтися більше загальнодоступних публічних бібліотек, утримуваних державним коштом, органами місцевого самоврядування, а також бібліотек громадських організацій і товариств (народні, безкоштовні) – при народних клубах, народних домах. Тут слід відзначити, що більшість публічних громадських бібліотек на Черкащині відкривали в повітових містах за ініціативи прогресивних українських громадських діячів та інтелігенції, громадських об'єднань. Одними з перших публічні громадські бібліотеки запрацювали в Каневі

(1877 р.), Таганчі (1888 р.), Чигирині (1894 р.), Умані (1895 р.). На початку ХХ ст. на вимогу прогресивної інтелігенції та громадськості було відкрито громадську бібліотеку й у Черкасах. І цього річ ми відзначаємо 125 років з часу її заснування.

Є цікаві історичні відомості про становлення бібліотек на Черкащині. Як-от, наприклад, інформація про те, що 1910 р. на Батьківщині великого Кобзаря в с. Кирилівка на Звенигородщині заснували громадську бібліотеку імені Тараса Шевченка, проте її фонд був дуже бідний. У журналі «Українська жизнь» про неї йдеться так: «Українських книжок тут, окрім одного лікарського порадики, немає. Немає також жодного примірника “Кобзаря”».

На початку ХХ ст. на Черкащині безкоштовні бібліотеки-читальні для народу засновували Товариства грамотності. Цікавим і повчальним, особливо для сьогоднішнього (коли відкривається багато різних закладів харчування і водночас закривається багато бібліотек) є той факт, що на початок ХХ ст. на Черкащині повітовими Комітетами піклування про народну тверезість у населених пунктах відкривались чайні, а при них – і бібліотеки-читальні, які слугували «цілям відвернення населення від п'янства». Наприклад, бібліотекарі Уманського повіту звітували, що такі бібліотеки-читальні «...досить охоче відвідуються народом і книги розбираються всі, при чому відчувається навіть недостаток в них».

Помітну роль у створенні мережі народних бібліотек та популяризації української книги на Черкащині відіграло товариство «Просвіта».

Підґрунтям для функціонування деяких масових бібліотек стали приватні бібліотеки представників знаті, громадських діячів, вчених.

Установлення радянської влади в Україні в 1920-х рр. супроводжувалось націоналізацією книгозбірень усіх типів та ліквідацією недержавних. Робилися перші спроби реформування бібліотечної справи, побудови мережі. Влада усвідомлювала роль бібліотек у виконанні накреслених планів і відводила їм роль ідеологічно-виховного чинника в побудові радянської держави. Бібліотечні заклади в цей період спрямовували свою роботу на допомогу ліквідації неписьменності та розвивались під гаслом пріоритетів політико-просвітницької, агітаційно-пропагандистської та культурно-масової роботи.

Цікавою формою бібліотечної роботи на Черкащині, особливо в Уманському повіті, стала діяльність пересувних фургонних бібліотек, які доставляли виділену шефськими організаціями літературу та плакати в села, а також червоноармійцям для організації культмасових заходів.

Радянська влада, розуміючи потужну ідеологічну роль бібліотек у насажденні комуністичних ідеалів життя, всіляко сприяла розбудові мережі. Протягом 1923–1935 рр. районні бібліотеки були відкриті у Драбові, Жашкові, Лисянці, Монастирищі, Тальному, Христинівці, Чернобаї,

де вони функціонували як центральні, надаючи інструктивно-методичну, консультаційну допомогу бібліотекам районів, забезпечували обслуговування шляхом організації «пересувок» у колгоспах, радгоспах, машинно-тракторних станціях.

Хвиля політичних репресій у 30-х рр. ХХ ст. не оминула й бібліотечних працівників, чимало з яких було страчено, заслано або звільнено з роботи, засуджено за сфабрикованими документами, як, наприклад, завідувача технічної бібліотеки залізничної станції ім. Т. Шевченка С. Зимнього чи бібліотекаря Черкаської районної бібліотеки Л. Анімпадницького. Така репресивна кадрова політика вимагала від бібліотечних працівників виконання пропагандистської функції, що сприяло посиленню ідеологічного впливу на читацький попит.

Напередодні німецько-радянської війни 1941–1945 рр. на Черкащині діяло 972 бібліотеки, значну частину з яких в роки війни за наказом нацистського командування знищили й пограбували, а приміщення використовувалися для господарських і військових потреб. Як свідчать архівні дані, працівники бібліотек і населення, ризикуючи життям, самовіддано намагались врятувати бібліотечні фонди від нацистського варварства, переховуючи частину книг.

По завершенні Другої світової війни на теренах Черкащини, незважаючи на труднощі, бібліотечне обслуговування населення почало відновлюватися. Бібліотечні працівники проводили велику роботу з відновлення, упорядкування та зберігання фондів, а для підвищення кваліфікації бібліотекарів у районних центрах започаткували постійно діючі семінари, проводили загальноосвітні лекції.

На кінець 1949 р. у Черкасах функціонувало 45 бібліотек різних відомств. У 1950–1951 рр. на Черкащині діяло 1140 масових бібліотек.

З утворенням у січні 1954 р. Черкаської області бібліотечна галузь розглядалася як складова її соціально-економічного та культурного розвитку. Проводили роботу з розширення мережі бібліотек. У новоствореній області діяли 1194 районні, міські, сільські, колгоспні, технічні та профспілкові бібліотеки, побудували низку нових бібліотечних приміщень.

В умовах розширення мережі культосвітніх закладів виникла необхідність реорганізації та утворення нових закладів обласного рівня, що мали, поряд з обслуговуванням читачів, виконувати функції методичних центрів для бібліотек області. Створили три обласні бібліотеки: Черкаську обласну бібліотеку для дорослих (квітень 1954 р.), Черкаську обласну бібліотеку для дітей та юнацтва (квітень 1954 р.), Черкаську обласну медичну бібліотеку (липень 1954 р.).

У 50–60-ті рр. ХХ ст. помітно розширювалася мережа масових і відомчих бібліотек Черкаської області. Позитивну роль у розбудові бібліотечної справи відігравали колгоспи.

Але найбільш інтенсивним розвитком бібліотечної галузі Черкащини став період 70-х–першої половини 80-х рр. ХХ ст. Станом на 1970 р. в області діяло 850 державних бібліотек, повністю завершили роботу з упорядкування мережі та значно покращилась матеріально-технічна база бібліотечних закладів. У цей час нові типові приміщення було побудовано для Золотоніської, Христинівської, Катеринопільської, Монастирищенської, Жашківської, Кам'янської районних бібліотек. У грудні 1976 р. у Черкасах створили Обласну бібліотеку для юнацтва на базі міської юнацької, якій 2000 р. присвоїли ім'я відомого поета Василя Симоненка.

Головним центром координації бібліотечної роботи на Черкащині від часу утворення області була і є Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека, яка сьогодні носить ім'я Тараса Шевченка. 36 років (з 1986 р.) її очолювала Лілля Капкаєва, заслужений працівник культури України, яка чимало зробила для розвитку бібліотечної справи на Черкащині. Із 2022 р. на посаді директора її змінила фаховий бібліотекар нового покоління Людмила Дядик.

Сьогодення диктує нові підходи та форми бібліотечної роботи. Поширеним на Черкащині став бібліотуризм як форма краєзнавчої роботи закладів. Триває процес інформатизації. Однією з перших в Україні запроваджувати новітні інформаційні технології та створювати власні електронні інформаційні ресурси почала Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка. Пошук і впровадження нових форм роботи сприяє об'єднанню членів громади, підтримці бібліотек місцевою владою, вони стають центрами суспільного життя.

Статистика засвідчує скорочення в останнє десятиліття кількості бібліотек на Черкащині. Якщо станом на 2014 р. в області нараховувалось 740 бібліотек системи Міністерства культури України, то у 2022 р. мережа становила 654 заклади Міністерства культури та інформаційної політики України. Тобто за цей час припинили своє існування 86 бібліотек.

З утворенням на Черкащині перших територіальних громад виникли перешкоди, пов'язані з фінансовими можливостями місцевих бюджетів, тобто з їх економічною неспроможністю утримувати необхідну кількість закладів культури. Подекуди проявилось нерозуміння окремими представниками органів місцевого самоврядування важливості збереження бібліотек, що призвело до прийняття неконструктивних рішень щодо скорочення їх чисельності, зокрема дитячих і юнацьких підрозділів. За цих умов мережа бібліотек зменшилася, що негативно вплинуло на організацію надання бібліотечних послуг членам громади й не сприяє розвитку інтелектуальних та творчих здібностей дітей і підлітків.

Випробуванням для бібліотечних закладів Черкащини стала робота в умовах пандемії коронавірусу COVID-19. Вони корегували

плани, адаптуючи послуги до обмежень, здійснювали роботу в онлайн форматі.

Реалії російсько-української війни, активна фаза якої розпочалась 24 лютого 2022 р., змусили бібліотеки кардинально трансформувати свою діяльність відповідно до умов воєнного стану, укотре показавши своє призначення як соціально значущої інстанції. Їх гуманітарна сутність проявилася у волонтерстві, вони стали додатковою опорою для наших громадян. На протидію російському інформаційному нарративу бібліотеки Черкащини розгорнули потужний бібліотечно-інформаційний спротив.

Не можна обійти цікаву історію становлення бібліотек провідних закладів вищої освіти Черкаської області: наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького; наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва; бібліотеки Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини; науково-технічної бібліотеки Черкаського державного технологічного університету; наукової бібліотеки Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Вони плідно працюють на ниві науково-дослідного, навчально-виховного процесу, створюють нові можливості в наданні інформаційно-бібліотечних послуг професорсько-викладацькому складу та студентам.

Із появою та розвитком бібліотек зароджувалось і українське бібліотекознавство. На Черкащині народилися або проживали відомі вчені-книгознавці, бібліотекознавці, бібліографи, серед яких уродженець с. Вільховець Звенигородського району Лев Биковський – український бібліограф, бібліотекознавець; уродженець с. Колодисте Звенигородського повіту Київської губернії Василь Доманицький – літературознавець, критик, перекладач, фольклорист, історик, археолог, бібліограф; уродженець с. Пальчик Катеринопільського району Сергій Єфремов – публіцист, літературознавець, критик, бібліограф, політичний і державний діяч; Михайло Комаров – історик, бібліограф, етнограф, філолог, критик, громадський діяч; уродженець с. Дмитрушки Уманського району Єфрем Кравченко – український бібліограф та бібліотекознавець; Агатангел Кримський – український історик, сходознавець, мовознавець, літературознавець, фольклорист, етнограф, письменник, перекладач; уродженець хутора Тимківщина (нині с. Богуславець Золотоніського району) Михайло Максимович – історик, природознавець, мовознавець, бібліограф, археолог, фольклорист, етнограф, літературознавець; уродженець м. Канів Йосип Баренбаум – книгознавець, доктор філологічних наук; уродженець с. Малі Канівці Чорнобаївського району Михайло Драй-Хмара. На сучасному етапі національного та духовного відродження нашої держави наукова спадщина цих непересічних особистостей є актуальною і важливою.

Завершимо слово про історію бібліотечної справи на Черкащині словами англійського письменника Ніла Геймана: «Ми зобов'язані підтримувати бібліотеки. Користуватися бібліотеками, заохочувати інших користуватися бібліотеками, протестувати проти закриття бібліотек. Якщо ви не цінуєте бібліотеки, то ви не цінуєте інформацію, або культуру, або мудрість. Ви приглушуєте голоси минулого і шкодите майбутньому». «Бібліотеки – це свобода. Свобода читати, свобода думок, свобода спілкування. Це освіта (що не є процесом, який зупиняється в день, коли ми закінчуємо школу або університет), це розваги, це створення безпечних просторів, а також доступ до інформації».

Список використаних джерел

1. Бугаєнко К. С. Бібліотечна справа Черкащини : від першоджерел до сьогодення : іст.-краєзнав. нарис. Черкаси : Вертикаль, 2023. 172 с. : фот.
2. Краєзнавство Черкащини : збірник. Черкаси, 2013. Вип.10. С. 153–162, 163–166, 172–177.
3. Лазуренко В. М. Культурницькі процеси на Чигиринщині в роки Незалежності України. *Черкащина в контексті історії України* : матеріали Першої наук.-краєзнав. конф. Черкащини [16 квіт. 2003 р.] (до 50-річчя утворення Черкас. обл.) / ред. В. М. Мельниченко. Черкаси : Ваш дім, 2004. 456 с.
4. Мельниченко В. М. , Шамрай О. Г. Культурно-освітня сфера українського повоєнного села (за матеріалами центр. Обл. України). Черкаси : Вертикаль, 2009. 164 с. : іл.

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО,
*кандидат історичних наук, професор,
заслужений працівник культури України*

УКРАЇНСЬКЕ ДРУКОВАНЕ СЛОВО В ЖИТТІ ЧЕРКАЩАН НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На початку ХХ ст. у руслі загальноукраїнських процесів національного відродження на Черкащині помітно поживляється культурно-просвітницька діяльність. Особливо гостро потреба в українському друкованому слові відчувалася серед селян, які становили тоді більшість населення краю. Тому після зняття в 1905 р. заборони на видання книг та періодики українською мовою, українськомовна книга та преса вслід за містами набула поширення і в сільській місцевості.

У селах Черкащини з'являються бібліотеки-читальні. Одну з них у 1905 р. відкрили в селі Тернівка Черкаського повіту. У 1906 р. нею було видано селянам понад 300 українських книжок [1, с. 15].

Того ж року в селі Колодисте Звенигородського повіту відбулося вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка. Гурток селян вирішив заснувати шевченківську бібліотеку й укомплектувати її придбаними на зібрані гроші творами Шевченка та інших «найкращих українських письменників» [2, с. 12]. У містечку Жаботині 1909 р. місцеві жителі теж утворили гурток, щоб «в складчину діставати книжки для читання» [3, с. 7].

Читаючи рідномовні книжки і пресу, селяни відчували духовну єдність та усвідомлювали себе українцями. Так у одному з номерів тижневика «Село»* за 1909 р. було вміщено допис із містечка Драбів Золотоніського повіту Полтавської губернії. Його автор, напевно, читач і передплатник часопису, повідомляв, що «два роки тому село наше жило без просвітки. Воно було, як і зараз, оточене поміщицькими ланами, мало дві школи, тісних, темних, не здатних умістити і третини селянських дітей; мало воно кілька казенних та чимало потайних шинків, була й добра жменя злодіїв.

І таке життя дуже пригнічувало селян; багато з них гадало, що коли злидні дошкуляють людині, то їй годі мріяти про освіту. Та не так воно склалося. Цілком несподівано торік на весні залетіло до нас кілька українських книжок та номерів газети. Прочитала це селянська молодь і одразу захопилася рідним словом; вона склалася на гроші, виписала кілька десятків книжечок із Києва і кожен грамотій уважав своїм обов'язком перечитати їх усі чисто. Потім, щоб мати постійний, тривкіший харч для душі, виписали «Раду», і зараз до Драбова надходить 3 примірники цієї газети, «Хлібороб», «Село», а також багато книжок.

Склали невеличку, але путню українську бібліотеку, яка задовольняє потреби багатьох письменних людей з усієї волості» [4].

Наприкінці XIX–на початку XX ст. осередками поширення друкованого слова стають бібліотеки, які виникають в повітових містах, а згодом у містечках та великих селах. Вони трималися переважно на ентузіазмі громадськості. Показовим є приклад діяльності міської бібліотеки в Умані, яка була утворена в 1897 р. на внески громадськості. Місцева ж влада зовсім не виділяла коштів на її утримання. У перший рік послугами бібліотеки користувалися 98 читачів, а вже через два роки їх залишилося всього 28. І так тривало впродовж 10 років. Завдяки зусиллям громадськості, справу вдалося поліпшити, і в 1914 році бібліотека мала 119 членів-читачів та книжковий фонд 8350 примірників. Однак того ж року розпорядженням Київського генерал-губернатора бібліотеку було закрито [5, с. 195–196].

* «Село» – ілюстрований тижневик для селян і робітників, виходив у Києві 1909–1911 рр. за редакцією М. Грушевського.

У Черкасах гласні міської думи довгі три роки обіцяли вирішити питання надання приміщення для книгозбірні й таки дотримали слова: 11 липня 1899 р. першу черкаську публічну бібліотеку було відкрито.

Окрім невеликої кількості книг, бібліотека виписувала чотири щоденні газети: дві київські («Киевлянин» та «Жизнь и искусство»), одну одеську («Одесский листок») і одну петербурзьку («Новое время»).

Перші роки функціонування бібліотеки були непростими, її навіть кілька разів тимчасово закривали, однак із 1910 р. її майбутнє вже не викликало побоювань. Фонди збільшилися до кількох тисяч книг, перед плачували більшість популярних столичних газет та журналів. Щоправда, для цього довелося комерціалізувати послуги: за річний абонемент необхідно було сплатити 3 рублі, місячний – 30 копійок, а денні відвідини бібліотеки коштували 2 копійки. Освітняни й учні черкаських гімназій, основні читачі, мали право безоплатного користування книгами [6, с. 97–98].

Журнал «Маяк» за 1913 рік повідомляв, що в Каневі діяла громадська бібліотека, яку утримували на членські внески та допомогу від думи й земства. «В особному oddілі бібліотеки зібрано українську літературу: твори Котляревського, Куліша, Грінченка, Загірньої, Доманицького, Яновської і інших. Українських книжок ще мало, усіх – 97» [7, с. 13].

Поширенню книг сприяли земства, передусім лівобережного Золотоніського повіту. Зокрема, у січні 1901 р. була відкрита Золотоніська земська публічна бібліотека (центральна учительська) при повітській земській управі. Штат бібліотеки складався із завідувача та бібліотекаря. На початок 1914 р. у бібліотеці нараховувалося 17760 томів книг та 2885 примірників періодичних видань [8]. Окрім того, за підтримки земства невеликі книгозбірні діяли в 42 населених пунктах повіту. У Черкаському повіті в 1910 р. мережа земських бібліотек складалася з 10 закладів, що мали книжковий фонд 6208 примірників. Упродовж 1911 року земство відкрило в повіті ще 6 бібліотек із 2026 примірниками книг [9, с. 6–9 зв.].

Окрім книг, на початку ХХ ст. на Черкащині друковане українське слово до жителів краю несли й періодичні видання – україномовні газети та журнали. Серед них – перша в Наддніпрянській Україні газета «Хлібороб». Вона користувалася великою популярністю серед селян краю, оскільки давала відповіді на запитання, які їх хвилювали. У деяких селах, наприклад, Колодистому Звенигородського повіту, на «Хлібороб» підписалися всі грамотні жителі [10, с. 218].

Влада всіляко перешкоджала популяризації цієї газети як носія української ідеї. Так, 20 жовтня 1906 р. у Києві відбувся суд над вчителем Григорієм Боревицем і учнем київської школи малювання Григорієм Варавою (в майбутньому – відомий письменник) за те, що вони на базарі

в селі Тарасівці Звенигородського повіту читали людям газету «Хлібороб» і роз'яснювали прочитане. Першого засудили до 8 місяців ув'язнення, а другого – до 1 року [11, с. 212].

Важливою віхою в історії преси краю став випуск 11 січня 1913 року першого номера громадсько-політичної і національно спрямованої газети «Каневская неделя», яка мала офіційний статус «русско-украинской еженедельной газеты-журнала» (редактор-видавець Л. С. Сергеев) [12, с. 139; 13, с. 175].

Незважаючи на те, що газета в Каневі виходила лише до 28 квітня 1913 р., вона справила помітний вплив на процес національно-культурного відродження. У першому номері цієї газети повідомлялося, що вона буде виходити один раз на тиждень – у п'ятницю, річна передплата – 2 крб. 50 коп; на півроку – 1 крб. 50 коп., на 3 місяці – 85 коп., в роздріб – 6 коп. за 1 шт.

У вступній статті «Від редакції» на другій сторінці повідомлялося про назрілу потребу видавати газету: «Видаючи цю газету, ми не ставимо перед собою широких завдань, ми будемо намагатись більше висвітлювати безпартійні події російського і українського життя, постійно знайомити провінцію з її ж особистим життям. На нашу думку, такі завдання найбільш відповідають запитам провінції, тим більше, що останнім часом більшість великих газет зовсім не друкують матеріалів із провінцій».

Особливу увагу засновники газети – канівчани брати Олексій та Григорій Варавви (майбутні українські письменники, які на той час працювали в Канівській міській управі) – приділяли шевченківській тематиці і проблемам національного відродження. У першому ж номері газети Григорій Варавва під псевдонімом «В. Стеблик» у своїй статті, ведучи мову про народні бібліотеки, висловлював думку про те, щоб «і письменний, і неписьменний міг розібратися, що в тих книжках пишеться, і що на тих читаннях читається... і чому б нашій Канівській нараді або й нашому земству не подумати про те, щоб завести читання для народу... мовою, якою народ говорить у сім'ї і скрізь між собою...»

У 7-8 числах «Каневской недели» за 1913 р. вміщена пронизана вірою в здійснення заповітів великого Кобзаря стаття, присвячена 52-м роковинам від дня смерті Т. Г. Шевченка. Хоч автор і не підписав свого прізвища під нею, шевченкознавці стверджують, що її написав канівчанин Яким Єрмолаєв (Яким Самотній) – один із учнів багаторічного й вірного охоронця Шевченкової могили В. С. Гнилосирова [14, с. 63–68].

Газета перебувала під пильним наглядом поліції. У таємному донесенні поліції від 8 березня 1913 р. йшлося про те, що у статтях газети «Каневская неделя» щодо необхідності введення у школах української мови містяться ознаки пропаганди [15].

Жителі краю, зокрема і в сільській місцевості, передплачували україномовні журнали «Рідний край» (виходив у 1905–1916 рр., редагувався О. Косач – матір'ю Лесі Українки), ілюстрований тижневик «Село» (для селян і робітників, виходив у Києві 1909–1911 рр. за редакцією М. Грушевського). Відомо, що передплачували і російськомовний журнал «Маяк», у якому послідовно друкували твори українських письменників: Т. Шевченка (поема «Безталанний», уривок з драми «Никита Гайдай»), О. Корсуна (вірші «Рідна сторона», «Могила», «Кохання», «До Шевченка»), Г. Квітки-Основ'яненка (оповідання «Перекотиполе», «Купований розум»), окремі твори П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, О. Афанасьева-Чужбинського (уривок «Бувальщина» із щоденника), статті А. Метлинського, І. Срезневського. У названих виданнях періодично вміщувалися дописи з міст і сіл Звенигородського, Золотоніського, Канівського, Уманського, Черкаського повітів.

Отже, на зламі ХІХ–ХХ століть на Черкащині набуває поширення українське друковане слово – книги та періодичні видання. Організаторами перших книгозбірень виступає міська та сільська громадськість, представники якої створюють гуртки для читання літератури і преси. Згодом створення бібліотек та читалень знайшло підтримку земств, а також органів влади. На початку століття, хоч і в обмежених рамках, але все ж функціонувала мережа бібліотек.

Список використаних джерел

1. Дописи. *Рідний край*. 1907. № 5.
2. Дописи. *Рідний край*. 1906. № 12.
3. Лист з Черкаського повіту. *Слово*. 1909. №7.
4. Село. 1909. № 15.
5. Гарбузова Л.Д. Культурно-просвітницькі громадські організації Умані на початку ХХ ст. *Черкащина в контексті історії України* : матеріали Першої наук.-краєзнав. конф. Черкащини [16 квіт. 2003 р.] (до 50-річчя утворення Черкас. обл.) / ред. В. М. Мельниченко. Черкаси, 2004. С. 194–198.
6. Черкаси : історія і сучасність : навч. посіб. для закл. заг. серед. освіти / Департамент освіти Черкас. міськради, Черкас. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України ; за ред. В. М. Мельниченка. Черкаси : Вертикаль, 2023. 280 с. : іл.
7. Дописи. *Маяк*. 1913. №47.
8. Каталог книг Золотоношской земской публичной библиотеки. Золотоноша, 1909. Добавочный каталог [книг Золотоношской земской публичной библиотеки] за 1909–1910 гг. Золотоноша, 1910.
9. Державний архів Черкаської області. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 6.
10. Лисенко О. В. Роль преси у формуванні української національної ідеї. *Проблеми історії України ХІХ–початку ХХ ст.* Київ, 2000. С. 217–228.
11. Заводовський А. А. Шляхи становлення та причини кризи української преси Наддніпрянщини в 1905–1908 рр. *Там само*. С. 210–217.

12. Библиография периодических изданий России. 1901–1916 / сост. Л. Н. Беляева, М. К. Зиновьева, М. М. Никифоров ; под общ. ред. В. М. Барашенкова, О. Д. Голубевой, Н. Я. Морачевского. Ленинград : Тип. ГПБ им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, 1959. Т. 2.

13. Газеты дореволюционной России. 1703–1917. Каталог. Санкт-Петербург : Рос. нац. б-ка, 2007.

14. Танана Р. В. Із культурного життя Канева початку ХХ століття (огляд газети «Каневская неделя» за 1913 рік). *Матеріали науково-практичної конференції «Канів у контексті історії України»*, присвяченої 925-літтю міста Канева та 85-літтю взяття під державну опіку могили Тараса Шевченка. 20 верес. 2003 р. Канів, 2004. С. 63–68.

15. Центральний державний історичний архів України. Ф. 276. Оп. 1. Спр. 459.

Григорій ГОЛИШ,
*кандидат історичних наук, доцент,
директор наукової бібліотеки
ім. М. Максимовича
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького*

**НОВІТНЯ ПУБЛІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. М. МАКСИМОВИЧА
ЧЕРКАСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (2014–2024 рр.)**

На наше глибоке переконання, інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу та науково-дослідницької роботи далеко не вичерпує функцій університетської бібліотеки, якщо вона претендує на адекватність відповідей нелегким викликам нашого непересічного сьогодення. Уже стали очевидними трансформації поглядів на місію сучасної бібліотеки закладу вищої освіти (ЗВО), характер її роботи, зокрема в тій частині, що вона має не лише надавати інформаційні послуги, але і створювати власний інформаційний продукт. Нами напрацьовано певний досвід у цій царині, отож пропонуємо стислий огляд нашого творчого доробку за останнє десятиріччя.

Інформаційне сьогодення вже важко уявити без науково-довідкових видань, котрі виступають надійною ниткою Аріадни у складних лабіринтах гносеологічного контенту. Серед літератури такого штибу поважне місце належить бібліографічним покажчикам, котрі за параметрами інформативної компактності по суті не мають аналогів. Для прикладу наведемо декілька таких підготовлених нами видань.

Зокрема, у 2014 р. вийшов друком бібліографічний покажчик **«Вісник Черкаського національного університету. 1997–2007»** (обсягом 381 с.), укладачами якого стали вчені секретарі бібліотеки, доценти Оксана Силка й Лариса Синявська [1]. Це довідкове видання присвячено головному університетському науковому часопису, який виходить кількома галузевими серіями від 1997 р. У покажчику міститься хронологічний перелік усіх його 98 випусків за монографічним описом, а також аналітичний опис 2560 статей, поданий у хронологічному та проблемно-тематичному порядку. На його сторінках можна також віднайти стислу інформацію про 436 авторів статей «Вісника» – співробітників ЧНУ ім. Б. Хмельницького, а також перелік імен 1130 вчених інших вишів та установ, які долучилися до творення наукового контенту часопису.

Задля підвищення рівня інформативності довідкових видань, нами було вирішено перейти до практики укладання анотованих бібліографічних посібників. Варто зазначити, що цей творчий процес є досить трудомістким і тяглим у часі. Прикладом такого видання став анотований бібліографічний покажчик **«Від ювілею до ювілею. Шевченкознавчі студії викладачів ЧНУ ім. Б. Хмельницького»** (укладачка – кандидатка історичних наук, вчена секретарка Олена Абразумова) [2]. Метою цього бібліографічного проєкту стала презентація основних здобутків шевченкознавчих досліджень науковців нашого закладу за період від одного шевченківського ювілею (1964 р.) до 200-річчя Кобзаря, яке відзначалося в 2014 р. Це видання мало продемонструвати наступність традиції вшанування Т. Шевченка в академічній спільноті університету, який має власний центр шевченкознавчих досліджень, і водночас продемонструвати кардинальну зміну методологічних парадигм та самої поліфонії шевченківської проблематики впродовж пів століття. Загалом у виданні подано 280 бібліографічних описів видань, супроводжуваних анотаціями. Посилює ефективність довідкових можливостей бібліографічного посібника вміщений науково-допоміжний апарат.

До 70-річчя закінчення Другої світової війни побачив світ анотований бібліографічний покажчик **«Воєнно-історичні студії викладачів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (1995–2015 рр.)»**, який відображає результати воєнно-історичних студій науково-педагогічних працівників закладу, переважно вчених-істориків [3]. В університеті створена та успішно працює наукова школа з проблематики Другої світової війни, а студії її представників виглядають доволі актуальними з огляду на воєнне сьогодення України. Укладачка, наша співробітниця, доцентка Вікторія Кіреєва охопила 20-річний відтинок бібліографування (від 1995 до 2015 ювілейних років), який виявився для вчених вказаного тематичного напрямку напрочуд

плідним. Загалом покажчик містить понад 430 анотованих бібліографічних записів, які розташовані у хронологічному порядку (в межах окремих років – за абеткою). Особливістю цього видання є особливий алгоритм подачі бібліографічної та змістової інформації: його поставлено в залежність від значимості, характеру й обсягів наукових праць. Задля зручності користування покажчиком монографії, збірники, автореферати захищених дисертацій, книги, розділи академічних видань супроводжуються більш розлогими анотаціями (до 7 речень) і виділені напівжирним шрифтом. Натомість наукові статті репрезентовано анотаціями, що складаються з 2-3 речень, а публікації в довідкових виданнях та ЗМІ – одним поширеним реченням. Анотації подано мовою оригіналу з паралельним перекладом українською. Посилують ефективність довідкових можливостей бібліографічного видання вміщені в його структуру предметний, іменний, географічний покажчики, відомості про авторів публікацій, а також розлогі анотації англійською мовою.

2020 року видано фундаментальний **«Анотований покажчик дисертацій, захищених у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (2004–2020)»**, обсягом майже 44 д. а. [4]. Його укладачка – завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу Надія Демченко. Загалом покажчик містить 495 бібліографічних записів. Інформативна цінність видання, поряд з іншим, посилюється наявністю в його структурі вичерпних відомостей про всіх голів спеціалізованих вчених рад університету, а також списків членів цих наукових формувань.

У 2006 р. колективом наукової бібліотеки зініційовано започаткування бібліографічної серії **«Вчені Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького»**, і нині вже побачив світ 31 випуск. А від 2010 року виходять бібліографічні покажчики серії **«Вчені України»**, присвячені життєтворчості найвідоміших науковців самого університету, а також окремих представників наукового бомонду інших освітніх і академічних установ. Станом на тепер вийшло 17 покажчиків цієї серії. Зазвичай вони рекомендуються до друку Вченою радою університету та науково-методичною радою бібліотеки і при підготовці цих видань укладачі тісно співпрацюють з кафедрами університету, отримуючи від них необхідну інформацію та консультативну допомогу.

Вироблена типова структура цих інформаційно цінних видань: вміщується розлогий нарис про життя та творчість вченого, подається хронологічний перелік його друкованих праць, інформація про інші сторони діяльності достойника, наприклад, тематика його виступів на конференціях, симпозіумах, схема профілю вченого в наукометричних базах (Скопус, Веб оф Сайнс), повідомляється про керів-

ництво дисертаційними роботами його учнів, опонування, рецензування та редагування, навчальні курси, які читає вчений тощо. Однією із структурних частин є інформація про матеріали, які присвячені діяльності вченого (рецензії та відгуки на його праці, життєписи, нариси та ін.).

Останнім часом ми застосовуємо деякі інновації подачі бібліографічної інформації. Для прикладу, у біобібліографічному покажчику **«Черевко Олександр Володимирович»** відомості про окремі видання доктора економічних наук, професора, ректора університету (монографії, посібники, книги) подано напівжирним шрифтом і супроводжуються анотаціями [5]. Статті, які побачили світ у фахових і рейтингових виданнях, виділено курсивом. Названий біобібліографічний покажчик містить фотоматеріали.

Видання згаданих серій мають належний науково-допоміжний апарат, зокрема іменний та предметні покажчики, хронологічні таблиці, перелік умовних скорочень, анотації англійською, ілюстративні матеріали. Це допомагає читачеві краще зорієнтуватися в їхньому змісті.

Від 2009 р. започатковано видання пресмоніторингового збірника **«Відгомін. Імідж ЧНУ ім. Б. Хмельницького в інформаційному просторі»** з періодичністю 2 випуски на рік у традиційному та електронному форматах [6]. Побачило світ уже 31 число цих інформаційних збірників, котрі по суті є хронікою університетського життя. Мета видання полягає в оперативному інформуванні співробітників та студентів нашого закладу, інших ЗВО, а також широкої громадськості про ті матеріали в масмедійних та наукових виданнях, які сприяють утвердженню належного реноме нашої alma mater у освітній спільноті. Під рубрикою **«На шпальтах масової періодики»** подаються стислі анотації матеріалів про університет, що вміщені на сторінках газет та медійних часописів.

Зі сторінок збірника читач дізнається й про те, як виглядає наш ВНЗ на сайтах світової інформаційної мережі Інтернет. Подано також інформацію про наукові конференції різного рівня, які проходили на базі університету завдяки організаторській ініціативі його підрозділів. Принагідно зазначимо, що серед університетських бібліотек України лише в нашій видаються такі пресмоніторингові збірники.

Зрештою, ми вирішили поглибити цю важливу роботу й перейти до видання відповідних книг. Відтак ще в 2011 р. побачила світ книга **«Черкаський педагогічний інститут на шпальтах газети «Черкаська правда»**, де вміщено 262 пресрелізи почерпнутих з ретрофонду газетних матеріалів про виш, опублікованих від 1954 до 1991 р. [7]. Продовженням цього видання став доволі об'ємний доробок **«Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького на шпальтах провідних газет Черкащини (1992–2020 рр.)»**, вихід якого став подарунком рідному університету до його 100-річного ювілею [8]. Внаслідок

копіткої роботи автори-укладачі виявили близько тисячі матеріалів, що безпосередньо стосуються діяльності Черкаського національного і також подали їх у вигляді пресрелізів кореспонденцій у хронологічному порядку. У підрядкових поясненнях містяться тлумачення окремих анахронічних термінів і понять, а також подано стислі відомості про персоналії, що згадуються в текстах. Додатки містять результати проведеної укладачами класифікації газетних матеріалів про університет, біографічні довідки про тодішніх редакторів газет, ілюстрації логотипів назв часописів, а також покажчики. Видання носить джерелознавчий характер і може бути корисним дослідникам, які вивчають історію регіональної освіти. Сподіваємося, що книга зацікавить також і фахівців із соціальних комунікацій.

В умовах очевидної кризи традиційного книгочитання доволі корисним видається популяризація книги як унікального носія інформації. На нашу думку, одним із ефективних засобів є акумулювання фразеологізмів, що містять спресовану думку за принципом «non multa, sed multum» («небагато, але багато»). Відтак побачила світ наша книга афоризмів **«2300 вибраних мудрих думок про книгу і читання»** – зібрання сентенцій, своєрідна книга про книгу [9]. Тут вміщено освячені віками перли народної мудрості, вислови, почерпнуті із соціальних мереж, а найоб'ємніша структурна частина збірника репрезентована крилатими висловами відомих людей. Про кожного із понад тисячу авторів афоризмів подано стисло інформацію. У додатках містяться всілякі цікавинки зі всесвіту книг, бібліотечні бувальщини, бібліоляпи, приклади кумедних бібліотечних комунікацій тощо.

Поряд із зазначеним, працівники наукової бібліотеки записали у свій актив ще понад півтора десятка видань краєзнавчого, довідково-інформаційного та методичного характеру. Через обмежений формат даної розвідки цей доробок нашої книгозбірні має стати предметом окремого розгляду в майбутньому.

Підсумовуючи викладений матеріал, підкреслимо, що публікативна активність наукової бібліотеки університету увиразнює її високу місію як провідного науково-інформаційного та просвітницького центру закладу вищої освіти. Адже й сам університет, за образним висловом англійського філософа Т. Карлейля, – це «зібрання розумних людей навколо гарної бібліотеки».

Список використаних джерел

1. Вісник Черкаського університету : бібліогр. покажч. : у 2 ч. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; уклад.: О. З. Силка, Л. І. Синявська ; наук. ред. Г. М. Голиш. Черкаси : ЧНУ , 2014. Ч. 1 : 1997–2007 pp. 382 с.

2. Від ювілею до ювілею : Шевченкознавчі студії викладачів Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (1964–2014 рр.) : анот. бібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; уклад.: О. М. Абразимова ; наук. ред. Г. М. Голиш. Черкаси : ЧНУ, 2015. 128 с.

3. Воєнно-історичні студії викладачів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (1995–2015 рр.) : анот. бібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; уклад.: В. О. Кіреєва, Л. Г. Лисиця ; наук. ред. Г. М. Голиш. Черкаси : ЧНУ, 2015. 156 с. : фот.

4. Анотований покажчик дисертацій, захищених у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (2004–2020) : анот. бібліогр. покажч. : до 100-річчя ЧНУ ім. Б. Хмельницького / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад. Н. В. Демченко ; наук. ред. Г. М. Голиш. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2021. 376 с.

5. Черевко Олександр Володимирович : біобібліогр. покажч. / уклад. Г. М. Голиш ; авт. вст. слова В. А. Ющенко ; наук. ред. С. В. Корновенко. Черкаси : Вертикаль, 2019. 134 с. : фот.

6. Відгомін : імідж ЧНУ ім. Б. Хмельницького в інформ. просторі : [прес-моніторинг. Зб. №31] / уклад. І. В. Колесникова ; наук. ред. Г. М. Голиш. Черкаси : ЧНУ, 2023. 75 с.

7. Голиш Г. М., Ільченко О. В. Черкаський педагогічний інститут на шпальтах газети «Черкаська правда», 1954–1991 рр. : матеріали прес-моніторингу. Черкаси : ЧНУ, 2011. 208 с.

8. Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького на шпальтах провідних газет Черкащини 1992–2020 рр.: матеріали прес-моніторингу / авт.-упоряд.: Г. М. Голиш, О. В. Ільченко. Черкаси : Вертикаль, 2021. 404 с.

9. 2300 вибраних мудрих думок про книгу і читання / упоряд. Г. М. Голиш. Черкаси : Вертикаль, 2018. 296 с.

Тетяна КРАВЧЕНКО,
директорка бібліотеки
Уманського національного
університету садівництва

**МУЗЕЙНА КІМНАТА ЦІННИХ І РІДКІСНИХ ВИДАНЬ
БІБЛІОТЕКИ УМАНЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
САДІВНИЦТВА – ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ТА
ТРАДИЦІЙ**

У закладах вищої освіти бібліотека стає не лише місцем зберігання книг, але й серцем інтелектуального та культурного життя університетської спільноти. Уманський національний університет садівництва (УНУС) – не виняток. Його бібліотека має глибокі корені і своєю історією розвитку демонструє важливість книги у формуванні знань, суспільної

культури та національних традицій.

Історія розвитку книгозбірні сягає своїм корінням далекого минулого. Вона заснована в 1844 році в Одесі при Головному училищі садівництва, яке в 1859 році було переведене до мальовничого міста Умань. Тут училище розпочало шлях свого розвитку як заклад вищої освіти, орієнтований на сільськогосподарські науки, а також на садівництво та ландшафтний дизайн [1, с. 14–15].

Протягом 180 років свого існування бібліотека постійно розвивалася та розширювала свої колекції. Починаючи з невеликого сховища книг, стала центром знань, культури і традицій, який налічує сотні тисяч примірників книг, журналів, наукових видань та інших матеріалів із різних галузей науки, що відображають основні напрямки навчання та досліджень університету. Бібліотека модернізувалася відповідно до сучасних вимог. Запровадження новітніх технологій, автоматизація бібліотечних процесів та створення електронних ресурсів стали важливими кроками в її розвитку.

Поступальний розвиток бібліотеки віддзеркалює і розвиток самого університету від першого дня створення і до сьогодні. Яскравим свідченням цього є Музейна кімната цінних і рідкісних видань. Тут зберігаються унікальні видання, що презентують історію становлення і розвитку аграрної науки та розповідають цікаві факти з життя навчального закладу. Наявні в її фондах примірники друкованих видань мають значну наукову та освітню цінність. До наших часів збереглися неформатні стародруки, ювілейні книги та пам'ятні знаки.

Ідея появи Музейної кімнати цінних і рідкісних видань бібліотеки з'явилась у 2009 році після переміщення книгозбірні до нового адміністративного корпусу. Її структура зазнала змін, розширилась, було виокремлено відділ цінних та рідкісних видань. До його фонду ввійшли книги, зібрані ще в 1844 році. Сьогодні обсяг фонду налічує 10 тис. рідкісних видань XVIII–початку XX століття, написаних 7 мовами: українською, польською, французькою, англійською, німецькою, російською, латиною. Тут зберігається наукова література з декоративного садівництва, овочівництва, плідівництва, ґрунтознавства, праці дослідних станцій, періодичні видання. Серед них «О росlinach, ich utrzymaniu, rozmnoveniu, i zazyciu» 1777 року, «Ботаніки первоначальные основанія» Н.М. Амбодика 1795 року, «Курс земледелия» 1837 року, «Беседы о сельском хозяйстве» 1845 року. А найстаріша книга «Теорія і практика садівництва» датується 1715 роком.

Серед авторів видань є цілий ряд імен викладачів і співробітників періоду Уманського училища садівництва і землеробства: Анненков М. І., Анциферов П. Г., Васильєв М. К., Душечкін О. І., Жабикін І. П., Загорський П. А., Калиновський Я. М., Калугін І. І., Ланцький Ю. Р., Ла-

пін А., Леванда Д. С., Лучинський Л. Т., Пашкевич В. В., Перше Р. Л., Поггенполь В. О., Симиренко Л. П., Софронов М. Є., його випускників: Богдан В. С., Борохович Я. Л., Воїнов М. О., Карабетов А. К., Мірза-янц С. М., Пачоський Й. К. та інших [2, С. 150–151].

Для створення експозицій Музейної кімнати використовується фонд відділу цінних і рідкісних видань. Ідейною натхненницею та незмінною кураторкою стала провідна бібліотекарка Наталя Михайлова. Їй вдалося в короткі терміни реалізувати плани щодо її створення та функціонування, втілити в реальність синергію історії, науки, бібліотечної та музейної справи.

Як показав п'ятнадцятилітній досвід, музейна робота – це складний і захоплюючий процес, який сприяє удосконаленню інформаційно-бібліотечної роботи з користувачами та збереженню, дослідженню, популяризації та вивченню культурної спадщини регіону.

Музейна кімната цінних і рідкісних видань бібліотеки УНУС – виставкова зала, де за допомогою експонатів висвітлена історія Уманського училища садівництва і землеробства 1844–1922 років, а також книгозбірні з її першою інвентарною книгою та сургучевою печаткою, яка є єдиною в університеті, що збереглася до наших часів. Крім друкованих видань, експозицію збагачують фото, документи, рукописи й речові експонати.

У виставковій залі з допомогою книг поетапно представлено всі вагомі історичні події, пов'язані зі становленням і розвитком навчального закладу, починаючи із часу заснування. Основна експозиція має декілька тематичних розділів: заснування та одеський період, переїзд до Умані, видатні науковці, розвиток бджільництва та шовківництва в училищі, плідівництво та виноробство, виставка варень та джемів, навчальна література для учнів.

Із нагоди ювілейних і пам'ятних дат в історії УНУС у приміщенні Музейної кімнати оформляються тимчасові виставки, тематичні експозиції, які дозволяють представити колекції широкій аудиторії. Тут постійно організовують освітні заходи, орієнтовані на різну цільову аудиторію – школярів, здобувачів вищої освіти, дорослих відвідувачів тощо. Зазвичай це круглі столи, семінари, лекторії, конференції, історичні години й екскурсії.

Для студентів, викладачів та гостей університету проводять різноманітні екскурсії: навчальні, ознайомчі та профорієнтаційні. Під час майстерної душевної екскурсії від куратора Музейної кімнати кожен має унікальну можливість не лише доторкнутись до книг, що вже стали справжньою історією, а й стати безпосередніми учасниками подій. Родзинкою подорожі є експозиція варень, цукатів за рецептами, що були надруковані у сторічних виданнях, а також за рецептами майстрів училища,

які свого часу отримували нагороди на міжнародних виставках.

Для відвідувачів підготовлено три екскурсійні маршрути: «Бібліотека Уманського училища землеробства і садівництва», «Студмістечко – музей під відкритим небом», «Мандруючи навчальними корпусами».

Музейна кімната цінних і рідкісних видань – це надійний інструмент бібліотечної роботи, який забезпечує реалізацію завдань, які перед собою ставить книгозбірня УНУС, зокрема:

1. Збереження і презентація історії університету. Музейна кімната відіграє важливу роль у збереженні та відображенні історії закладу. Вона демонструє унікальні видання, які відображають розвиток та досягнення аграрної освіти та науки України в цілому та університетської спільноти зокрема.

2. Підтримка наукових досліджень. Музейна кімната надає здобувачам освіти, науково-педагогічним працівникам та дослідникам можливість вивчати та досліджувати рідкісні видання, архівні документи та інші матеріали, які можуть стати джерелом інформації для наукових робіт, курсових проєктів та досліджень. Це допомагає розширити науковий діапазон та поглибити розуміння історичного контексту. Вона є важливим ресурсом для наукових досліджень у галузі історії, культурології та бібліотечної справи.

3. Популяризація наукових досягнень. Через Музейну кімнату цінних і рідкісних видань університет презентує свої наукові досягнення та робить внесок у популяризацію наукових досягнень серед громадськості.

4. Розвиток культурного та освітнього туризму. Музейна кімната стала справжнім скарбом для туристів, які бажають ознайомитися з історією та досягненнями університету у сфері садівництва, сільського господарства та інших природничих наук. Це, у свою чергу, сприяє розвитку туристичної індустрії в регіоні та підвищенню престижу університету.

Музейна кімната цінних і рідкісних видань бібліотеки – це не лише своєрідна часточка історії, а й невтомний провідник у світі науки. Це місце, де зберігаються та відтворюються різноманітні артефакти, предмети та документи, що мають історичну, культурну та наукову цінність. Її відвідувачі мають можливість краще зрозуміти минуле, відчувати його атмосферу та зв'язок із сучасністю. Музейна кімната відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини. Крім того, вона є середком освіти, навчання університетської спільноти та змістовного дозвілля. Тут влаштовуються зустрічі, бесіди, консультації, надаються довідки з питань історії чи персоналій, матеріали до написання наукових доповідей, рефератів, дипломних робіт, дисертацій.

Рухаючись шляхом інноваційного розвитку, бібліотека Уманського національного університету садівництва повсякчас застосовує нові методи й форми роботи. Такою інновацією стала музеєфікація бібліотечної роботи, яка сприяє поліпшенню організації та реалізації виставкової, наукової, освітньої та інформаційної діяльності бібліотеки та навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Уманское училище садоводства и земледелья / сост. М. Е. Софронов. С.-Петербург : Тип. В.Ф. Киршбаума, 1910. 80, [3] с.
2. Уманський національний університет садівництва [до 175-річчя]. Київ : Логос, 2019. 279, [1] с.

Лариса ВОСКОБІЙНИК,
*заступниця директора
з внутрішньої роботи
КЗ «Обласна універсальна наукова
бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради*

ВИДАТНІ ОСОБИСТОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОЗНАВСТВА, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФІЇ, ІМЕНА ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНІ З ЧЕРКАЩИНОЮ

Черкащина стала малою батьківщиною для багатьох видатних особистостей. Серед плеяди славетних діячів української культури чільне місце займають науковці в галузі українського книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії, імена яких відомі не лише в Україні, а й поза її межами, та які народилися або проживали на Черкащині. Серед них – Лев Биковський, Василь Доманицький, Сергій Єфремов, Агатангел Кримський, Михайло Максимович, Йосип Баренбаум, Єфрем Кравченко, Михайло Комаров та інші. Тож коротко розповімо про їхні здобутки та досягнення.

Прогресивним вченим, одним із основоположників нової української бібліографії був **Михайло Олександрович Максимович**, уродженець хутора Тимківщина, тепер с. Богуславець Золотоніського району.

Михайло Максимович – автор понад 300 друкованих праць, багато з яких присвячено книгознавству та бібліографії. Серед тих, що мають суто бібліографічний характер, – «Книжная старина южнорусская» і критико-бібліографічний огляд «О стихотворениях червонорусских». У

першій праці науковець подає відомості про книги, виготовлені майже в усіх друкарнях України. Це видання надовго ввійшло в історію української культури як авторитетне джерело з питань українських стародруків та друкарської справи. У критико-бібліографічному огляді «О стихотворениях червонорусских» Максимович охарактеризував твори галицьких авторів за 1835–1839 рр., видані у Львові, Перемишлі й Відні. Ці праці забезпечили М. Максимовичу помітне місце в історії української бібліографії [2].

Початок української національної бібліографії та українського бібліографічного репертуару пов'язують з ім'ям **Михайла Федоровича Комарова**. Учений одним із перших в українській науці підготував показчики в галузі нової української літератури і, поряд з І. Франком та І. Левицьким, заклав основи бібліографознавства як науки.

Життя і наукова діяльність Михайла Федоровича тісно пов'язані з Черкащиною, а точніше з містом Умань, де він проживав з 1883 по 1887 рік. У цей період Комаров згуртував навколо себе лінгвістів-аматорів із середовища місцевої інтелігенції, які допомагали йому у збиранні лексичних матеріалів для російсько-українського словника [4].

Він став першим бібліографом творів Т. Г. Шевченка та досліджень про нього.

Найбільш цінною бібліографічною працею є «Бібліографічний показчик нової української літератури (1798–1883 рр.)». Видання охоплює не лише художню літературу, а й фольклор та інші матеріали Східної України. Праця ввійшла в історію культури держави як перша спроба репертуару української книги більше ніж за вісім десятиліть і стала подією в культурному житті українського народу [2].

Вагомий внесок у теорію та практику бібліографії, бібліотекознавства, книгознавства зробив **Лев Юстимович Биковський**, уродженець с. Вільховець Звенигородського району.

Творчий доробок Лева Биковського – це понад 530 друкованих праць і рукописів із питань книгознавства, бібліотекознавства; бібліографічні студії; публікації історичної тематики, спомини. Видав бібліографічні матеріали про Тараса Шевченка та Степана Рудницького.

Саме Лев Юстимович одним із перших серед українських науковців розпочав серйозні дослідження діяльності зарубіжних книгознавців. У 1930-х рр. у «Бюлетені Варшавської публічної бібліотеки» вчений друкує біографічні довідки та список основних книгознавчих праць польських, чеських та словацьких бібліотекарів і бібліографів [3].

Багатогранною є наукова діяльність **Василя Миколайовича Доманицького**, уродженця с. Колодисте Звенигородського повіту.

Василь Доманицький був науковим редактором першого повного видання «Кобзаря» Т. Шевченка (1907). За його редакцією «Кобзар» ви-

давали з 1907 до 1926 р. Провів ґрунтовне текстологічне дослідження та опублікував «Критичний розслід над текстом „Кобзаря” Шевченка» (1906 р.). Упорядкував хронологію поетичної спадщини Т. Шевченка, уперше опублікував невідомі й маловідомі його вірші.

Доманицький уклав бібліографічний покажчик творів О. Кониського, який містить майже 500 назв творів за час від 1858 по 1900 рр. А також «Покажчик змісту „Літературно-наукового вісника”» з передмовою І. Франка. Публікував бібліографічні огляди в періодиці. У своїх бібліографічних оглядах В. Доманицький намагався якомога повніше відобразити українську книжкову продукцію, зокрема характеризував українські книги, видані в Черкасах [1].

Вагомою складовою в розвитку бібліографії в Україні у 1920-х рр. була бібліографічна діяльність **Сергія Олександровича Єфремова**, уродженця с. Пальчик Катеринопільського району.

Сергій Олександрович зосереджував свою увагу на рекомендаційній та краєзнавчій бібліографії. Протягом усього життя намагався заповнювати прогалини української бібліографії, укладаючи бібліографічні покажчики з важливої для суспільства теми українознавства. У 1920 р. видав «Українознавство: покажчик потрібнішої для самоосвіти літератури». Цей доробок мав важливе значення для розвитку української національної освіти.

Бібліографічна діяльність вченого виявилась у різних формах: окремо виданих бібліографічних посібниках, списках, рецензіях на бібліографічні видання, анотаціях на нові книги. Вагомим доробком стали бібліографії, укладені Сергієм Єфремовим до 5-го тому творів М. Коцюбинського та творів І. Нечуя-Левицького [4].

Розумів важливу роль бібліографії у пропаганді науки **Агатангел Юхимович Кримський**. Він народився на Волині, але своєю батьківщиною вважав містечко Звенигородку, куди невдовзі переїхала й де назавжди оселилася вся родина Кримських.

Він одним із перших порушив питання створення бібліографічних покажчиків, видання книготоргових каталогів, розкриття змісту публікованих книг через бібліографію.

А. Кримський знайомив читача з літературою про історію та письменство народів Близького Сходу. У працях вченого є багато підрядкових бібліографічних приміток, списки літератури, огляди джерел.

Агатангел Юхимович є автором понад 500 статей і бібліографічних списків, присвячених різним темам, письменникам, вченим, суспільним діячам, установам, країнам, національностям для різноманітних енциклопедичних видань [5].

Серед відомих українських бібліографів та бібліотекознавців чільне місце займає **Єфрем Єфремович Кравченко**, уродженець с. Дмитрушки, тепер Уманського району.

Він був укладачем більше двадцяти видань бібліографічних покажчиків, присвячених життю і творчості визначних українських письменників. Перу науковця належать близько двохсот статей із питань бібліотекознавства, бібліографії, літературознавства, книгознавства, рецензій на художні та публіцистичні твори.

Вагомим був внесок Єфрема Кравченка в підготовку двотомної бібліографічної праці, де вміщено публікації про життя і творчість Т. Г. Шевченка за 1839–1916 рр. (1963 р.), каталог творів І. Франка й літератури про нього, бібліографічного покажчика матеріалів про життя і творчість діячів галицького літературного відродження М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького (1962 р.) [1].

Як бачимо, Черкащина дала Україні і світові видатних вчених, які зробили вагомий внесок у розвиток бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. Їхня наукова спадщина й нині не втратила своєї актуальності і важливості та потребує більш глибокого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бугаєнко К. С. Бібліотечна справа Черкащини : від першоджерел до сьогодення : іст.-краєзнав. нарис. Черкаси : Вертикаль, 2023. 175 с. : фот.
2. Гуменюк М. П. Українські бібліографи XIX–поч. XX ст. Харків : Кн. палата України, 1969. 182 с.
3. Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. пр. Вип. 1 / Нац. парламент. б-ка України. Київ : НПБУ, 1995. 87 с.
4. Українські бібліографи : біогр. відомості, проф. діяльність, бібліографія. Вип. 1. / Держ. закл. «Нац. парламент. б-ка України». Київ : [НПБУ], 2008. 232 с.
5. Українські бібліографи : біогр. відомості, проф. діяльність, бібліографія. Вип. 3. / Держ. закл. «Нац. парламент. б-ка України». Київ : [НПБУ], 2011. 232.

Любов МАЛЬОВАНА,
*завідувачка відділу обслуговування
наукової бібліотеки ім. М Максимовича
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького*

ВІДОМИЙ БІБЛІОГРАФ І КНИГОЗНАВЕЦЬ ІЗ ЗВЕНИГОРОДЩИНИ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Бібліотека – це важливий соціальний інститут і явище духовної культури в контексті історичного розвитку суспільства. Це зумовлено особливим місцем книгозбірень в історико-культурному процесі як осередків збереження друкованих надбань людської цивілізації.

Тому доволі значимим вбачається аналіз життєдіяльності та здобутків наших вітчизняних науковців у галузі бібліотекознавства й бібліографії. Вагомий внесок у теорію та практику бібліографії, бібліотекознавства, книгознавства зробили українські вчені Ю. Меженко, М. Ясинський, В. Дорошенко, С. Маслов, М. Плевако, В. Бабич, М. Слободяник та ін.

У цій славній когорті відомих науковців знаходиться й уродженець Шевченкового краю, відомий бібліотекознавець, книгознавець, історик і публіцист Лев Устимович Биковський. Його творчу спадщину вивчали багато українських книгознавців та бібліотечних працівників: Т. Ківшар, Г. Ковальчук, Н. Королевич, Ю. Секунова, Н. Солонська, Н. Казакова. Першу наукову працю з дослідження книгознавчої та бібліотекознавчої діяльності Л. Биковського було захищено в Польщі ще в 1974 р. Я. Грабовською. Значний внесок у справу відновлення пам'яті звенигородців про Лева Устимовича зробив історик і журналіст В. Хоменко – автор двох краєзнавчих довідників та понад 400 публікацій у газеті «Шевченків край». Завдяки ним, земляки дізналися про життєвий та творчий шлях Л. Биковського [1, с. 20]. Однак у дослідженні життєдіяльності вченого залишаються певні лакуни, що спонукає до нових дослідницьких пошуків.

Виходячи із зазначеного, метою цієї розвідки є подання в оглядовому плані штрихів до біографії та творчої спадщини відомого вченого. Насамперед задля розуміння джерел наукових звершень нашого відомого краянина, звернемося до стислого викладу його життєпису. Лев Биковський народився у квітні 1895 р. у селі Вільховець на Звенигородщині, відомому тим, що колись біля нього загинув гетьман Іван Виговський – герой війни проти московитів. Як і Виговський, син вільховецького лісника Устима Биковського був затятим патріотом-українцем, який не сприймав московську експансію [2, с. 7].

Книги були його стихією. Ще коли бігав босим по урочищу Привороття в рідному Вільхівці, любив прихопити із собою томик віршів чи якийсь оповідання. Пишався тим, що українець, особливо після того, як прочитав книгу Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем» [3, с. 27]. Л. Биковський навчався в Києві в реальній школі, пізніше в комерційній – у Звенигородці, Політехнічному, а згодом у Лісовому інститутах у Петербурзі.

Після революції 1917 р. Л. Биковський працював у Міністерстві закордонних справ УНР, у видавництві «Друкар», у Всенародній бібліотеці України в Києві, у бібліотеці Українського державного Кам'янець-Подільського університету.

Навіть у часи більшовицького терору, переїхавши зі столиці до Лозуватки на Шполянщині, взимку 1921-1922 рр. видавав літопис громадської бібліотеки місцевого товариства «Просвіта».

Лев Биковський був редактором журналу «Хроніки», який видавала Національна бібліотека (нині – імені В. І. Вернадського).

Вершиною діяльності бібліотекознавця стала розробка проекту створення окремого Департаменту книги України. Та все це втілити в тодішній Україні, не жаль, не судилося...

Науковець емігрував з окупованої більшовиками України до Польщі. У Варшаві закінчив курси бібліотекознавства й філософський факультет університету. 1922 року переїхав до Чехословаччини, де навчався на економічному факультеті Української господарської академії [4, с. 3].

Через деякий час знову повернувся до Польщі, де викладав на Вищих курсах бібліотекознавства, став директором Варшавської міської публічної бібліотеки. А в той же час у рідній науковцю Україні в 1930-х роках більшовики вилучили всі книги, написані Биковським, і кинули їх під замок спецфондів НКВС.

У 1945 р. Л. Биковському небезпечно було залишатися навіть у Польщі, і він емігрував до Сполучених Штатів Америки. У Нью-Йорку був членом управи Української вільної Академії Наук, у Денвері відновив діяльність Українського бібліологічного інституту. 1971 року став доцентом у галузі книгознавства. Друкувався в українській пресі США, Канади і Західної Європи.

Незалежності України Лев Биковський дочекався в чужому американському Денвері, коли йому було вже 96 років. Помер у 1992 році, так і не побачивши рідної української землі.

Кожен із періодів життя та наукової діяльності Л. Биковського характеризується новими доробками. Перші роботи з бібліотекознавства та книгознавства були написані у 1919-1920 рр. за часів його бібліотекарства у Всенародній бібліотеці України. Він був одним з

п'яти перших її бібліотекарів. Праці «Бібліотечна справа та книго-розповсюдження на Україні», «Бібліографічний покажчик українських періодичних видань ХІХ ст.» мають велике значення не тільки для дослідників, а і для всіх бібліотечних працівників.

Саме Л. Биковському належить авторство першої «Бібліо-тековіани НБУ» та більш ніж 20 публікацій (1919–1947) про початок діяльності Бібліотеки: першу – «Українська національна бібліотека» – надруковано 1919 року, а останню – «Початки Національної бібліотеки Української Метрополії (1918–1921)» – 1947 року у Майнц-Кастелі (Німеччина) [5, с.17].

Найбільш плідними періодами діяльності є польський (1921–1922, 1928–1944) та чехословацький (1922–1928). Саме тоді він написав праці «Замітки про книгознавство та книгоживання», «Бібліотечна справа в Чехословаччині 1924–1927» та два збірники «Українського книгознавства», присвячені проблемам книгознавства, бібліотечної справи та бібліографії, в яких він виклав власну концепцію книгознавства.

Окремий доробок науковця – це дослідження діяльності зару-біжних книгознавців. Л. Биковський друкує біографії та список книго-знавчих праць польських, чеських та словацьких бібліотекарів і бібліо-графів: С. Дембего, Л. Жівного, Зд. Тоболка, С. Мірополка, Й. Друца та ін.

Слід відзначити американський період наукової діяльності. Лев Устимович був автором багатьох біобібліографій і біографічних мате-ріалів про мистецтвознавця К. Широцького, гідротехніка й меліоратора І. Шовгеніва, поета Степана Рудницького, громадського діяча, пись-менника, поета, публіциста Ю. Липу, українського та єврейського полі-тичного і громадського діяча, історика, політолога, економіста С. Голь-дельмана, істориків В. Міяковського, М. Міллера, першого Президента УВАН, громадського і політичного діяча, відомого вченого в галузі сільського господарства М. Ветухова, сходознавця А. Кримського та ін. [5, с.18].

В історичній спадщині Л. Биковського заслуговують уваги його спогади та публіцистичні статті «Від Привороття до Трапезунду» (1969 р.) і «Книгарні–бібліотеки–академія» (1971 р.), які були видані в серії «Мемуаристика» [4, с. 3].

Теоретичні праці, бібліографічні покажчики, біографічні студії, а особливо бібліографічні проєкти «Українські книгознавчі періодици і збірники першої половини ХХ століття» та власна біобібліографія «У службах українській книжці» науковця, які були реалізовані в останні роки життя, актуальні й важливі для всіх, хто вивчає бібліотекознавство, книгознавство та бібліографію.

Загалом творчий доробок Л. Биковського – неоціненний: понад 530 друкованих праць і рукописів із питань книгознавства, бібліо-текознавства; бібліографічні студії; публікації історичної тематики, спомини.

Для пошанування пам'яті великого науковця до ювілейних дат із дня народження провели конференції у провідних бібліотеках України. У жовтні 1995 року в урочищі Привороття села Вільховець на Звенигородщині встановлено пам'ятний камінь на честь видатного вченого й патріота Лева Биковського.

Таким чином, як впливає з наведеного вище фактичного матеріалу, в особі нашого земляка Л. Биковського ми маємо справжнього патріота України й надзвичайно талановитого вченого, який залишив глибокий слід у царині теорії бібліотечної справи і книгознавства.

Список використаних джерел

1. Добровольська Л. Л. Биковський і Звенигородщина. *Бібліотечна планета*. 2010. № 2. С. 19–20.
2. Звенигора Я. В епіцентрі боротьби за вільне «Міжмор'я» стояв уродженець Черкащини. *Вечірні Черкаси*. 2017. 13 верес. (№ 37). С. 7.
3. Кравець А. Звенигородський «класик» книгознавства УНР. *Прес-Центр*. 2012. 4 квіт. (№ 14). С. 27.
4. Хоменко М. Свій шлях до наукового визнання історик Лев Биковський розпочав на Звенигородщині. *Нова доба*. 2002. 9 липня (№ 53). С. 3
5. Казакова Н. Книгознавець, публіцист, історик. *Бібліотечна планета*. 2010. № 2. С. 16–19.

Ольга ДЯГЛЮК,

завідувачка

редакційно-видавничого сектору

КЗ «Обласна універсальна наукова

бібліотека імені Тараса Шевченка»

Черкаської обласної ради

ЛЮДИНА. ДИРЕКТОР. ОСОБИСТІТЬ: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕРШОГО ДИРЕКТОРА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЄВДОКІЇ ПЕТРІВНИ КУЗЬМЕНКО

Знаково, що в рік, коли відзначаємо 125-ліття заснування першої публічної бібліотеки в місті Черкаси, 70 років, як вона набула статусу обласного закладу, виповнюється 100 років від дня народження першої

директорки Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка Євдокії Кузьменко.

Євдокію Петрівну не випадково називають фундаторкою бібліотечної справи Черкащини, адже їй як очільнику методичного центру бібліотек області випало розвивати цей важливий напрямок культури. Завдяки невтомній творчій праці директорки, обласна універсальна наукова бібліотека була відомою не лише на теренах України, а й за її межами.

Євдокія Кузьменко народилася 10 березня 1924 року в с. Галаганівці на Чигиринщині. Хтозна, як склалася б доля простої селянської дівчини, якби не мудрість найріднішої людини. Батько розумів ціну освіченості й перспективи, які відкривають знання, бажав кращої долі своїм дітям. «Вчись, тоді і людям науку нестимеш», – говорив тато доньці, бо думав, що вона стане педагогом [3, с. 4].

Природний розум та допитливість змалку вели Євдокію до книги, до читання, що згодом і стало визначальним у виборі професії. Тож коли настав час, пішла за покликом серця і вступила до Кременчуцької бібліотечної школи, яку закінчила 1941 року. Відтоді її життя було пов'язане із книгою.

1944 року організувала сільську бібліотеку в рідній Галаганівці. Протягом десяти років – із 1944 по 1954-й – очолювала Чигиринську районну бібліотеку. Це були часи розквіту закладу, бо завідувачка була справжньою подвижницею. Після війни, щоб поповнити фонд, щоб бібліотека жила, вона ходила попід хатами і збирала книги.

Отриманої освіти Євдокії Петрівні було замало, тому 1952 року закінчила Харківський бібліотечний інститут. Вона повсякчас вчилася, цікавилася новинками, тримала руку на пульсі не лише суспільних подій, а і професійних інновацій: фахові видання, періодика, методичні матеріали та наукові статті з бібліотекознавства, новини економічного й культурного життя Черкаської області – усе це додавало впевненості, надихало на підкорення нових вершин.

Висока працездатність, відданість справі, бажання передати свою зацікавленість іншим не залишилися непоміченими. 1954 року було утворено Черкаську область. Її керівництво зосередило зусилля на розбудові найважливіших ділянок народного господарства. Оскільки бібліотечну галузь розглядали як важливу складову культурного розвитку краю, виникла потреба реорганізації діючих та утворення нових закладів обласного рівня, які мали поряд з обслуговуванням читачів виконувати функції методичних центрів для бібліотек області. Так у квітні 1954 року міську бібліотеку ім. В. В. Маяковського реорганізували в обласну бібліотеку для дорослих. Її першим директором і було призначено Євдокію Кузьменко.

За 30 років діяльності на посаді зарекомендувала себе вмілим, енергійним, самовідданим організатором і фахівцем. Євдокія Петрівна мала хист створювати в колективі творчу, ділову атмосферу. Під її керівництвом працівники проводили значну роботу зі становлення бібліотеки як установи обласного рівня.

Коли Євдокія Кузьменко очолила бібліотеку, вона знаходилася на вул. Карла Маркса, 14 (нині – Остафія Дашкевича) у приміщенні колишнього магістрату й розміщувалася в п'яти невеличких кімнатках на другому поверсі. На час організації обласної бібліотеки її книжковий фонд налічував 32 тис. видань, передплачували 64 назви газет та 246 журналів. У 1954 році штат складався із 29 осіб, із яких – 21 бібліотекар [4, с. 17].

Під керівництвом Євдокії Петрівни проводили значну роботу з формування та організації книжкового фонду, і вже станом на 1 січня 1956 року він налічував 71 654 примірники [1, с. 71].

Обласній бібліотеці виділили додаткові кімнати на першому поверсі, кошти на ремонтні роботи та облаштування. Загальна площа закладу становила 500 кв. м. Але і цього було недостатньо. Завдяки клопотанням Євдокії Петрівни, наприкінці 1963 року бібліотеці виділили більше приміщення в новому житловому будинку по вул. Ільїна, 285 (нині – Надпільна). Але це не вирішило проблему, тож 50 тис. примірників видань довелося розмістити у приміщенні обласного архіву.

Колектив бібліотеки мав багато професійних планів. Унаслідок неодноразових звернень директора в 1969 році було прийнято рішення будівництва типового триповерхового приміщення із цоколем. Його спорудження розпочали 1971 року і звели за рекордні строки – один рік і вісім місяців. 27 грудня 1973 року відбулося урочисте відкриття нової будівлі, площа якої складала 4 956 кв. м [4, с. 24].

Таким чином з'явилася можливість раціонально розташувати фонди з урахуванням їх специфіки, організувати оптимальну систему обслуговування. Це була справжня перемога Євдокії Кузьменко, адже нарешті було обладнано нові спеціалізовані відділи, сектори, зал каталогів і лекційний зал на 200 місць, відділ зберігання фондів. Виділено просторі приміщення для відділів комплектування, обробки літератури, МБА, обмінно-резервного фонду, сектору реєстрації читачів і контролю, технічних служб. Створено відділ іноземної літератури, зріс спектр видань англійською, німецькою та іншими мовами. На момент переїзду в нове приміщення фонд складав більше 500 тис. примірників! Збільшився штат працівників, що дало змогу активізувати діяльність закладу, розширити зв'язки з культурно-освітніми установами.

Тепер у стінах обласної бібліотеки проводили масштабні заходи. Великою популярністю користувалися читачькі конференції, літературні

вечори, зустрічі з письменниками, зокрема М. Нагнибідю, О. Ющенком, О. Бердником, Г. Донцем, В. Собком, В. Петльованим, М. Гірником, Н. Тихим, О. Лебеденком, І. Ле, тут свої твори читали М. Негода, М. Ліхцов, М. Дашківський [1, с. 71].

Велике значення Євдокія Петрівна надавала наближенню книги до читача за місцем виробництва і проживання, організації масових заходів за межами бібліотеки. Директорка завжди цікавилася, хто і що читає, могла дати фахову пораду й настільки зацікавити книгою, що байдужих просто не залишалося. Тож до діяльності закладу активно долучалася громадськість. З ініціативи Євдокії Кузьменко став традиційним звіт бібліотеки перед населенням.

Не можна оминати увагою таку важливу сторінку історії, як централізація бібліотечної мережі, яка докорінно змінювала організацію, управління, підхід до технологічних процесів комплектування та обробки фондів, створення довідкового апарату, розширення об'єму обслуговування читачів. Виникало багато організаційно-правових проблем, питань з облікових форм, інструкцій, які потрібно було вирішувати. Євдокії Петрівні було нелегко, але вона працювала з віддачею, не шкодувала сил і часу, щоб процес проходив у правильному руслі. Директорка побувала в кожному районі, знала кожну бібліотеку й завжди знаходила вихід зі складних ситуацій.

Завдяки наполегливості, ініціативності керівника, її вмінню допомагати молодим спеціалістам у професійному розвитку, проведенні цікавих масових заходів із популяризації книги, чітко організувати виробничий процес, бібліотека стала однією із кращих у країні.

За зразкову роботу з обслуговування читачів двічі отримували звання «Колектив високопродуктивної праці, високої культури і зразкового громадського порядку» (1975 і 1977 рр.). У 1976-1977 роках обласна універсальна наукова бібліотека була представлена на Виставці досягнень народного господарства СРСР. У 1977 році колектив було нагороджено Дипломом Міністерства культури I ступеня, премійовано бібліобусом. У 1978 році взяли участь у Виставці досягнень народного господарства України й отримали бронзову медаль. У 1980 році – знову учасники ВДНГ УРСР, де бібліотеку відзначили Дипломом II ступеня. У 1982 р. заклад занесено на обласну Дошку пошани [2, с. 9].

Євдокія Петрівна – організатор і активний учасник ряду республіканських та обласних наукових конференцій та семінарів, зокрема й міжвідомчих. Вона спрямовувала роботу на партнерство і співпрацю з бібліотеками інших систем і відомств. З її ініціативи на базі кращих сільських закладів проводили зональні семінари бібліотечних працівників.

В обласній бібліотеці кипіло життя. Євдокія Петрівна була активною та небайдужою, енергійною, вимогливою. Вона намагалася зробити заклад передовим, сучасним, прагнула до змін та розвитку. І, без сумніву, зібрала навколо себе однодумців, виховала не одне покоління Фахівців із великої літери, які й нині залишаються вірними настановам мудрої керівниці.

Праця Є. П. Кузьменко була гідно поцінована державою: нагороджена орденом «Знак Пошани», медалями «За трудову доблесть» і «Ветеран праці», бронзовою медаллю ВДНГ України, відзнаками місцевих органів влади, їй було присвоєно звання «Заслужений працівник культури» [1, с. 70].

Директор активно презентувала заклад не лише на обласному, а й на вищих рівнях. Відстоювала інтереси працівників культури й жителів Черкас як депутат міської та районної рад кількох скликань. Це тільки додавало авторитету в очах читачів та громадськості загалом.

2 липня 1996 року перестало битися серце фундаторки бібліотечної справи Черкащини Євдокії Кузьменко. Але вона залишила по собі добру пам'ять колегам, для яких багато років була взірцем.

Ця чудова жінка була вірною дружиною, люблячою і лагідною мамою – справжньою берегинею родини. Весняна пора, коли вона прийшла в цей світ, наділила Євдокію Петрівну щедрим на тепло серцем, невичерпною енергією, лагідністю, а душу збагатили любов'ю до близьких людей.

Список використаних джерел

1. Бугаєнко, К. С. Бібліотечна справа Черкащини : від першоджерел до сьогодення : іст.-краєзнав. Черкаси : Вертикаль, 2023. С. 69–73.
2. Людина. Директор. Особистість : до 100-річчя від дня народження Є. П. Кузьменко : біобібліогр. нарис / Упр. культури та охорони культур. спадщини Черкас. облдержадмін., Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради ; [уклад.: Н. В. Адешелідзе, О. І. Дяглюк]. Черкаси, 2024. С. 4–11.
3. Плахута, О. Наш директор : [про Є. Кузьменко, директорку Черкас. обл. б-ки] / О. Плахута. *Черкас. правда*. 1984. 10 берез. (№ 60). С. 4.
4. Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка : роки поступу (1899–2009) : до 110-річчя б-ки / [уклад.: К. С. Бугаєнко, Т. В. Горда, Л. Т. Демченко та ін. ; ред. Г. С. Круглякова]. Черкаси, 2009. С. 16–29.

Пленарне засідання, 3 квітня 2024 р.

**Бібліотеки Черкащини: відкритість до
інноваційного розвитку (з досвіду діяльності)**

Наталія ВІТАВСЬКА,

*завідувачка науково-методичного відділу
КЗ «Обласна універсальна наукова
бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради*

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК
ОБЛАСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Із лютого 2022 року, початку активної фази російсько-української війни, бібліотеки Черкащини, як і всієї України, переорієнтували свою діяльність відповідно до нових реалій і потреб громад та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ставши гуманітарними штабами, волонтерськими та консультаційними центрами територіальних громад (ТГ). Вони розгорнули потужний бібліотечно-інформаційний спротив задля захисту інформаційного простору держави, національної спадщини, популяризують українську історію, культуру, літературу, українську мову.

Сьогодні, коли зміни, виклики в усіх сферах стали блискавичними, іноді непередбачуваними, бібліотеки мають встигати за ними та йти на випередження, враховуючи поточні тенденції та пріоритети життя держави. Складність завдань та напрямків діяльності впливає та посилює необхідність і значущість методичних служб публічних бібліотек, розширює межі їхньої діяльності в забезпеченні процесів трансформації закладів. Обласні методичні центри під час воєнного стану оперативно налагодили професійну онлайн комунікацію з колегами, щоб допомогти зорієнтуватися, ухвалити відповідні рішення щодо подальшого функціонування та перебудови діяльності задля збереження робочого ритму та мінімалізації обмеження обслуговування користувачів, надання послуг за рахунок розвитку електронних сервісів. Методисти всіх ланок активізували допомогу бібліотечним працівникам щодо стратегічного та проєктного планування, здійснюють адвокаційне та методичне сприяння в розв'язанні організаційно-правових і професійних проблем, навчають адвокаційній діяльності своїх колег, які працюють у бібліотеках ТГ, плануванню адвокаційних кампаній щодо по-

будови відносин із владними структурами та партнерськими організаціями.

У нових реаліях серед пріоритетів діяльності сільських бібліотек є налагодження та підтримка комунікацій із користувачами, оскільки заклади під час війни стають просторами зустрічей, територіями співтворення та порозуміння. Методичні служби мають допомагати своїм колегам, через проведення у форматі офлайн чи онлайн (враховуючи можливості) тренінгів, практикумів, семінарів підвищувати фах, набувати нові навички і компетенції для комунікації з членами своєї громади, ВПО, створювати умови для зустрічей із літераторами, консолідації творчих людей, організувати простори психологічного та емоційного розвантаження. Поєднання традиційних та інноваційних форм і методів соціокультурної діяльності, що ґрунтуються на використанні сучасних інформаційних технологій, інтерактивних елементів та мультимедійних засобів, – це шлях до успішної трансформації бібліотечних закладів у сучасні соціокультурні центри громади. Організація в бібліотеках книжкових виставок, зустрічей-дискусій з істориками, краєзнавцями, громадськими діячами, представниками влади та ГО, воїнами ЗСУ, презентацій, конкурсів, акцій патріотичного спрямування сприятиме усвідомленню членами громади важливості участі в житті країни, підвищенню престижу військової служби, формуванню почуття вдячності й поваги до захисників України, вихованню поваги до рідної мови та традицій. Особлива увага при організації та проведенні заходів має приділятися залученню до участі ВПО.

Важливим в обслуговуванні користувачів має стати реалізація державної політики з організації фізичної, інформаційної, цифрової, освітньої, суспільної та громадянської безбар'єрності – створення безбар'єрного доступу в бібліотеці.

Однією з інноваційних форм бібліотечного сервісу є організація неформальної освіти в бібліотеках, що передбачає створення спеціальних програм для різних вікових груп та інтересів користувачів, спрямованих на особистісний та інтелектуальний розвиток. Це утворює заклади як важливі центри освіти й саморозвитку в спільноті. Через неформальну освіту охочим варто пропонувати навчання основам роботи на комп'ютері, програми з вивчення мов, тренінги з набуття нових навичок, лекції з певних наук та популяризацію культурницьких аспектів.

Актуальним завданням є методичний супровід промоції книги та читання в межах реалізації Державної стратегії розвитку читання «Читання як життєва стратегія». Для залучення користувачів і проведення ними змістовного дозвілля, емоційно-психологічного розвантаження бібліотекам варто організувати літературні конкурси, акції, зокрема благодійного спрямування, створювати електронну продукцію (бук-

трейлери, відеопрезентації тощо) з популяризації книги. Особливого значення сьогодні набуває діяльність клубів (просторів) сімейного читання, літературних віталень. На заходи варто запрошувати воїнів ЗСУ, представників волонтерських і громадських організацій, владних структур. Є доцільним розробляти проекти з популяризації книги та читання, літературознавчого, народознавчого, патріотичного спрямування, враховуючи регіональні, місцеві особливості ТГ.

Особливу увагу методичні центри мають приділяти краєзнавчій діяльності книгозбірень, сприяти перетворенню їх в осередки краєзнавства, що популяризують культурно-мистецьке надбання свого краю, історичні події, вшановують видатних постатей, розкривають туристичну привабливість своєї місцевості. Важливо знайомити користувачів, особливо переселенців, з історичними та цікавими природними місцями, традиціями свого населеного пункту, залучати до місцевих творчих майстерень. У ці непрості часи дуже дієвими стають сайти та сторінки бібліотек у соціальних мережах. Вони допомагають ефективно взаємодіяти з жителями та переселенцями, залучати їх до співпраці, анонсувати заходи. Для реклами, підвищення іміджу закладу варто розміщувати в соціальних мережах відео та фотозвіти про проведені заходи.

Бібліотекам ТГ стане корисним досвід колег Уманської, Чорнобаївської, Христинівської, Катеринопільської публічних бібліотек щодо створення літопису (або книги) життя та діяльності місцевих громад під час російсько-української війни. Наприклад, можна обрати такі теми/напрямки: «Літопис неоголошеної війни», «Наша гордість і слава: воїни ЗСУ – жителі ТГ»), «Мій край і війна», «Волонтерська діяльність членів нашої громади», «Культура і війна: місце та роль бібліотеки» тощо.

Важливим завданням для бібліотек є сприяння цифровій грамотності населення, ефективному використанню інформаційних ресурсів і комунікаційних технологій. Для цього методичні центри мають проводити тренінги (оф-, онлайн) для бібліотечних фахівців ТГ, які на місцях навчатимуть членів своїх громад.

Організація доступу до достовірних джерел інформації – один із головних професійних пріоритетів бібліотечних працівників в умовах війни. Тому маємо робити акцент на кібербезпеку, інформбезпеку, проводити уроки медіаграмотності, оприлюднювати нові законодавчі документи. Ретельно вести роботу з мінімізації культурної присутності країни-агресора, недоцільності зберігання видань тоталітарної держави, актуалізувати інформаційні ресурси. Бібліотеки мають ефективно розвивати інформаційно-консультативну діяльність із правових, соціальних, психологічних питань. Для цього слід створювати тематичні колекції інформаційних ресурсів, залучати фахівців з інформаційно-контактних центрів для ВПО та малозабезпечених категорій населення,

юридичних консультантів для роз'яснення питань соціального захисту в умовах воєнного стану, тлумачення нових законів. Доцільно розробити соціальні проекти, наприклад «Інформаційна платформа з питань праці», «Що мають знати ВПО» тощо.

Особливе місце в діяльності бібліотек під час війни посідає робота з внутрішньо переміщеними особами, біженцями, мігрантами. Для цієї категорії бібліотеки, докладаючи максимум професійних і творчих зусиль на їх підтримку, стають осередками гуртування та соціальної адаптації. Бібліотечні фахівці залучають їх до участі в роботі різноманітних клубів, віталень, обговореннях книг та ситуацій, задіюють у майстеркласах, туристичних мандрівках, акціях. Особливу увагу слід звернути на проведення заходів із психологічної підтримки, емоційної розрядки дітей і дорослих, тобто перетворювати бібліотеки в території безпеки та психоемоційного комфорту. Налагоджувати для цього співпрацю з психологами, які працюватимуть із користувачами різного віку.

Усі бібліотеки займаються волонтерством. Окрім гуманітарної допомоги, деякі заклади запроваджують корисний досвід «інформаційно-документного волонтерства» – обслуговування маломобільних користувачів вдома книгою, а також інформують про зміни в законодавстві держави, про соціальну підтримку тощо.

Перед методистами бібліотек усіх рівнів стоїть завдання трансформувати систему підвищення кваліфікації відповідно до нових реалій. Потрібно налагодити систематичне навчання (онлайн чи офлайн, зважаючи на умови) фахівців усіх бібліотек ТГ за програмами з тематичними модулями, зміст яких відповідатиме вимогам професійної компетентності бібліотекарів. Це можуть бути інтерактивні форми навчання з використанням інформаційних технологій, креативні практикуми, дні професійного спілкування, методичні дні, тематичні години. Особлива увага – тренінгам із написання проєктів/заявок на гранти. Важливо працівникам бібліотек приєднуватися до навчальних платформ з професійного розвитку бібліотечних кадрів, які організують провідні бібліотеки країни, ВГО УБА. Ефективними для професійного зростання є обміни досвідом з колегами бібліотек громади чи інших регіонів, які демонструють успішні приклади подолання викликів, які постали перед нашим суспільством.

Роль методичної служби під час війни зростає, і це доводить практична діяльність бібліотек: вони змінюють напрямки діяльності, стають комунікативними центрами громади, точкою опори та зростання довіри населення. Бібліотеки, завдяки своїй діяльності, залишаються осередками громадянської активності, провідниками національних ідей, просторами просвітництва й інформації, а методисти допомагають пра-

цівникам закладів шукати новаторські шляхи взаємодії з громадою, враховуючи поточні тенденції та потреби суспільства.

Список використаних джерел

1. Горчинська В. Створення безбар'єрного середовища в бібліотеці. oth.nlu.org. URL://oth.nlu.org.ua/?p=8242 (дата звернення: 18.05.2024).
2. Лагута Л. Неформальна освіта у бібліотеці. oth.nlu.org. URL://oth.nlu.org.ua/?a=8586 (дата звернення: 16.05.2024).
3. Пріоритети українських бібліотек у воєнний чи повоєнний періоди: (за матеріалами XIV Всеукр. наук.-практ. конф. «Бібліотека і книга в контексті часу», 24-25 квіт. 2024 р. Київ) / підгот. Валентина Горчинська. *Бібліотечна планета*. 2024. № 2. С. 27–30.
4. XIV Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу» (24-25 квіт. 2024 р. Київ). oth.nlu.org. URL://oth.nlu.org.ua/?paged=4 (дата звернення: 24.05.2024).

Валентина ОЛІЙНИК,
*директорка КЗ «Публічна бібліотека
Чорнобаївської селищної ради»*

ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧОРНОБАЇВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Працівники Чорнобаївської публічної бібліотеки своїм першочерговим завданням ставлять перетворення закладу в життєво важливий центр соціальної активності, спільноті та згуртування громади з вільним доступом до інформації. Із цією метою активно займаються проєктною діяльністю, шукають можливості залучення додаткових коштів, налагодження ділових зв'язків із потенційними партнерами, презентуючи сучасні послуги. Особливо важливим цей напрямок став сьогодні, під час воєнних дій та агресії з боку РФ, адже передбачає залучення коштів на реалізацію ідей із вирішення питань розвитку громади, підтримки її жителів і внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

У січні 2022 року наш проєкт «Мистецький простір «Артсквер» здобув перемогу в конкурсі проєктів соціальної дії «Зміцнення міжсекторальної співпраці для соціальної згуртованості» за фінансової підтримки Європейського Союзу та Британської Ради в Україні. Сума гранту склала 75 000 грн.

Важливо те, що незважаючи на військові дії в Україні, кошти від донорів надійшли і проєкт почав своє життя. Його реалізації допомагали

Чорнобаївська селищна рада та активні жителі Чорнобаю, завдяки чому в селищі створено молодіжний мистецький простір зі сценічним помостом, зона для творчості з відповідним облаштуванням, придбали переносні меблі для проведення майстеркласів. За підтримки місцевих меценатів та активних односельців облаштовано пішохідні доріжки, місця для відпочинку. Бібліотека уклала договір про співпрацю з відділом культури, молоді та спорту щодо проведення культурно-мистецьких заходів у цьому просторі та надання за необхідності музичної апаратури.

Зараз це активний літній майданчик для бібліотечних заходів, творчих зустрічей, молодіжних вечорів, майстеркласів умільців громади. Два роки поспіль проводимо «Артфести», де поєднуються літературні читання, мистецька творчість тощо. Було створено ряд фотозон, організовано книжкові виставки літераторів та виробів народних майстрів громади. Умільці навчали вишивати бісером, в'язати іграшки, ділилися секретами соломоплетіння. В «Артсквері» можна було придбати вироби, таким чином долучитися до збору коштів для ЗСУ.

У мистецькому просторі відбуваються заходи-зустрічі з місцевими митцями, письменниками. Відвідувачі – різні категорії жителів громади. Особливо актуальним стало таке спілкування для учасників Молодіжного центру молоді з особливими потребами, інклюзивно-ресурсного центру «Промінчик».

Проект посприяв згуртованості громади, вихованню пошани та гордості за земляків, віри в успішне майбутнє. Такі заходи розвивають молодіжну творчість, думки, спонукають до підтримки всіх, хто її потребує.

Наступним кроком у 2023 р. став артпроект «Сильні разом», реалізований у межах програми #ZMINA_2_0 «Субгранти для культурних проєктів» від Міжнародного БФ «Ізоляція» за фінансової підтримки ЄС (сума грантових надходжень – 1 650 євро). Його мета – згуртування дітей сільських населених пунктів громади та дітей із внутрішньо переміщених родин, виявлення та розвиток їхніх творчих здібностей, проведення дозвілля шляхом залучення до участі в заходах національно-патріотичного чи краєзнавчого спрямування тощо.

У Чорнобаї та в бібліотеках-філіях сіл Лукашівка, Велика Бурімка, Хрестителеве, Веселий Хутір бібліотекарями проведено 5 патріотичних квестів «Україна починається з тебе» та 5 творчих лабораторій «Щасливі в творчості», метою яких стало виявлення здібностей та спільна творчість дітей. Учасники відвідали цікаві локації, розгадували численні завдання патріотичного квесту, вчилися робити національні обереги, створювали малюнки для воїнів ЗСУ. Діти навчилися працювати в команді, мали можливість поглибити знання про Україну.

Заключним заходом проекту став артфест «З Україною в серці» у смт Чорнобай, який поєднав виступи учнів школи мистецтв, виставки майстринь селища з елементами майстеркласів. До проведення останніх залучили майстринь з обмеженими фізичними можливостями місцевої громади та ВПО (м. Краматорськ). Учасники склали патріотичні пазли, брали активну участь у вікторинах з історії України. Основним у проєкті стала згуртованість молоді різних соціальних груп, активізація участі в житті громади, отримання нових знань з історії держави, творча реалізація.

Особливу увагу в бібліотеках приділяють роботі з ветеранами, які воювали раніше і котрі боронять Україну нині. Цей напрямок реалізується у проєкті ПБ «Інформаційно-дозвілєвий простір «СпільHub»». Перемогу здобуто у конкурсі проєктів «Шлях стійкості: підвищення стійкості українців через посилення можливостей психосоціальної підтримки ветеранів», який упроваджується Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у партнерстві з ГО «СТАН» за фінансування Федерального Міністерства закордонних справ Німеччини (сума грантових коштів – до 20 000 євро). У Публічній бібліотеці створено креативний простір «СпільHub» з метою сприяння соціальній реінтеграції та згуртуванню ветеранів, родин учасників бойових дій, ВПО та соціально незахищених категорій населення, підвищення рівня соціальності згуртованості в Чорнобаївській громаді через культурні активності. Серед завдань проєкту є проведення культурно-розважальних заходів, інформаційно-навчальних та арттерапевтичних активностей, а це:

- «Відкритий діалог»: інформаційні зустрічі з фахівцями державних служб, виготовлення та розповсюдження інформаційних буклетів з юридичних, соціальних та комунікаційних питань;

- вивчення ІТ-технологій: отримання нових знань, прокачування soft skills за допомогою різноманітного спеціального обладнання (прилади віртуальної реальності, програми WEB-дизайну (фотошоп), відеомонтажу, ігрофікації), що відкриють ширші можливості для учасників в інформаційному та професійному розвитку; залучать до активного життя через фото- та відеопроєкти бібліотеки та громади;

- настільні та віртуальні ігри, які сприятимуть підтриманню соціальних зв'язків через можливість спільної розваги та змагання;

- комплекс арттерапевтичних заходів із різними цільовими групами: години релаксації та перезавантаження, «Майстерня мрій» та майстеркласи, фільмотерапія).

Активно використовуються такі форми бібліотечної роботи, як презентації книг, особливо авторів-ветеранів, проведення літературно-мистецьких вечорів, зустрічі-персоналії з воїнами та ветеранами. Важ-

ливе місце в діяльності бібліотеки посідає навчання з використання ІТ-технологій ветеранів смт Чорнобай та сіл громади.

Завдяки проєкту, який реалізуємо до липня 2024 р., матеріальна база Чорнобаївської ПБ поповнилася комп'ютерним обладнанням, окулярами віртуальної реальності, сучасним телевізором, цифровим фотоапаратом, світловим пісочним столом, матеріалами для проведення майстеркласів. Для комфорту користувачів придбано диван, кавомашину, кулер, 5 безкаркасних крісел-мішків, настільний футбол, аерохокей, більярд, шахи, шашки, нарди та матеріали для майстеркласів. І ще одне надважливе й актуальне придбання для бібліотеки – книжкові новинки сучасних українських та зарубіжних авторів художньої та психологічної тематики (вартістю близько 24 000 грн), на які вже з захопленням відреагували наші читачі.

Для проведення заходів поза бібліотекою та забезпечення безперебійного електропостачання придбана портативна електростанція із сонячними панелями, автономна акустична система, а також тент-зірка для захисту від сонця та опадів.

У грудні 2023 р. проєкт «Бібліотечний ігроленд» ПБ Чорнобаївської ТГ отримав чергову перемогу в конкурсі. Сума гранту – 100 000 грн. У бібліотеці створено ігрову зону, обладнану комфортними м'якими меблями, м'якими іграшками, настільними іграми, найцікавішими журналами та книгами. «Бібліотечний ігроленд» надає можливість батькам маленьких дітей скористатися послугами бібліотеки, залишаючись при цьому разом. Дорослі можуть посидіти й відпочити в цій зоні разом зі своїми малюками, а також залишити свою дитину під наглядом бібліотекаря і знайти собі заняття в будь-якому іншому просторі закладу. Поки батьки будуть вибирати книги, із малюком позаймаються, почитають дитячі книжки, разом із ним намалюють ілюстрацію до прочитаної книги, погортають розвиваючий дитячий журнал або пограють у настільну гру.

Бібліотека підписала договір про співпрацю з DOCU\CLUB за проєктом «DOCUDAYS UA» щодо створення кіноклубу медіапросвіти з прав людини «Світ кіно», за яким ми проводимо фільмоперегляди та творчі обговорення.

Нині працівники Публічної бібліотеки не зупиняються на досягнутому, надалі працюють над залученням позабюджетних коштів, прагнуть перетворити бібліотеку на сучасний креативний простір громади, центр соціальної адаптації, просвітництва, інформаційної підтримки.

Лариса ГОРА,
*директорка Хлистунівського
центру культури та дозвілля
Городищенської ТГ Черкаської області*

СІЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКА, ГРОМАДА І ВЛАДА: КОМУНІКАЦІЯ, ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ, СПІВПРАЦЯ

Хлистунівка – мальовниче сучасне село в Черкаському районі Черкаської області, підпорядковане Городищенській міській громаді. Воно пройшло великий шлях економічних і культурних перетворень, залишаючись осередком української культури й ідентичності.

Сьогодні Хлистунівка – село розвинутої соціальної інфраструктури, в якому проживає 2300 осіб. Тут працюють щебеневий завод та завод залізобетонних виробів, сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю, три фермерські господарства, а також фірми з виробництва цегли та інкубації птиці. Навчає 200 учнів Хлистунівський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів, діє філія Городищенської школи мистецтва ім. С. С. Гулака-Артемовського. У селі працюють лікарська амбулаторія загальної практики – сімейної медицини та дитячий садок.

Осередком культури та творчого розвитку жителів є Хлистунівський центр культури і дозвілля (ЦКД). У його складі функціонує Хлистунівська сільська бібліотека. Історія цих закладів розпочалася в 30-х роках минулого століття з відкриття хати-читальні та клубу, збудованого з клунь і повіток розкуркулених жителів. 1982 року в центрі села відкрили нове двоповерхове приміщення будинку культури з великим залом для перегляду кінофільмів, урочистих заходів і свят та бібліотекою – зі світлим читальним залом і кімнатою юного читача.

У 90-ті роки заклад стає сільським Центром культури та дозвілля. Тут організували нові любительські об'єднання та гуртки, запровадили цікаві форми роботи. У структуру ЦКД увійшла окремим підрозділом Хлистунівська сільська бібліотека №1.

Із 2020 року будівлі та майно закладу є комунальною власністю Городищенської міської територіальної громади. Утримання ЦКД здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету та власних надходжень на спеціальний рахунок ЦКД, із джерел, не заборонених законодавством, пожертвувать тощо.

Будівля ЦКД є типовою. У приміщенні функціонують концертна та танцювальні зали, бібліотека, фітнес-зал та музейна кімната. У Центрі працюють понад 20 гуртків та 5 любительських об'єднань.

Публічна бібліотека у Хлистунівці є невід’ємною складовою життя членів громади, виконуючи функцію інформаційно-культурного, просвітницького, дозвіллевого центру. Вона працює відповідно до Положення про бібліотеку та Статуту Центру культури і дозвілля. Завідувачка бібліотеки Наталія Постернак працює на повний посадовий оклад.

Книжковий фонд налічує 9400 примірників друкованих видань. У 2022-2023 році проведено інвентаризацію та актуалізацію фонду, вилучено та списано 1100 примірників застарілих видань. У 2023 році Городищенська міська рада виділила 74 тис. 489 грн на придбання книг та передплату періодичних видань бібліотекам громади, зокрема і для хлистунівського закладу. Надходження до фонду за цей час склали 460 примірників.

Хлистунівський ЦКД за підтримки сектору культури міської ради, Городищенської публічної бібліотеки ім. В. Симиренка як методичного центру спрямовує свою діяльність на привернення уваги до бібліотеки як культурно-просвітницького, дозвіллевого закладу, покращення іміджу, престижу, співпрацю з органами влади та громадою з метою ухвалення оптимальних управлінських рішень на місцевому рівні.

Підтримують, допомагають та співпрацюють із бібліотекою міський голова Володимир Мирошник, завідувачка сектору культури Наталія Салій та директорка Городищенської публічної бібліотеки ім. В. Симиренка Людмила Ровінчук.

Працівники налагоджують і реалізують комунікаційні зв'язки бібліотеки із громадськістю через соціальні мережі, проводять медіа онлайн та офлайн заходи. Двічі на тиждень на вебсторінці «Бібліотечний центр Хлистунівського центру культури і дозвілля» висвітлюється робота закладу, ведеться активна комунікація з читачами різних вікових категорій.

Лобювання інтересів бібліотеки – важлива складова діяльності. Налагоджено співпрацю з депутатами і громадськими діячами, міською радою, сектором культури, підтримуємо партнерські відносини з базовими закладами культури та освіти, старостами сіл, редакцією радіомовлення, Городищенським літературно-мистецьким об'єднанням «Нахнення» ім. Олексія Тичка, громадськими та волонтерськими організаціями та спілками, інклюзивно-ресурсним центром. Усі вони залучені бібліотекою до активної культурно-просвітницької, дозвіллевої діяльності задля розвитку членів громади.

Працівники розгорнули активну волонтерську діяльність та налагодили роботу з внутрішньо переміщеними особами. Ведеться збір і систематизація документальних матеріалів, свідчень про героїчну боротьбу українців за свою державу під час збройної російської агресії, про бойовий шлях героїв ЗСУ, діяльність територіальної оборони, во-

лонтерів, фактів злodianня російських агресорів під час тимчасової окупації окремих регіонів України.

Важливою стає грантова діяльність бібліотек, спрямована на залучення ресурсів для реалізації проєктів, яка має переконати громаду в тому, що діяльність певної бібліотеки варта підтримки.

Результатом продуктивної діяльності хлистунівської книгозбірні є відкриття у 2012 році Інтернет-центру в рамках грантового проєкту Городищенської районної бібліотеки та Хабу цифрової освіти.

Завдяки проєктній діяльності, реконструйовано читальну залу на сучасний простір Центр розвитку особистості «kVitka HUB» та кімнату юного читача – у бібліопростір «Країна мрій».

Проєкт «Центр розвитку особистості для молоді «kVitka HUB» переміг у конкурсі мікрогрантів від «МХП – Громаді» у 2021 році. Це колективна робота, автором ідеї є жителька села Вікторія Очеретяна, керівником – директорка Хлистунівського ЦКД Лариса Гора. У його рамках придбано (на загальну суму 97 000 грн) оргтехніку: мультимедійну дошку, ноутбук та проєктор; проведено ремонт системи опалення та енергозбереження (встановлено 5 реєстрів, замінено 7 віконних блоків), зроблено натяжну стелю.

Було досягнуто головну мету – створення молодіжного простору для вирішення питань соціального становлення та всебічного розвитку молоді. Сьогодні центр надає можливість мати свій «workspace», планувати та реалізовувати заходи, ідеї для молоді; мати безкоштовний доступ до інтернету та офісної техніки, повноцінно розважатися (дивитися спортивні заходи, улюблені фільми, грати в настільні ігри та просто навчатися), займатися молодим людям з особливими потребами.

Із вересня 2023 року для юних хлистунівців працює сучасний бібліопростір «Країна Мрій». Це проєкт-переможець Всеукраїнського конкурсу соціальних ініціатив «Час діяти, Україно!» від Благодійної організації «Благодійний Фонд «МХП – Громаді»». Створено сучасний формат бібліотечної кімнати для дітей шляхом зонування, де поєднується пізнання з дозвіллям і розвитком творчих здібностей.

У час військової агресії дитячий бібліопростір виконує інформаційну, освітню та культурно-дозвілльєву функції, є центром психологічної підтримки для малечі, яка прибула до нашої громади з інших регіонів. Розвиваючі ігри, цікаві нові книги, різнопланові заходи, тренінги допомагають відновитися і продовжувати життя в гармонії світлого безтурботного дитинства.

Загальний бюджет проєкту склав 167 тис. грн, із них кошти благодійного фонду – 100 000 грн, співфінансування Городищенської міської ради – 46 650 грн, сектор культури виділив 5 000 грн. Під час

благодійних акцій зібрали 4 110 грн, спонсори задонатили 2180 грн. До проекту залучено 45 осіб.

За кошти міської ради встановлено нові віконні блоки, завдяки сектору культури косметично відремонтували приміщення. Ремонтні роботи в кімнаті провели працівники ЦКД та жителі села. За кошти грантодавців придбано меблі, крісла-мішки, ноутбук та принтер, розв'язувальні ігри, магнітну дошку, книги.

Фонд дитячих видань поповнився на 15 тис. грн, зокрема завдяки активній співпраці та участі в акціях видавництва. Так із нагоди ювілею видавництва «Ранок» взяли участь у розіграші і отримали 25 книг, 20 видань пощастило виграти на фестивалі KyivBookFest. Нещодавно видавництво АССА відкрило благодійний збір книг для сільської бібліотеки Хлистунівського центру культури і дозвілля, який буде тривати місяць.

Працівники ЦКД працюють над підвищенням фахового рівня, переймають та впроваджують інноваційні форми роботи, кращі практики. У березні цього року за підтримки сектору культури Городищенської міської ради на базі Хлистунівської бібліотеки проведено семінар-навчання із працівниками публічних бібліотек Городищенської громади.

Перспективу трансформації закладу вбачаємо у проєктній діяльності, маємо цікаві задуми й ідеї, які плануємо втілювати при підтримці та в тісній співпраці сільської бібліотеки і владних структур, активно взаємодіючи із членами громади задля їх розвитку.

Книгозбірня живе, працює і лікує зранені війною душі українців, наближаючи час, коли в нашій державі не залишиться місця для меншовартості, але завжди буде місце для поваги до самого себе.

Тож тримаємо інформаційний стрій, залучаючи для цього всі можливі та важливі в таких умовах засоби, проводимо просвітницькі заходи, надаємо інформаційні послуги, приймаємо відвідувачів, консультиємо й допомагаємо організовувати та проводити дозвілля з користю.

Майя КОЛЕСНИК,
*бібліотекар Уманської міської
централізованої бібліотечної системи*

БІБЛІОТЕКА – СУЧАСНИЙ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Бібліотеки з давніх-давен були й залишаються найціннішими скарбницями духовних багатств людини, що поєднують минуле, сучасне й

майбутнє, ознакою культури та цивілізованості суспільства. Тож вивчення історії бібліотечної справи загалом та окремо взятої бібліотеки є важливою складовою бібліотечного краєзнавства і сприяє популяризації закладу як багатофункціонального центру розвитку членів територіальної громади.

У центрі мальовничого міста Умань, в історичній будівлі ХХ століття, розташована Уманська міська центральна бібліотека, яка об'єднує 5 філій (2 дитячі та 3 дорослі). Вона є візитівкою громадської культури, родзинкою архітектурного ансамблю старого міста, найдавнішою в Черкаській області й однією з найстаріших в Україні.

Коротенько про історію створення бібліотеки в місті Умані, яка дуже цікава, насичена різними подіями. Першу міську публічну бібліотеку відкрито в серпні 1897 року на пожертвування, кошти активістів та місцевих жителів. Для неї передплачували 7 назв газет і скільки ж журналів. Вхід коштував 3 копійки, обслуговували 585 читачів. Бібліотека мала хороший актив. Особливо помітний слід в її історії залишив міський лікар Ю. Л. Крамаренко, який був відповідальним членом бібліотеки із дня її заснування до 1909 року. Завідувачкою була дружина Крамаренка – О. О. Ісаєва.

Напередодні Другої світової війни фонд бібліотеки складав близько 60 тис. примірників. Окуповавши місто в 1941 році, гітлерівці майже повністю знищили та пограбували фонди уманських книгозбірень. 16 підвидань вивезли в «Софіївку» і там спалили.

У липні 1944 року міська бібліотека відновила роботу, розміщувалася в 4-х кімнатах міського музею. Фонд нараховував понад 23 тис. примірників У 1948 році він зріс до 25 тисяч, обслуговували понад 3 тис. читачів. Діяли пересувки на підприємствах міста.

Інтенсивним періодом розвитку книгозбірні були 70–90-і рр. У 1976 році створена Уманська міська централізована бібліотечна система, яка об'єднувала 10 бібліотек, зокрема 3 бібліотеки для дітей. Централізація покращила та розширила можливості закладів.

Як же розвивається та функціонує уманська міська система бібліотек сьогодні? Розширюючи свої основні функції, поєднуючи традиційні та нетрадиційні форми роботи, бібліотечні заклади міста орієнтовані у своїй діяльності на вдосконалення бібліотечних фондів, підвищення якості надання послуг користувачам, вивчення їх потреб, залучення нових відвідувачів, особливий акцент на роботу з молоддю, сімейне читання, впровадження сучасних інформаційних технологій, надання доступу до світових інформаційних ресурсів, проектну діяльність.

Задля задоволення запитів користувачів проводиться значна робота з оновлення та актуалізації інформаційно-ресурсної бази. За 2023 рік бібліотечний фонд УМЦСБ збільшився на 1169 примірників (на суму

211 729 грн), передплата періодичних видань становила 89 примірників (на суму 27 620 грн). Комплектування здійснюється завдяки регіональним і Державній програмам поповнення фондів публічних бібліотек. Суттєвому надходженню книг сприяла Уманська міська рада: придбано 413 примірників на 103 697 грн. Бібліотеки використовують різні джерела та види благодійної і спонсорської допомоги, організують акції «Подаруй бібліотеці книгу!», «А ти подарував бібліотеці книгу?». Отримано книжкові дарунки від постійних читачів та громадських діячів. У рамках благодійної акції «Українським дітям – українську книгу» надійшло 200 примірників видань. Благодійний фонд «Бібліотечна країна» надав УМЦБС як переможцю конкурсу «Нові українські книжки у нашій бібліотеці» книжковий грант – 98 примірників вартістю 30 000 грн. Сприяла комплектуванню бібліотечного фонду Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка.

Корективи в діяльність внесло повномасштабне вторгнення на територію нашої країни військ російської федерації. Бібліотеки на противорожому інформаційному наративу забезпечують широкий загал користувачів достовірною інформацією, використовуючи різні форми й методи роботи, електронні ресурси, соціальні мережі, сайт та блоги бібліотек. Фахівці надають активну волонтерську допомогу ЗСУ та переселенцям.

Умань стала гостинним місцем для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Тут знайшли прихисток громадяни з територій ведення бойових дій та тих, які знаходяться в окупації. Бібліотеки міста – своєрідні осередки соціальної підтримки людей, які пережили жах війни. Активними користувачами центральної бібліотеки для дорослих стали 510 із них. У нашій книгозбірні мають можливість ознайомитись з минулим і сучасним Черкащини. До їхніх послуг, крім книжкових фондів, безкоштовний інтернет, копіювання, сканування, роздрукування документів.

Невід'ємною складовою функціонування бібліотек як своєрідних культурних центрів, платформ дозвілля та соціальної підтримки членів громади та ВПО є соціокультурна діяльність. Наші користувачі мають змогу не лише поповнити свої знання та задовольнити різноманітні читацькі вподобання, а й узяти участь у творчих заходах, присвячених державним і краєзнавчим подіям, відомим літературним, мистецьким, історичним, державним діячам, зустрітися з місцевими письменниками й поетами, істориками та юристами, психологами та соціологами, акторами та неординарними талановитими людьми. Заклади працюють над поширенням економічних, екологічних та правових знань.

Протягом 2023 року в Уманській міській централізованій системі проведено 158 соціокультурних заходів. Їх відвідали 11 046 осіб, із них 3 348 – у межах бібліотек, 7 698 – поза ними.

Для популяризації книжкових фондів організуємо книжкові виставки, презентації нових надходжень, зокрема авторства письменників нашого краю. Користуються популярністю творчі вечори та зустрічі з митцями: Сашком Лівником, Софією Кривовською, Дмитром Безверхнім, Мариною Павлинко, Анатолієм Карасевичем, Оленою Поліщук та багатьма іншими.

Бібліотеки міста є осередками духовного розвитку членів громади. 25 майстеркласів з десяти видів декоративно-прикладного мистецтва відвідали 1 418 любителів творчості. Люди різного віку мали можливість ознайомитися з мистецькими традиціями рідного краю, створювати творчі роботи власноруч. Користуються популярністю відеоекскурсії, серед яких «Пам'ятники Кобзареві в світі».

Зацікавила своєю самотністю благодійна арт-терапія, яка змогла допомогти кожному учаснику в пошуку власного «Я». Її провели в читальному залі центральної бібліотеки за участю місцевої мисткині Одарки Пісної.

Із метою поширення сімейного читання для дітей та батьків з уманською поетесою Софією Кривовською організували виставу театру «Килесик».

Провідне місце у діяльності уманських бібліотек займає краєзнавча діяльність, прищеплення любові до рідної землі. Центральною бібліотекою започатковано нову форму популяризації краєзнавства – «квартирники» – заходи за участю науковців, місцевих митців, які проходять у теплій душевній атмосфері (наче вдома, у квартирі, у колі сім'ї). Завжди викликають резонанс «історичні дні» за участю історика-краєзнавця Уманського державного педагогічного університету Ігоря Кривошеєва, який допомагає долучитися до минувшини рідного краю. Відбуваються кінопокази документальних фільмів. Зокрема, молоді місцеві режисери й актори зняли фільм «24 – кожен з нас» про початок повномасштабного вторгнення рашистів, яке торкнулося і нашого міста. На прикладах героїчних сторінок життя українців бібліотечні працівники сприяють формуванню у молодого покоління патріотичної свідомості, підвищенню престижу військової служби.

У час, коли ворог хоче знищити нашу культуру, важливим у роботі уманських бібліотек є збереження та поширення українських традицій, народних звичаїв, якими здавна славиться наша земля. Адже вони формувалися століттями та відображають не тільки етнічну своєрідність, але й естетику, моральні цінності, ментальність, історію краю.

У центральній бібліотеці для дорослих при абонементі діє народознавчий клуб за інтересами «Світлиця», який збирає людей різних професій, але всі вони люблять і шанують українські традиції. Їх об'єднує щире спілкування, українська пісня, вивчення українських народних

звичаїв та обрядів. Під час засідань члени клубу радо приймали гостей (студентів, військових, працівників культури, просто охочих), розбирались в історичних аспектах, духовності українців, співали пісень.

Уманська міська централізована бібліотечна система – активний учасник загальноміських акцій, серед яких урочисте віче до Дня Конституції України, етнокультурний захід «Цвіт папороті», свята до Дня молоді, Дня міста, Форум молодіжних лідерів «YOUTH WINS», благодійні ярмарки тощо.

Адаптуючись до вимог сьогодення, бібліотеки використовують новітні інформаційні технології. Працівники ефективно використовують інтернет-простір для популяризації української книги та взаємодії з віртуальними відвідувачами, організують роботу інтернет-центрів, проводять тренінги, навчання комп'ютерній грамотності користувачів.

Протягом 2023 року відбулося багато цікавих змістовних інноваційних заходів із використанням ІТ: літературний акорд, воркшоп, інформдосьє, віртуальна шпаргалка, бібліографічні огляди, еко-мозаїка, мультимедійна презентація, консультативне бюро та ін.

Бібліотеки системи, дбаючи про імідж, активно представляють для громади свою діяльність, популяризують нові надходження літератури та позиціонують послуги на сайті, у соцмережах і медіа. Вони підтримують партнерські зв'язки із суміжними сферами культури, освіти, громадськими та соціальними інституціями міста.

Уманські бібліотекарі знаходяться в постійному пошуку інноваційних форм роботи, генерують нові ідеї, які відповідають потребам сучасного «цифрового покоління». У співпраці з державними органами влади та місцевого самоврядування бібліотеки міста успішно трансформуються в сучасні багатофункціональні суспільно корисні центри розвитку громади.

Валентина ШКРЕБТІЙ,
*директорка публічної бібліотеки
Корсунь-Шевченківської
територіальної громади*

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНЕ НАДБАННЯ КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КРАЮ: ДОСВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ В БІБЛІОТЕКАХ

Корсунщина – край, багатий на історичну та культурну спадщину. Про значення Корсуня-Шевченківського в історії України можна сказати стисло: за часів Київської Русі він виконував важливу оборонну роль, за

часів Української козацької держави брав активну участь у державо-творчих процесах, у ХХ ст. і донині продовжує засвідчувати незалежний дух нашого народу. Принесли Корсуню славу й навічно позбавили його забуття імена визначних особистостей: українських гетьманів Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка та Івана Мазепи, які в Корсуні вирішували доленосні для України питання, митців Тараса Шевченка та Івана Сошенка, Івана Нечуя-Левицького, Кирила Стеценка й Василя Авраменка.

Надійним фундаментом збереження та популяризації історико-культурних надбань корсунського краю є краєзнавча діяльність бібліотек громади. Бібліотечне краєзнавство – безцінна скарбниця історичного досвіду багатьох поколінь. В умовах збройної та інформаційної агресії російської федерації роль краєзнавчих досліджень набуває нового значення, а бібліотечне краєзнавство стає дієвим засобом патріотичного виховання, метою якого є сприяння відродженню національної пам'яті та традицій народу, поширення знань про рідний край серед членів громади.

Публічна бібліотека Корсунь-Шевченківської міської ради вже не один рік популяризує краєзнавство через розробку туристичних маршрутів містом та його околицями, проведення прогулянок чи мандрівок із книжковим наплічником, сіті-квестів, історико-краєзнавчих квестів, вуличних акцій, бібліотечних десантів, літературних пікніків, поетичних галявин, бібліовелопробігів, флешмобів тощо.

Заклад реалізує довгострокові краєзнавчі проекти: «Корсунщина моя, ти прославила край іменами, подіями, датами» (започаткований у 2015 році), краєзнавчо-екскурсійні – «Бібліотечне краєзнавство в особах», «Мій край у форматі радіоподорожей». Вони спрямовані на формування в жителів громади любові до рідного краю, поглиблене вивчення історії, духовної та культурної спадщини малої батьківщини.

Тож не дивно, що у 2021 році публічна бібліотека стала місцем, яке об'єднало бібліотекарів та краєзнавців у громадську організацію «Спілка краєзнавців Корсунщини».

Краєзнавчо-туристичні проекти реалізуємо у співпраці із громадськими організаціями та культурно-освітніми закладами громади. Результатом став збір і накопичення історичного фактажу, оприлюднення його на сайті нашої бібліотеки та на сторінці у соціальній мережі «Фейсбук», озвучення на місцевому радіо «На Хвилі Корсуня». У межах реалізації проєкту бібліотеки проводять культурно-мистецькі, просвітницькі заходи, присвячені знаменним і пам'ятним датам Корсунщини, видають краєзнавчі буклети, створюють інформаційні бази краєзнавчих матеріалів, презентують книги місцевих авторів, співпрацюють із краєзнавцями, розробляють та впроваджують нові туристичні маршрути.

Так серед жителів міста та його гостей стали популярними прогулянки Корсунем із книжковим наплічником, які Публічна бібліотека проводить ось уже шостий рік. Серед них особливою популярністю користуються «Корсунськими стежками Богданової слави», «Пам'ятники мають значення!», «Подорож знаковими місцями Корсуня», «Козацька могила – місце сили», «Замчище – тут починалося моє рідне місто», «Церкви – духовні святині мого міста», «Мандрівка головною вулицею Корсуня».

Під час проведення маршрутів обов'язково звертаємо увагу на книги, які змістом пов'язані з місцевістю: «Малий енциклопедичний словник Корсунщини» у двох томах, «Корсунський часопис», «Корсунь староденний» та інші. Вони завжди у книжковому наплічнику екскурсоведа.

Доречно сказати, що кожна подорож, прогулянка чи маршрут починається в бібліотеці, адже вона сама є туристичним об'єктом, оскільки служить громаді більш як 120 років. А одне із приміщень нашого закладу входить до п'ятірки найстаріших будівель Корсуня. Додає вагомості бібліотеці як історичному об'єкту те, що у 2020 році на її фасаді відкрили меморіальну дошку про перебування на Корсунщині Павла Чубинського.

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну наше місто поповнилося внутрішньо переміщеними особами, які змушені були покинути власні домівки, втікаючи від війни. Тож бібліотечні працівники активно долучилися до волонтерської діяльності. Щоб якимось розрадити розгублених людей, надати психологічну підтримку та залишити приємні спогади від перебування в нашому місті, виникла ідея запропонувати їм прогулянки Корсунем із книжковим наплічником. Учасниками мандрівок стали жителі з Чернігова, Бучі, Ірпеня, Луганської, Харківської та Донецької областей.

Користується популярністю серед вимушених переселенців маршрут «Історія Корсунщини в історії України». Незмінним помічником подорожі є краєзнавча книга «Корсунь староденний», видана колективом науковців Корсунь-Шевченківського заповідника. Родзинкою маршруту є знайомство з історією Корсунської фортеці, про яку мало знають навіть місцеві жителі. Розповіді про неї завжди переростають у жваву дискусію щодо важливості збереження духовних цінностей для нащадків. Вражаючим відкриттям для учасників подорожі стає ім'я лірника Мусія Вернигори, який проживав у Корсуні й був тут похований ще у XVIII ст. Його називали «українським Нострадамусом». Митцю належать пророчі слова про Україну: «Нація здобуде роль у Європі...»

У травневі дні, коли Корсунь потопає в пахошах бузкового розмаю, усім очим пропонуємо прогулянку містом та розповідь про мости Надроснянського краю «Мости еднають людей», а їх тут аж 16.

У краєзнавчо-туристичній діяльності бібліотека надає перевагу активним формам роботи з користувачами. Серед молоді міста набув популярності сіті-квест «Мандрівка головною вулицею міста» та бібліо-велопробіг «Відпочиваємо з книжковим наплічником», краєзнавча молодіжна флеш-акція «Чудовий край – чудової краси».

Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого створила електронне видання «55 Stories про хобі», серед яких є розповідь про захоплення і нашої бібліотекарки Валентини Литвин, яка успішно поєднує їх з роботою. Найулюбленішим хобі є краєзнавство. Вона впродовж багатьох років відкриває для себе історію краю, рідного міста, шукає будь-яку інформацію про Корсунщину у книгах і періодичних виданнях. Отриманими знаннями охоче ділиться під час проведення екскурсій вуличками та стежками міста, даруючи учасникам можливість поринути в минуле, знайомить туристів із визначними місцями.

Із метою популяризації історико-культурного надбання рідного краю публічна бібліотека проводить віртуальні екскурсії-знайомства з містом «Корсунь-Шевченківський у фотографіях» для учнів шкіл, студентів педагогічного коледжу та слухачів університету третього віку територіального центру соціального захисту населення.

Привабливими для користувачів стали виставки-екскурсії: «Вулицями старого міста», «Мое місто в історії України», «Стежками рідного краю», «Пам'ятник, я тебе знаю», «Екскурсійне бюро бібліотеки» тощо.

Цікавим інформаційним продуктом є буклети, які готують працівники Публічної бібліотеки про кожне із сіл нашої громади: «А назва цьому раю – Саморідня», «Туристична перлина Корсунщини – Виграїв», «В бібліомаршруті – село Моринці». Усі матеріали об'єднані у два великі томи «Корсунщино моя, ти прославила край іменами, подіями, датами». Вони розміщені на книжковій виставці «Туристичні маршрути Корсунщини», що постійно діє у ПБ та знайомить користувачів з історією краю, його туристичними об'єктами тощо.

Інформаційні матеріали про села та розроблені туристичні маршрути презентують на місцевому радіо «На хвилі Корсуня» в рубриці «Мій край у форматі радіоподорожей». Викликають резонанс серед жителів громади передачі «Корсунський полк та його ватажки», «Корсунськими стежками Шолом-Алейхема», «Гетьманша, яка зцементувала Україну» пам'яті Ганни Золотаренко, яка 1651 року обвінчалась у Корсуні з Богданом Хмельницьким. Таким чином жителі громади більше дізнаються про свою малу батьківщину, визначні місця, звичаї і традиції предків, відомих уроженців, які прославили край.

Із матеріалами з історії сіл Корсунщини можна ознайомитися на сайті Публічної бібліотеки korslib.net у рубриці «Ваш гід – бібліотека: туристичні маршрути».

Активно переймають досвід краєзнавчої роботи Публічної бібліотеки з популяризації історико-культурного надбання краю сільські бібліотеки-філії (БФ). У Гарбузинській БФ за сприяння небайдужих односельців організували екоурок «Погляд на моє село з висоти пташиного польоту», учасники якого піднялися на найвищу точку населеного пункту, ознайомилися з різними видами рослин, що зустрічаються у цьому регіоні. Кульмінацією походу був політ на справжньому дельтаплані, кожен охочий мав змогу побачити своє село з висоти пташиного польоту.

У Виграївській БФ набувають популярності велопробіги селом, на яких бібліотечний працівник знайомить дітей та підлітків з історією рідного Виграєва, його унікальними вулицями, кутками, урочищами. Веломаршрут за допомогою карти-схеми ділиться на зупинки, де юні любителі краєзнавства не тільки відпочивають та смакують козацьку кашу, а й дають відповіді на запитання вікторини, розгадують ребуси, в яких зашифровано назви визначних пам'яток села або вартої уваги місцевості, відвідують музей козацької слави.

Моринська БФ провела ряд краєзнавчих досліджень про видатних односельців – кобзаря Андрія Саченка й поета Володимира Стрикаля. Зібрану інформацію доповнюють старі світлини, спогади рідних і друзів.

Публічна бібліотека оприлюднює свої краєзнавчі дослідження в соціальних мережах, які користуються популярністю. Серед них літературні розвідки «Корсунщина і Симоненко», «Стереже метелик пам'ять про митця...» (про українського поета, перекладача, кіносценариста М. Г. Саченка), історична мандрівка «Корсунськими стежками Богданової слави», історико-краєзнавче дослідження «Звенигородсько-Тарашанське повстання на Корсунщині» тощо.

На прохання Одеської національної наукової бібліотеки провели пошукову роботу щодо перебування у нашому місті письменника, краєзнавця, багаторічного завідувача редакційного відділу ОННБ Григорія Зленка, а також його друга, колишнього директора Корсунь-Шевченківської районної бібліотеки Григорія Жирного, який очолював її з 1951 по 1975 рік.

Заслуговує на увагу краєзнавче дослідження «Епохальні поети рано вмирають...», присвячене життєвому шляху та творчості неординарного поета Михайла Саченка, уродженця села Моринці нашої громади, людини незвичайної долі й таланту, українського поета, режисера-документаліста, кіносценариста, перекладача.

Також у доробку публічної бібліотеки – бібліографічний довідник «Духовний простір Корсунщини і Т. Г. Шевченко», бібліографічні покажчики про видатних краян «Чим серце билось» (про літературознавця, перекладача, публіциста А. Т. Легота (Ворушило), «Дорогами Шевченка йшов до України...» (про поета, письменника, дослідника творчості

Т. Г. Шевченка Петра Жура), «І. С. Нечуй-Левицький в історії Корсунщини».

Привертають увагу користувачів видання із циклу ювілейних зустрічей, присвячені видатним землякам: «Бандура дзвеніла голосом його серця» (про бандуриста О. С. Чуприну), «Творча душа Корсунщини» (про історика та мистецтвознавця А. І. Бахмута), «Пісня на все життя» (про українського співака Олесея Харченка), «Той, хто відкрив Шевченка» (про художника І. М. Сошенка) та інші.

Із 2011 року Публічна бібліотека випускає «Календар пам'ятних дат Корсунщини», який забезпечує користувачів фактографічною інформацією про видатних людей, які народились або своїми справами прославили Корсунщину, визначні дати й події минулого та сучасності.

Героїчні й водночас драматичні і трагічні події останнього часу спонукають до оновлення бібліотечних експозицій, а реалії українського суспільства потребують правдивого висвітлення сьогодення і минулого. Тож на часі збирання та поширення інформації про героїчні вчинки у ході російсько-української війни українських військовослужбовців-земляків, бійців добровольчих батальйонів, волонтерів та інших громадян, які зрбили і роблять значний внесок у зміцнення обороноздатності України.

У 2018 році працівники бібліотеки видали біобібліографічний довідник «Я життям заплатив, щоб розквітла моя Україна», що містить відомості, фотодокументи, бібліографію літератури та статей про загиблих патріотів Корсунщини. А у цьому році працюють над випуском покажчика, який міститиме інформацію про кожного загиблого героя нашої громади в російсько-українській війні. Видано буклет «Герої-захисники України Корсунь-Шевченківської громади», який було презентовано в День пам'яті Героїв Небесної Сотні на «Вечорі пам'яті загиблих Героїв», кожен учасник заходу мав змогу його отримати.

Упродовж минулого року Публічна бібліотека була центром організації і створення в нашому місті Алеї Слави, місця вшанування пам'яті земляків Корсунщини, полеглих Героїв російсько-української війни, які з 2014 року захищали Україну. Це був рік болючого і щемливого спілкування з родинами загиблих воїнів із метою уточнення та перевірки біографічних відомостей Героїв, узгодження і оприлюднення їхніх фото-портретів, моделювання макетів тощо. У пошуковій роботі працівники постійно комунікували з військовослужбовцями Корсунь-Шевченківського ТЦК та черкаським поліграфічним видавництвом. Втілюючи цей проект у життя, бібліотекарі створили базу даних, яка містить біографію та фото загиблих воїнів-захисників, їхній бойовий шлях та нагороди.

Тривалою є співпраця з Корсунь-Шевченківським державним історико-культурним заповідником, спільно з яким проводимо масові заходи

на основі краєзнавчих історичних досліджень. На базі Публічної бібліотеки заповідник неодноразово проводив наукові читання. Результати останніх наукових розвідок бібліотекарі використовують у своїх заходах, зокрема «Перемогли нацистів – переможемо рашистів» та «Україна – держава гідності і свободи». Також майже кожна прогулянка містом із книжковим наплічником завершується відвідуванням заповідника, де науковці-музейники знайомлять учасників екскурсій з історичними відкриттями нашого краю.

Публічна бібліотека підтримує інтерес жителів громади до народознавства, нашої мови, культури, літератури, звичаїв.

На загальноміському святі до Дня вишиванки бібліотека організувала виставку-інсталяцію «Вишиванка мого краю». На ній, крім вишиванок різних часів, було представлено давні й сучасні світлини із зображенням жителів нашого краю у вишиванках. Найстаріше фото датується 1890 роком. Усі вони експонувалися в рамках із підписами, оформленими у вигляді колажів, як колись було прийнято в нашій місцевості.

Щороку в міській громаді проводяться різдвяні вечорниці. Публічна бібліотека долучилася до святкування і організувала майстерклас із зав'язування української хустки «У хустину обернись – до традицій доторкнись», що викликало справжній фурор серед гостей свята. Бажаючих огорнути себе різнобарвною українською хусткою було багато. Хто спробував, був у захваті, і навіть ті, хто запевняв, що хустка не до лиця, переконалися, що немає жодної жінки, якій би вона не личила, і не важливо скільки їй років.

Майстер-клас із нагоди Дня української хустки також об'єднав усіх жінок-волонтерів ГО «Мережимо перемогу» та студентів університету третього віку КЗ «Територіальний центр соціального обслуговування Корсунь-Шевченківської міської ради», доводячи, що українські традиції – першооснова нашої духовності, які береже та поширює бібліотечна спільнота Корсунщини.

Активно підтримали жителі села Сотники організований бібліотекою-філією флешмоб «Хустку одягаю – Перемогу закликаю». Вони не тільки зібрали в бібліотеці колекцію старовинних хусток, а і старі світлини, на яких зображені односельці, запнуті цим яскравим елементом народного вбрання.

Відновити історію роду, сім'ї, повернутись обличчям до її забутих традицій, звичаїв, залучити до прадідівських ремесел, навчити дбайливо ставитися до природи, пам'яток історії та культури краю, мови, літератури, фольклору, народної творчості – один із пріоритетів роботи з юнацтвом і молоддю громади.

Для студентів педагогічного коледжу у співпраці з науковими співробітниками Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного

заповідника, ГО «Спілка краєзнавців Корсунщини» провели краєзнавчу годину «Коріння мого роду». Учасники розповідали про історію свого роду, демонструючи старі сімейні фото. Присутні познайомилися не тільки з родоводами, а й дізналися про побут, речі щоденного вжитку, одяг, який носили предки в різні часи. Ці розповіді були зворушливими та хвилюючими, пронизані гордістю за пращурів.

При Пішківській БФ створено українську світлицю, де відвідувачі знайомляться зі звичаями і традиціями села, старовинними виробами декоративно-вжиткового мистецтва, ремеслами. До Дня вишиванки в бібліотеці відбулася година народознавства «Вишиванка – генетичний код України». До цього заходу особливо готувалися дівчата, адже мали можливість взяти участь у народознавчому дефіле.

У загальному комплексі краєзнавчої діяльності Публічної бібліотеки особливе місце відведено літературному краєзнавству. Більше тридцяти років у жовтневі дні щорічно книгозбірня запрошує творчих людей на «Поетичне Надросся». Популяризація творчості місцевих письменників, творів про рідний край набуває особливого звучання, адже відбувається за безпосередньою участю авторів: під час презентацій їхніх нових книг, що традиційно проходить у бібліотеці, вечорів-портретів і авторських ювілейних вечорів, поетичних зустрічей у літературно-мистецькому клубі «Янталка», засідань жіночого літературно-мистецького клубу «Барви».

У березні в межах Тижня читання поезії та з нагоди Всесвітнього дня поезії в ПБ відбулося літературне рандеву «Наш край поетами багатий». Присутні читали свої вірші про війну в Україні, народ та наших захисників. Кожен твір пронизаний любов'ю до рідного краю, а головне – вірою в нашу Перемогу. Поетеса Ярина Яр презентувала збірку «Війна крізь серце. День за днем». Присутня молодь із м. Костянтинівки читала поезії про війну корсунських поетів.

Складовою частиною роботи бібліотеки завжди була участь у культурно-мистецькому житті громади. Зокрема, свята та фестивалі: «Шевченкові вершини», «Кайдашеві гостини», «Бузковий розмай», міжобласний мистецько-екологічний фестиваль української пісні «Мости над Россю», Свято міста, вечори пам'яті загиблих героїв тощо. Нині всі заходи, що проходять у нашій громаді, – благодійні, а кошти спрямовані на допомогу нашим мужнім захисникам.

У квітні в Корсуні відбувся традиційний культурно-мистецький фестиваль «Бузковий розмай». У межах заходу бібліотечні працівники провели краєзнавчі читання, де всі охочі мали змогу ознайомитися з історією, традиціями нашого славного міста, переглядаючи книги про Корсунщину з фонду бібліотеки. Для поціновувачів поетичного слова було організовано «Поетичну галявину», що зібрала талановитих митців,

якими багатий наш край. Поетеса Ганна Савранська надала безкоштовно 10 примірників авторської збірки «У Корсуні над Россю», а всі кошти, виручені від продажу книг, були спрямовані на допомогу ЗСУ.

Нещодавно славне місто Корсунь святкувало 990-у річницю з дня заснування. Публічна бібліотека Корсунь-Шевченківської міської ради із цієї нагоди провела ряд заходів, серед яких – презентація унікального видання про історію нашого славного міста «Незакінчена історія старовинного парку» Парасковії Степенькіної, директорки Корсунь-Шевченківського заповідника. Мала успіх у містян і гостей вулична акція «Будь славен, Корсуню, навік!». Широкому загалу було запропоновано цікаву та пізнавальну книжкову виставку «О Корсуню, прекрасний і правічний», де бібліотекарі представили книги з історії походження та розвитку міста, а також літературно-мистецькі твори наших талановитих земляків. У ході акції відбулася пізнавальна вікторина «Історія мого міста», під час якої учасники могли продемонструвати свої знання і отримати пам'ятний краєзнавчий календар.

До знаменної дати в житті нашого Корсуня було впроваджено новий маршрут «Тут починалося моє місто», першими учасниками якого стали учні Корсунь-Шевченківської гімназії. Екскурсанти мандрували місцями, де починалася історія Корсуня, кульмінацією маршруту стало місце Замчище. Саме тут у 1032 році Ярослав Мудрий спорудив містофортецю Корсунь.

Краєзнавчі аспекти розкриваються і під час проведення екологічних заходів. Публічна бібліотека була серед організаторів підписання петиції на ім'я Президента України «Про розробку та здійснення проекту щодо порятунку річки Рось з подальшим використанням його для відновлення водності всіх рік України та їх приток – малих річок». Завдяки спільним зусиллям небайдужих громадян, вона отримала підтримку більш як 25 000 осіб.

Головна бібліотека територіальної громади надає методичну та консультативну допомогу сільським бібліотекам з питань краєзнавства. Форми та методи дослідження й популяризації історико-культурного надбання Корсунь-Шевченківського краю розглядають на заняттях із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників ТГ із застосуванням активних методів навчання. Наприклад, заняття «Краєзнавство як одна з унікальних сфер діяльності бібліотек» пройшло у формі креатив-лабораторії. Для учасників анонсували роботу над краєзнавчим проектом «Історія села впродовж воєнного десятиліття з 2014 по 2024 рік».

Сьогодні нашим завданням є популяризація історико-культурного надбання українського народу, подолання історичних міфів, боротьба з фальсифікацією історії України, ідеологічними наративами, які поширює

ворог. У цьому наша спільна відповідальність і наша сила. Над цим і працює бібліотечна спільнота Корсунь-Шевченківської ТГ.

Світлана СЛОДЗІК,
*заступниця директора
по роботі з дітьми Черкаської МЦБС,
завідувачка Центральної міської
бібліотеки для дітей*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, вплинула на життя людей, виробничий потенціал, культурно-освітню інфраструктуру, позначилася і на бібліотеках. Вони як важливий чинник духовного життя населення, з огляду на ситуацію, визначили своє місце в нових соціальних реаліях, трансформують свою роль у суспільстві, взявши на себе функції інших соціальних інституцій. Бібліотеки стали пунктами волонтерської допомоги, психологічного розвантаження.

Працівники дитячих бібліотек Черкас уже в березні 2022 року в повному складі вийшли на роботу, розуміючи, що нашим основним громадянським та професійним завданням стали:

- організація пункту волонтерської діяльності та консультативного центру для родин ВПО, волонтерська допомога Збройним Силам України, надання психоемоційної підтримки дітям;

- захист інформаційного простору, утвердження позиції бібліотек як відкритих, загальнодоступних та інформаційно-просвітницьких центрів;

- створення сприятливих умов для інтелектуального та культурного розвитку дітей, формування особистості на засадах національного патріотизму, української ідентичності;

- постійно бути відкритим фізичним простором, де кожен відчуватиме себе бажаним, впевненим, оптимістичним та натхненним.

Із березня 2022 року Черкаська міська центральна бібліотека для дітей перетворилася на волонтерський пункт. Усі працівники міської ЦБС зібрали кошти для закупівлі необхідного матеріалу й почали плести маскувальні сітки, кавери, «кікімори» для бійців ЗСУ.

Колектив ЦМБД разом із представниками благодійного фонду «Небайдужі», ГО «Благодійний фонд соціального захисту, надії та до-

бра» та активних і чуйних жителів нашого міста організували постійну передачу продуктів харчування, необхідних в побуті речей, постільної білизни, засобів гігієни для евакуйованих сімей, бійців Територіальної оборони та ЗСУ.

Бібліотеки для дітей щомісячно організовували благодійні акції для ВПО «Зігрій теплом», під час яких більше 2000 таких родин мали змогу підібрати необхідні для них речі.

Бібліотечні працівники роблять усе необхідне, щоб заклади були не тільки осередком пізнання, але і центрами психологічного розвантаження, оскільки особливо позначаються реалії нашого життя на дітях. Насамперед було необхідно озброїти наших маленьких користувачів навичками безпечної поведінки, абеткою психологічних знань, які є вкрай необхідними для дитини у складний військовий час. Це дає змогу кожному зберегти своє здоров'я і життя, навчить боротися зі страхами, тривогою, нападами паніки.

Завдяки Збройним силам України, маємо можливість працювати, обслуговувати користувачів, брати активну участь у реалізації творчих програм і проєктів з підтримки дитячого читання та інтелектуального розвитку дітей. Зокрема, центральна міська бібліотека для дітей взяла участь у національному проєкті «Україна читає дітям», всеукраїнських конкурсах «Лідер читання» та «Літературні канікули». Активно реалізуємо програми «Творчість. Інтелект. Обдарованість» (робота з обдарованими дітьми), «У книжок немає канікул» (літнє читання), «Всі ми різні, але рівні» (робота з етнічними громадами), «Міцна сім'я – міцна держава» тощо.

Бібліотекарі читального залу ЦМБД разом із практичним психологом дошкільного навчального закладу спеціального типу № 29 «Ластівка» реалізують спільний арт-терапевтичний проєкт «Простір впорядкованих емоцій». Діти в умовах війни втрачають звичну повсякденність та впорядкованість життя, тому що тепер ігри та навчання чергуються з повітряними тривогами, вибухами, перебуванням в укриттях. Тож їм потрібна психологічна підтримка, фізична та емоційна безпека. Застосування психокорекційних форм роботи, малювання, ліплення, створення аплікацій, пісочної анімації, взаємодія з природними матеріалами дають можливість створити середовище, що заспокоює, дає відчуття безпеки та передбачуваності. У процесі дитина занурюється у творчий стан, у неї знімається психологічна напруга, підвищується відчуття комфорту. Завдяки цьому проєкту наші юні читачі отримали позитивний емоційний настрій, можливість експериментувати з різними почуттями, що сприяло творчому самовираженню, розвитку уяви, набуттю естетичного досвіду, практичних навичок, образотворчої діяльності та художніх здібностей в цілому.

Проект «Creativity hands» (творчо-психологічні релакси) розроблений філією №2 з метою допомоги дітям, що втратили рідних на війні, та всім, хто відчуває потребу в релаксації через складні життєві обставини. Задля вирішення психологічних проблем особистості, пізнання свого «Я» за допомогою книг та спілкування, за участі професійного психолога були проведені коучинги «Психологія і Я». Проект «Я потребую допомоги» спрямували на допомогу дітям у самоосвіті та саморозвитку під час виконання домашніх завдань, створенні презентацій, оформленні рефератів, публічних виступів тощо.

У Центральній міській бібліотеці для дітей започаткована благодійна акція для родин ВПО «Вітаємо іменинника!». Бібліотекарі разом з керівником Міжнародного благодійного фонду «Небайдужі» Маїною Кулик та керівником Благодійної організації «БФ соціального захисту надії і добра» Ларисою Малковою зробили все можливе, щоб цей святковий день у кожного іменинника був наповнений посмішками, подарунками, радістю, щастям, оптимізмом і непохитно. Вірю в нашу Перемогу!

Щоб діти не залишалися на самоті з усім тим, що їх тривожить і хвилює, а завжди почували себе поміченими й почутими, бібліотечні працівники заохочують користувачів до креативної діяльності. Серед прикладів, що має потужну мотивацію, зв'язок між військовими та щирою вірою дітей у Збройні сили України та нашу Перемогу, – патріотичні малюнки. Резонансною подією стало відкриття у ЦМБД мандрівної виставки дитячих малюнків «Мої батьки захищають Україну!».

Працівники центральної бібліотеки взяли участь у культурно-мистецькому проєкті «Бути поруч», приуроченому Дню матері та Міжнародному дню сім'ї. На локації в Дитячому парку міста бібліотеки створили безпечний і затишний простір для дітей із творчими заняттями, виставками, конкурсами, книжковими інтелектуальними вікторинами, майстеркласами та подарунками. У рамках проєкту була проведена благодійна акція «Найкращі читацькі родини». Наші волонтери вчили всіх охочих плести маскувальні сітки, читали патріотичні вірші.

Не залишаються поза увагою бібліотек діти у час літніх канікул. Юним читайликам пропонуються презентації книжкових новинок, різноманітні конкурси, майстеркласи, круїзи-вікторини, що проходять в межах акції «БібліоЛіто», спеціальних програм «У книжок не буває канікул» та «Бібліотечний калейдоскоп» (Планета дитинства –Дитячий табір), спрямованих на промоцію читання серед дітей.

Цікаве дозвілля для користувачів організовує бібліотека-філія №4. Популярності набули заходи на свіжому повітрі «БібліоЛіто», «Бібліотечна галявина». Діти молодшого шкільного віку вподобали

мінізаходи «Розмалюю я героя», «Підбери герою пару», «З якої казки цей герой» тощо, а конкурс малюнків на асфальті став уже традиційним.

Важливим напрямком діяльності бібліотек є підтримка соціально незахищених дітей – сиріт та дітей з особливими потребами – із метою формування в них віри у свої сили, почуття впевненості у стосунках з людьми. Центральна книгозбірня координує свою роботу з Центром комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Жага життя». Із цією категорією дітей проводять різноманітні масові заходи, наприклад, святкову виставу «Новорічна історія», майстерклас «Створи свою жабку» (у співпраці з Громадською організацією «Крим SOS»), день відкритих сердець «Місія честі, любові, добра».

Усі дитячі бібліотеки міста активно проводять заходи з популяризації книг та просування читання. З успіхом пройшов Всеукраїнський тиждень дитячого читання, насичений цікавими й пізнавальними заходами. Особливу цікавість викликали літературно-театралізоване шоу «Диво мандрівка до країни Читалії», літературна вітальня «Щасливий дар творити для дітей», рейтинг найпопулярніших книг «Топ 5 українських книг для дітей: Зачитані до дів», благодійна акція «Відкрий бібліотеку своїм друзям і отримай смаколик». Цікаво й весело пройшли книгомандри з вікторинами «Читаємо з пелюшок для наших діточок». Захопив дитячий мотиватор «Чому читати корисно» та «Творчі посиденьки» – майстерклас із виготовлення креативних книжкових закладок.

Працівники дитячої бібліотеки-філії №1 взяли активну участь у національному читацькому марафоні «Діти України читають» за книгою О. Прилуцького «Джури отамана Дахна», провели пізнавально-розважальний захід «Читаємо, граємо, про улюблені книжки розповідаємо», втілили проєкт «Цікаву книжку у кожний портфелік». У співпраці з дитячим навчальним закладом № 46 «Малюк» та закладом дошкільної освіти № 31 «Калинка» реалізуємо проєкт «Привчаємо змалечку до книги». Тісно співпрацюючи з учителями загальноосвітніх шкіл № 20 та № 24, бібліотекарі презентували та видавали цікаві книги для учнів 1–4-х класів. А у літній період було реалізовано проєкт «Розважайки: читаємо, граємо, відпочиваємо».

Цікаві проєкти з промоції читання розробила дитяча філія № 2: «Літні промінці на книжковій сторінці», «Жовто-блакитні канікули з книгою» та ін. Також втілили в життя багато цікавих, пізнавальних та інформаційних проєктів, серед яких школа комп'ютерної грамотності «Навчаємося з Мишкою-Всезнайкою».

Із метою привернення уваги дітей до цікавого та корисного дозвілля, відвернути їх від страху війни реалізовано проєкт «Безмежний світ гри». Настільні ігри, які бібліотекарі рекомендували користувачам, тренують пам'ять, навчають думати та приймати виважені рішення.

Із перших днів війни працівники бібліотеки-філії № 3 розпочали волонтерську діяльність у співпраці з волонтерським ХАБОМ міста Черкаси, зокрема з підрозділом «Люті бджілки», що безпосередньо контактували із захисниками та родинами ВПО, які добре знають про їхні потреби на фронті та на мирних територіях нашої країни.

Не залишались поза увагою і внутрішньо переселені сім'ї з дітьми, які тимчасово були розміщені в гуртожитку вищого технічного училища № 21, та сім'ї, що знайшли прихисток у будинку сімейного типу «Спільниченко» та у приміщенні приватної школи «Софія». Завдяки акції, організованій бібліотекою-філією № 7, було сформовано та передано в користування родинам бібліотеку з україномовних книг, дитячі іграшки та речі для домашнього вжитку. Завдяки тісній співпраці з Черкаським академічним театром ляльок, діти мікрорайону «Дніпровський» спільно з родинами внутрішньо переміщених осіб мали нагоду безкоштовно подивитися вистави «Пригоди в чарівному лісі» та «Золоте курча», поспілкуватися з акторами театру.

Цікаво та креативно провели захід, присвячений Міжнародному дню родини «Моя сім'я – мій оберіг», на який завітали родини мікрорайону, щоб підтримати сім'ї ВПО. Дорослі мали можливість познайомитися та поспілкуватися між собою, а діти – подружитись і разом брати участь у різноманітних конкурсах, вікторинах та іграх.

Родзинкою бібліотеки-філії № 4 є релакс-зона «Живий куточок», де живуть папуги, рибки, морська свинка. Це не тільки кімната психологічного розвантаження, а й пізнання навколишнього світу, де маленькі любителі живої природи збираються на різноманітні масові заходи: свято чотириляпих друзів «Вусаті, хвостаті та вірні», «Казкові пригоди, що вчать співчуттю до природи», Екологічну притчу «Підслухана розмова квітів», інтелект-шоу «Хто я?».

Працівники бібліотек для дітей роблять все можливе, щоб діти, перебуваючи в стінах бібліотеки, завжди відчували затишок та захищеність, увагу та небайдужість, щоб завжди могли поділитись своїм сокровенним і наболілим.

В умовах воєнного стану міські бібліотеки для дітей намагаються бути ближчими до кожного користувача. Вони пропонують скористатися широким спектром бібліотечно-інформаційних онлайн послуг, започатковують нові проекти. Бібліотеки працюють у соціальних мережах проти дезінформації та фейкових повідомлень, створюють і розміщують патріотичні публікації, мотиваційні відео, презентації, патріотичні постери та плакати, інформаційні дайджести.

Об'єднані спільною метою Перемоги, колективи міських бібліотек для дітей постійно тримають культурний фронт, зберігають Книгу – інтелектуальне й духовне надбання нашого народу, актуалізують бібліо-

течні фонди, забезпечують українською книгою дітей, роблять все можливе, щоб кожен день до нас приходили нові читачі, а бібліотека завжди була тим місцем, куди хочеться прийти, де завжди цікаво й захоплюче!

Головний меседж працівників міських бібліотек для дітей: «Усе задля Перемоги! Україна понад усе!»

Наталія КОНДЖАРЯН,
*заступниця директора
наукової бібліотеки ім. М. Максимовича
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПЛАТФОРМ ВІДКРИТИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ ІМ. М. МАКСИМОВИЧА ЧЕРКАСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Сьогодні поєднання традиційних та електронних ресурсів визначає якісні показники розвитку бібліотеки, а задоволення інформаційних потреб користувачів у сучасній бібліотеці закладу вищої освіти є лакмусовим папірцем її роботи. Слід наголосити, що наш читач, насамперед студент, викладач, – це молода сучасна людина, яка має у своєму розпорядженні різні гаджети, вільно володіє комп'ютером. Інформаційні потреби такого користувача не повинні обмежуватися тільки традиційним обслуговуванням.

Метою виступу є розгляд основних аспектів формування інформаційних ресурсів наукової бібліотеки ім. М. Максимовича, аналіз сучасного стану забезпечення вільного доступу до інформаційно-бібліотечних ресурсів як бази діяльності у сфері медіаосвіти, а також створення єдиного інформаційного бібліотечного простору на платформі наукової бібліотеки з метою отримання різноманітної інформації насамперед задля навчання та дослідницької діяльності.

Єдиний бібліотечний інформаційний простір – це сукупність баз і банків даних, технологій їх ведення та використання, інформаційних систем і мереж, що функціонують на основі єдиних принципів та за загальними правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію бібліотеки й користувачів, а також задоволення їхніх інформаційних потреб.

Іншими словами єдиний бібліотечний інформаційний простір складається з таких головних компонентів:

1) інформаційні освітні й наукові ресурси, що містять дані, відомості та знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації;

2) бібліотечна структура, що забезпечує функціонування та розвиток інформаційного простору, зокрема збір, обробку, зберігання, розповсюдження, пошук і передачу інформації;

3) засоби інформаційної взаємодії користувачів і бібліотеки, що забезпечують їм доступ до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій, що включають програмно-технічні засоби і організаційно-нормативні документи.

Сьогодні у всіх студентів є домашні ПК, сучасні смартфони, підключені до Інтернету, різниця тільки у способах доступу до нього. Усі наші читачі вільно користуються комп'ютером, можуть використовувати ресурси іноземними мовами і все більше вимагають надання через Інтернет повнотекстових ресурсів. Тому бібліотека в інтересах читача постійно шукає нові підходи до процесу обслуговування, вдосконалює свою діяльність, постійно розширює спектр бібліотечно-інформаційних послуг, форми та зміст роботи з метою забезпечення повноти, доступності й оперативності інформації.

Враховуючи реалії сьогодення, наукова бібліотека ім. М. Максимовича пропонує користувачам безкоштовний вільний доступ до великої кількості інформаційних ресурсів (реферативних і повнотекстових) власного виробництва та виробництва інших бібліотек України і світу. Перед закладом стоїть завдання вдосконалення технології архівування електронних ресурсів таким чином, щоб забезпечувати їх доступність для користувачів. Електронна бібліотека, створенням якої із 2009 року займається наукова бібліотека університету, стала підґрунтям формування інформаційно-предметного середовища, яке є надійним помічником студенту в навчанні та в науковій діяльності. Крім того, сучасний веб-механізм надає можливості для своєчасного розповсюдження наукових знань.

На нашому сайті, який є сучасним майданчиком для навчання та розповсюдження наукових знань, можна отримати найповнішу інформацію про окремі документи та масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, фондах, базах даних як українських, так і міжнародних). Якісна і зручна навігація сайту, яка дозволяє швидкий пошук, завантаження, вільне опрацювання масиву повнотекстових баз даних викликають найбільший інтерес користувачів. Статистика переглядів (1 471 635 з моменту створення) пунктів меню веб-сайту бібліотеки свідчить про активне використання і затребуваність цих інформаційних послуг. Зареєстрована відвідуваність безпосередньо через мережу Інтернет у 2023 р. становила 97 519 звернень. До електронного каталогу через сайт звернувся 24 741 користувач.

У рамках проєкту «Відкрита наука (Open Science)» та «Відкриті освітні ресурси (Open Educational Resources – OER)» як принципово

нового підходу до організації та реалізації науково-освітнього процесу, що передбачає відкритий доступ до інформаційних ресурсів, наукова бібліотека у 2023 р. долучилася до створення розгалуженого бібліотечного сервісу надання користувачам доступу до цифрових версій документів [2]. Онлайн-платформи для навчання та наукової діяльності об'єднують географічно розрізненних дослідників, щоб вони могли безперебійно мати доступ до сучасних надбань науки всього світу, а також співпрацювати з однодумцями, обмінюючись об'єктами досліджень, а також ідеями та досвідом. Такі платформи – це зазвичай онлайн-сервіси, які надають віртуальне середовище, до якого кілька людей можуть одночасно підключатися та працювати над одним завданням. Вони можуть варіюватися від широких віртуальних дослідницьких середовищ (VRE), які охоплюють безліч інструментів для полегшення обміну та співпраці, включаючи веб-форуми та вікі, спільне розміщення документів та спеціальні інструменти, як, наприклад, аналіз даних або візуалізація, аж до окремих конкретних інструментів, які дозволяють дослідникам працювати разом у реальному часі над конкретними аспектами дослідження (такими, як написання чи аналіз).

Відкриті освітні ресурси можуть існувати в будь-якому форматі та середовищі, захищені авторським правом; або видані за відкритою ліцензією, що дозволяє безкоштовний доступ, повторне використання, перепризначення, адаптацію та повторне розповсюдження іншими особами (термін запропонований на Форумі ЮНЕСКО 2002 р. ([UNESCO Recommendation on Open Educational Resources \(OER\)](#))).

OER можуть включати повні курси, модулі курсів, відкриті підручники, навчальні програми, лекції, посібники для студентів, конспекти викладання, домашні завдання, вікторини, лабораторні та аудиторні заняття, педагогічні матеріали, відео, інтерактивні матеріали, такі, як симуляції чи рольові ігри, інструменти оцінювання та багато інших ресурсів, програмне забезпечення, програми (включаючи мобільні додатки) та будь-які інші навчально-корисні матеріали. Платформа ЮНЕСКО з відкритих ресурсів, доступ з сайту НБ ЧНУ:

<https://www.unesco.org/en/open-educational-resources?hub=785>

На сайті нашої бібліотеки можна працювати із всесвітньо відомими платформами з відкритої науки і освіти та з колекціями повних текстів підручників та посібників з різних галузей знань.

Колекція «Відкрита бібліотека підручників – Open Textbook Library» має 1447 підручників, вільних для використання та розповсюдження, а також мають ліцензію на вільну адаптацію або зміну з належним зазначенням авторства. Колекція відкритих підручників «Open Textbook Library», доступ з сайту НБ ЧНУ: <https://open.umn.edu/opentextbooks/> .

Портал FOSTER – це платформа електронного навчання, яка об'єднує найкращі навчальні ресурси, призначені для тих, кому потрібно знати більше про відкриту науку або розвивати стратегії та навички для впровадження практик відкритої науки в щоденні робочі процеси. Платформа Foster, доступ з сайту НБ ЧНУ: <https://www.fosteropenscience.eu> . Wikibooks (https://en.wikibooks.org/wiki/Main_Page) – це колекція підручників з вільним змістом, розміщені фондом ВІКІМЕДІА. Тут збираються тільки матеріали, які носять освітній характер: підручники, анотовані тексти, методичні посібники та довідники. Вони можуть використовуватися у традиційному навчанні, акредитованих закладах, для навчання вдома або самонавчання. Станом на сьогодні проект представлений 74 мовами.

І це тільки невеличка частина електронних ресурсів, які наша бібліотека може запропонувати своєму користувачу. Крім навчального контенту, на сайті представлена величезна кількість безкоштовних повних текстів наукових документів у рамках проекту «Відкрита наука». Проект спрямовано на створення суспільних наукових благ шляхом обміну результатами, розширення та сприяння співпраці на одному або багатьох різних етапах дослідження. Це наукова практика, яка дозволяє вільне використання, перерозподіл і відтворення досліджень, організацію безперешкодного й оперативного доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Відкритий доступ може бути застосований до всіх форм публікації наукових результатів, включаючи рецензовані та нерецензовані статті, матеріали конференцій, тези, розділи книг, монографії тощо. Відкритий означає, що будь-хто може вільно отримувати доступ, використовувати, змінювати, розповсюджувати, передавати та демонструвати роботу, що є у відкритому доступі, а також робити та поширювати похідні від неї роботи на будь-якому цифровому носії з будь-якою метою, за умов належного позначення авторства. Така відкритість не впливає на свободу автора вибирати, де публікувати наукові результати, або право не публікувати їх.

ZENODO — відкрите сховище загального призначення, розроблене в рамках європейської програми OpenAIRE та кероване CERN. Це дозволяє дослідникам депонувати дослідницькі статті, набори даних, дослідницьке програмне забезпечення, звіти та будь-які інші цифрові артефакти, пов'язані з дослідженнями. Працювати з даною платформою можна також із сайту наукової бібліотеки.

Створення архівів (репозитаріїв) відкритого доступу – також невід'ємна складова відкритості науки та підвищення дослідницького потенціалу університетів, особливо в умовах війни. Основні завдання:

забезпечити вільний доступ до наукових матеріалів; забезпечити їх архівування та збереження на довготривалій основі; гарантувати незмінність е-публікації; забезпечити можливість обміну метаданими. Архіви відкритого доступу створюються через депонування та самоархівування (Self-Archiving) ученими своїх робіт. Наповнення електронного архіву інституційного репозитарію університету <http://eprints.cdu.edu.ua>, де розміщені 5306 академічних текстів науково-педагогічних працівників та студентів, і надалі залишається затребуваним інформаційним ресурсом, який дозволяє здійснювати безперешкодну і відкриту наукову комунікацію за принципом – 24/7/365.

Окрім вище згаданого, сьогодні наукова бібліотека ім. М. Максимовича забезпечує науково-педагогічних працівників та студентів можливістю отримання безперервного доступу до пошукових сервісів міжнародного рівня: Scopus (понад 20 млн. документів), Web of Science (понад 12 тис. академічних журналів, 12 млн документів), ScienceDirect (1,4 млн статей і книг), ресурсів порталу Springer Link (понад 8,5 млн статей), My Research (понад 12,3 млн матеріалів), Research4Life (понад 39,3 млн матеріалів), Бібліотеки університету Грінвіча (понад 200 тис. матеріалів у вільному доступі), Бібліотеки Лінді Холл (понад 20 тис. матеріалів) та інших (16 безкоштовних сервісів і систем), а також Elsevier, SpringerNature, JohnWiley & Sons, Taylor & Francis, Emerald, Sage Publications, Oxford University Press, Cambridge University Press, IOP Publishing, Biological Abstracts, BIOSIS Previews, Zoological Record, Current Contents Connect.

Нині відіграє важливу роль для виявлення перспектив розвитку наукової бібліотеки як інформаційного центру аналітична діяльність, аналіз існуючої практики, рівня роботи, моніторинг читацької активності. З метою одержання розширеної інформації про потреби користувачів, ступінь їхнього задоволення бібліотекою було проведено анкетування для виявлення пріоритетів у використанні інформаційних ресурсів. У результаті моніторингу було з'ясовано, що основною метою звернення до електронних ресурсів та послуг бібліотеки для 94% респондентів є навчання. 86% опитаних активно користуються електронними каталогами бібліотеки, 60% мають повний доступ до інформаційних ресурсів, 57% вказали на оперативність надання інформації, 82% читачів задоволені якістю та інформаційною наповненістю сайту.

Таким чином, доступ до відкритих інформаційних ресурсів значно спрощує обслуговування в бібліотеці, а її діяльність залежить від розвитку технічного забезпечення основних процесів, їх впровадження. Це дає можливість сформувати новий стиль сучасної університетської бібліотеки, яка стане центром інформації, дозвілля, епіцентром інформаційної підтримки освіти. Нашу роботу визначає єдина мета – якісне та

оперативне задоволення інформаційних запитів, відповідність інформаційного ресурсу бібліотеки потребам сучасного користувача.

Список використаних джерел

1. Відкрита освіта: новітні технології у навчальному процесі та освітньому менеджменті як засіб інтенсифікації розвитку освітньо-наукової системи України : аналіт. записка / Нац. ін-т стратегічних досліджень. *НІСД* : вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/vidkrita-osvita-novitni-tekhnologii-u-navchalnomu-procesi-ta> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Дослідження та інновації: політика відкритої науки ЄС. *European Commission* = офіц. сайт Європейського Союзу. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en (дата звернення: 14.03.2024).
3. *Megalib.com.ua*: все для студентів : вебсайт. URL: <http://megalib.com.ua/> (дата звернення: 14.03.2024).
4. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 р., № 892-р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.03.2024).

Надія ДЕМЧЕНКО,

завідувачка

інформаційно-бібліографічного відділу

наукової бібліотеки ім. М. Максимовича

Черкаського національного університету

ім. Б. Хмельницького

З ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИДАНЬ З РЕТРО, ВЕБ ТА ПОТОЧНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ

У сучасних умовах роль і завдання бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО) значно розширюються, адже вони надають доступ до своїх фондів, електронних публікацій, баз даних у режимі онлайн. Поєднуємо традиційні та сучасні форми роботи, використовуючи новітні інформаційні технології. Наші видання бібліографічного характеру пропонуємо переглянути в залі каталогів, читальних залах та на сайті бібліотеки.

Розкрити фонди рукописних видань – дисертацій – нам вдалося завдяки створенню **«Анотованого бібліографічного покажчика дисертацій, захищених в Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького»** [1] за період від 2004 до 2020 року включно.

Матеріали, що зібрано в покажчику, звірено de visu та розміщено згідно зі шифрами наукових спеціальностей; у межах спеціальностей – за абеткою прізвищ дисертантів, розділено докторські та кандидатські дисертації. Записи мають наскрізну нумерацію. Для зручності пошуку пропонуємо кілька допоміжних покажчиків: іменний покажчик дисертантів, наукових керівників, редакторів та консультантів; покажчик назв дисертацій та покажчик установ і навчальних закладів.

У бібліографічному описі дисертацій вказано навчальний заклад, де була виконана робота, а в описі авторефератів дисертацій вказано лише заклад вищої освіти, де захищається пошукач. Додатково автореферат доповнено анотацією українською мовою, що була укладена пошукачем.

Інформацію подано мовою оригіналу та відповідно до національного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Скорочення подані згідно з ДСТУ 3582: 2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень в українській мові».

При відборі матеріалу було використано фонди наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького та електронні фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національного репозитарію академічних текстів, сайт Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького cdu.edu.ua та матеріали Вікіпедії.

Розділ з відомостями про голів, заступників, вчених секретарів та членів спеціалізованих вчених рад подано на основі матеріалів самих рад. Світлини голів спеціалізованих вчених рад взято з публічних джерел інформації: сайтів scholar.google.com.ua та citations та cdu.edu.ua.

Покажчик адресовано науковцям та суб'єктам системи вищої освіти.

Бібліотекою підготовлено та видано веббіографічний покажчик **«Історія міста Черкаси»** [2]. Цікаве за своїм змістом видання включає перелік інтернет-ресурсів краєзнавчого характеру, які знайомлять користувача з історією міста Черкаси станом на 23 січня 2018 року. Матеріал було зібрано протягом 2016, 2017 та січня 2018 років. Розділи покажчика присвячено сторінкам історії виникнення, розбудови міста, окремо розповідають про назви вулиць Черкас та особливості архітектури.

Кожне джерело інформації має детальний опис та графічне зображення чи фото події, місцевості, будівлі тощо.

Топонімічний покажчик нових назв вулиць допоможе вільніше орієнтуватись у їх змінених назвах. До географічного покажчика внесено

всі топоніми, що зустрічаються в документах. Іменний покажчик полегшить пошук прізвищ авторів, укладачів, редакторів.

Відомо, що Інтернет характеризується мінливістю, може бути тимчасово видалено чи перенесено, обмежено доступ до окремих сайтів, тому в описі вказано точну дату звернення до статті. Укладач не претендує на вичерпність матеріалу.

У межах розділів покажчика всю інформацію подано в алфавітному порядку назв та у вигляді бібліографічного опису документа згідно з національним стандартом ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Скорочення подані згідно з ДСТУ 3582: 2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень в українській мові».

Із метою інформування читачів про нові надходження літератури до наукової бібліотеки університету, видається поточний бібліографічний посібник – інформаційний бюлетень «**Книжкова скарбниця**» [3]. До нього входять видання, які вийшли друком не раніше 2017 року, уже пройшли основні технологічні бібліотечно-бібліографічні процеси обробки, введени до генерального та електронного каталогів і пропонуються користувачам. Подано повний бібліографічний опис нових видань згідно з національним стандартом ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», а також стислі анотації (мовою видання), які допоможуть користувачам краще зорієнтуватися у змісті книг.

Видання у бюлетені згруповано за галузевим принципом: «Природничі, сільськогосподарські, хімічні та медичні науки», «Фізико-математичні технічні науки та комп'ютерні технології», «Соціально-політичні та історичні науки», «Економічні науки», «Юридичні науки», «Фізична культура та спорт», «Психолого-педагогічні науки», «Культура та мистецтво», «Філологічні науки, журналістика, художня література», «Філософські науки та релігієзнавство», «Архівознавство, бібліотечна справа», «Бібліографічні покажчики». У структурних частинах бюлетеня документи подано в алфавітному порядку.

Вказано кількість примірників та місце знаходження документа у структурних підрозділах бібліотеки. Інформація про нові видання, які останнім часом з'явилися у фондах нашої бібліотеки, надходить онлайн на кафедри та окремим викладачам. У цьому випадку вона носить вибірково-галузевий характер і максимально враховує коло наукових інтересів користувачів з даного підрозділу університету.

43-й випуск інформаційного бюлетеня «Книжкова скарбниця» вийшов в електронному варіанті та розміщено на сайті наукової бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Анотований покажчик дисертацій, захищених в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (2004–2020) : анот. бібліогр. покажч. : до 100-річчя Черкаського нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; Наук. б-ка імені М. Максимовича ; уклад. Н. В. Демченко ; наук. ред. Г. М. Голиш. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2021. 376 с.
2. Історія міста Черкаси : вебліограф. покажч. / уклад. Н. В. Демченко. Черкаси : ЧНУ, 2018. 18 с.
3. Книжкова скарбниця : інформ. бюл. Вип. 43 (лип.–груд. 2023 р.) / уклад. Н. В. Демченко. Черкаси : ЧНУ, 2023. 57 с.

Людмила ДЯДИК,
*голова ГО «Черкаське обласне відділення
Української бібліотечної асоціації»,
директорка КЗ «Обласна універсальна
наукова бібліотека
імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради*

ДОНЕСЕННЯ ДО СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ ПРАВДИ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ ТА ДОЛЮ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК – ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

Третій рік триває жорстока, неспровокована війна росії проти України. Вона стала важким випробуванням для кожної людини, окремої бібліотеки, для всієї бібліотечної спільноти. Але попри війну й великі труднощі у країні, бібліотеки територіальних громад Черкащини трансформували свою діяльність відповідно до умов воєнного стану, укотре продемонстрували своє призначення як соціально значущих інституцій. Більшість закладів стали волонтерськими пунктами, де збирають кошти на військові потреби, гуманітарну допомогу у вигляді продуктів харчування, плетуть маскувальні сітки, діють як центри правової, соціально-емоційної підтримки, роблять все можливе для наближення Перемоги.

Із перших днів повномасштабної війни докладає зусиль до консолідації бібліотечної спільноти Черкащини задля допомоги Збройним силам України та родинам переселенців, доносить до світової спільноти правду про події в Україні ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації». Це стало одним із головних пріоритетів його діяльності. У соціальних мережах шириться подекуди сфальсифікована

ворогами неправдива інформація, тож Президія та члени Черкаського обласного відділення УБА підтримали заклик Української бібліотечної асоціації щодо боротьби з фейками та поширенням недостовірної інформації. На протидію російському інформаційному нарративу публічні бібліотеки Черкащини розгорнули потужний бібліотечно-інформаційний спротив, спростовують недостовірну інформацію – фейки, що несуть загрозу безпеці України. Також боронять інформаційний простір, актуалізуючи фонди, створюючи інформаційні зони та інші заходи з протидії ворожій російській пропаганді.

У цей складний час бібліотеки Черкаської області відчувають підтримку, допомогу та мають можливість доносити надважливі послання про війну людям в усьому світі. Завдяки подвижництву нашої шановної землячки, уродженки міста Черкаси Юлії Госарт, нині професорки Школи інформації Державного університету міста Сан-Хосе штату Каліфорнія Сполучених Штатів Америки, небайдужості її директора доктора Ентоні Чоу налагоджена співпраця з Черкаською ОУНБ імені Тараса Шевченка, ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації».

Школою інформації Державного університету створено ініціативу «Українські бібліотеки у воєнний час», у межах якої з літа 2022 року проводиться постійна серія симпозіумів, в яких Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка бере активну участь. Їх тематика присвячена знайомству з умовами функціонування, потребами та послугам публічних бібліотек України в період війни.

Після першого симпозіуму «Бібліотеки України в умовах російсько-української війни» Школою інформації було оголошено фандрейзинг та зібрано кошти на високоякісний книжковий сканер і сховище для дисків для Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка.

Також спільно ми змогли успішно провести конкурс дитячого малюнку «Війну, а не квіти, малюють діти» у 40-ка публічних бібліотеках області, в яких протягом вересня 2022 року відбувалися мистецькі заходи: діти захисників, внутрішньо переміщених осіб на папері образно ділилися своїми переживаннями про війну, що триває. Наші американські друзі та Президія Черкаського обласного відділення УБА забезпечили бібліотеки всім необхідним для проведення конкурсу. 450 малюнків були оцифровані та розміщені в галереї SUCHO – платформі європейської волонтерської ініціативи зі збереження української культурної спадщини онлайн, а частина оригіналів відправлена нашим партнерам для представлення американському та європейському суспільству на різних локаціях. Сьогодні патріотичні малюнки дітей із Черкащини подорожують Сполученими Штатами Америки, доносять правду про війну в Україні, показують особисті переживання дітей.

Нещодавно відбулася надзвичайно потужна виставка малюнків наших юних художників в Університеті Лойола Мерімаунт (Loyola Marymount University), за що ми щиро вдячні ще одному землякові, уродженцю м. Золотоноша, професору університету, теологу, отцю Кирилу. А Школа інформації Державного університету м. Сан-Хосе у травні 2024 року запускає новаторську виставку малюнків конкурсу «Війну, а не квіти, малюють діти» у віртуальній реальності, що демонструє стійкість та досвід українських дітей, які потерпають від війни, підкреслюючи роль бібліотекарів у збереженні культурної спадщини України. Про обидві виставки були публікації та відеорепортажі в американських медіа.

Безмежно вдячні також європейській волонтерській ініціативі зі збереження української культурної спадщини онлайн – Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO) за фінансову допомогу у придбанні обладнання для оцифрування фонду Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка. Завдяки ініціативі SUCHO, наша бібліотека отримала високоякісний книжковий сканер, нові комп'ютери, принтери, ноутбуки, запчастини для оновлення та підсилення старих комп'ютерів, електричну станцію «Анкер». Така допомога стала поштовхом до створення нового структурного підрозділу – відділу електронної бібліотеки, розпочато процес оцифрування рідкісних і цінних видань, краєзнавчого депозитарію.

Також Ініціатива SUCHO надала обласній науковій бібліотеці безкоштовне, необмежене за розмірами місце зберігання файлів через платформу NextCloud. Тепер електронна бібліотека Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка, файли з оцифрованими виданнями надійно зберігаються в серверному центрі в Амстердамі та доступні користувачам. Проєкт SUCHO є значним досягненням у забезпеченні безпеки великої кількості цифрової культурної спадщини України й демонструє, що люди навіть на відстані можуть вживати реальних заходів для захисту культурної спадщини у кризовій ситуації.

«Роль SUCHO та співпраця з публічними бібліотеками України у збереженні культурної спадщини під час війни» – такою була моя спільна з докторкою Юлією Госарт доповідь на 88-му Всесвітньому бібліотечно-інформаційному конгресі IFLA World Library and Information Congress 2023 (WLIC 2023), що проходив з 21 по 25 серпня в Роттердамі (Нідерланди). За рекомендацією Школи інформації Державного університету м. Сан-Хосе та завдяки допомозі докторки Юлії Госарт, отримавши Лідерський грант 2023 від IFLA як член Української бібліотечної асоціації, я мала можливість відвідувати сесії та виступати з доповідями. Тема щорічного конгресу «Працюймо разом, бібліотеко!» («Let's work together, let's library!») об'єднала близько 3000 учасників зі 130 країн світу, які обговорювали різні теми, що нині хвилюють бібліотекарів.

Захоплююча програма міжнародного конгресу включала сесії, пленарні засідання, стенди, виставку бібліотечних матеріалів, плакатів, обладнання, комп'ютерних систем, видавництва; відбувалися презентації та дискусії. Переклад виступів здійснювався за допомогою штучного інтелекту 60-ма мовами світу. Виступи учасників були розділені на тематичні сесії та секції, а теми обговорень – найрізноманітніші. Лунали заклики про створення Єдиної світової електронної бібліотеки; розмовляли про зелені бібліотеки, зміну клімату, оцифрування, просування читання, надання бібліотечних послуг людям з особливими потребами, збереження культурної спадщини, захист авторських прав, булінг та інше. Багато уваги та сесій було приділено штучному інтелекту, його перевагам та недолікам. Для учасників конгресу було організовано культурний вечір у зоопарку Роттердама, екскурсії до нідерландських бібліотек та флешмоби.

Для тих учасників, хто отримав грант від IFLA, було організовано сесію «Глобальні нові лідери: дорожня карта для реалізації», на якій я виступила з доповіддю «Що заважає економічному розвитку бібліотек в Україні». Розповідала про діяльність публічних бібліотек Черкащини під час російсько-української війни, спрямовану насамперед на допомогу Збройним силам України, внутрішньо переміщеним особам, протидію ворожій пропаганді та на збереження української культурної спадщини.

Україну на конгресі також представляла Катерина Алексеєнко, координаторка з розвитку «Жива сучасна бібліотека» – БФ «Бібліотечна країна» зі Львова, яка презентувала свій постер про російську-українську війну та проводила збір книг для бібліотек нашої країни.

24 серпня у великих містах Європи відбувалися різноманітні заходи та акції до Дня Незалежності України, організовані українською діаспорою. Перебуваючи в Нідерландах цього дня, ми долучилися до патріотичної ходи в Гаазі, щоб привернути увагу до війни в Україні. Відчувалася підтримка як від представників різних посольств, так і від пересічних громадян.

У жовтні 2023 року відбувся черговий симпозіум, організований Школою інформації Державного університету м. Сан-Хосе «Сільські бібліотеки України в умовах війни», до якого я також долучилася як голова Черкаського обласного відділення Української бібліотечної асоціації з доповіддю і відеопрезентацією «Сільські бібліотеки Черкащини: допомога громаді та виклики сьогодення». Після симпозіуму було знову оголошено збір коштів (фандрейзинг) для допомоги трьом сільським бібліотекам Черкаської області.

Співпраця Черкаського обласного відділення Української бібліотечної асоціації та Школи інформації Державного університету м. Сан-Хосе продовжується. Нині триває підготовка до щорічної конференції

Американської бібліотечної асоціації (ALA 2024), що відбудеться в м. Сан-Дієго (штат Каліфорнія) з 27 червня по 2 липня 2024 року, в якій буду брати участь онлайн як голова Черкаського обласного відділення УБА з доповіддю «Міжнародна співпраця Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка у збереженні книжкової спадщини України під час війни».

Безмежна вдячність всім нашим міжнародним партнерам за те, що здійснили багаторічні мрії Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка в оцифруванні фонду, допомагають зберігати й популяризувати українську культурну спадщину, надають можливість українським бібліотекарям доносити всьому світові правдиву інформацію про російсько-українську війну та закликати діяти на підтримку України!

Список використаних джерел

1. Госарт У., Дядик Л. Роль українських бібліотек у збереженні культурної спадщини у воєнний час. *IFLA - International Federation of Library Associations and Institutions*. URL: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/2753> (дата звернення: 12.06.2024).
2. Госарт У. Українські бібліотеки у воєнний час. *Library journal.com*. URL: <https://www.libraryjournal.com/story/people/ukrainian-libraries-in-wartime> (дата звернення: 12.06.2024).
3. Міолене Е. Як професор із Сан-Хосе використовує технологію, щоб врятувати дорогоцінні книги у своєму рідному українському місті. *The Mercury News*. URL: <https://www.mercurynews.com/2023/02/21/as-bombs-fall-librarians/> (дата звернення: 12.06.2024).
4. Підтримка українських сільських бібліотек. *gofundme.com*. URL: https://www.gofundme.com/f/supporting-ukrainian-village-libraries?utm_campaign=m_pd+share-sheet&utm_content=undefined&utm_medium=social&utm_source=facebook&utm_term=undefined (дата звернення: 12.06.2024).
5. Виставка віртуальної реальності дає голос українським дітям та бібліотекарям. *Sjsu - School of information*. URL: <https://ischool.sjsu.edu/news/virtual-reality-exhibit-gives-voice-ukrainian-children-and-> (дата звернення: 12.06.2024).
6. Exhibition Highlights How Children Process War and Trauma Through Art : february 6, 24. Loyola Marumount University. URL: [Exhibition Highlights How Children Process War and Trauma Through Art - Loyola Marymount University Newsroom \(lmu.edu\)](https://www.loyolamarumount.edu/newsroom/exhibition-highlights-how-children-process-war-and-trauma-through-art) (last accessed: 12.06.2024).

ЗМІСТ

Від упорядника.....	3
Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення Ювілейні урочистості. Вітальні слова.....	5
Пленарне засідання, 2 квітня 2024 р. Бібліотечна галузь Черкащини: історичне минуле та вектори руху в майбутнє	
Людмила ДЯДИК. Історичні аспекти та сучасні вектори діяльності Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка.....	10
Лідія УШАКОВА. Черкаська обласна бібліотека для дітей: 70 років на бібліотечній мапі краю.....	16
Федір ПИЛИПЕНКО. Бібліотечні трансформації роботи з юнацтвом і молоддю під час війни.....	22
Олександр ШАМРАЙ. Організація роботи сільських бібліотек в областях Центральної України у період повоєнної відбудови (1943–1950 рр.).....	29
Клавдія БУГАЄНКО. Бібліотеки Черкащини як джерельна основа національної пам'яті та культурної спадщини. Презентація книги «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення».....	36
Валентин ЛАЗУРЕНКО. Бібліотечна справа на Черкащині: історія та сьогодення.....	41
Василь МЕЛЬНИЧЕНКО. Українське друковане слово в житті черкащан на початку ХХ ст.....	47
Григорій ГОЛИШ. Новітня публікативна діяльність наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (2014–2024 рр.).....	52
Тетяна КРАВЧЕНКО. Музейна кімната цінних і рідкісних видань бібліотеки Уманського національного університету садівництва – інструментарій формування знань та традицій.....	57
Лариса ВОСКОБІЙНИК. Видатні особистості українського книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, імена яких пов'язані з Черкащиною.....	61

Любов МАЛЬОВАНА. Відомий бібліограф і книгознавець із Звенигородщини: штрихи до портрета.....	64
Ольга ДЯГЛЮК. Людина. Директор. Особистість: до 100-річчя від дня народження першого директора Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки Євдокії Петрівни Кузьменко.....	68

Пленарне засідання, 3 квітня 2024 р.

Бібліотеки Черкащини: відкритість до інноваційного розвитку (з досвіду діяльності)

Наталія ВІТАВСЬКА. Методичне забезпечення діяльності бібліотек області під час воєнного стану.....	73
Валентина ОЛІЙНИК. Проектний менеджмент під час війни як передумова модернізації публічної бібліотеки Чорнобаївської територіальної громади.....	77
Лариса ГОРА. Сільська бібліотека, громада і влада: комунікація, взаєморозуміння, співпраця.....	81
Майя КОЛЕСНИК. Бібліотека – центр розвитку громади.....	84
Валентина ШКРЕБТІЙ. Історико-культурне надбання Корсунь-Шевченківського краю: досвід збереження та популяризації в бібліотеках.....	88
Світлана СЛОДЗИК. Трансформація діяльності бібліотек для дітей Черкаської міської централізованої бібліотечної системи під час воєнного стану.....	97
Наталія КОНДЖАРЯН. Забезпечення доступу до платформ відкритих ресурсів науковою бібліотекою імені Михайла Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.....	102
Надія ДЕМЧЕНКО. З досвіду підготовки науковою бібліотекою інформаційних видань з ретро, веб і поточної бібліографії.....	107
Людмила ДЯДИК. Донесення до світової спільноти правди про війну в Україні та долю українських бібліотек – один із пріоритетів діяльності Черкаського обласного відділення Української бібліотечної асоціації.....	110

Наукове видання

Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

2-3 квітня 2024 року
м. Черкаси

Упорядник **Бугасько** Клавдія Сергіївна

Відповідальна за випуск **Л. Д. Дядик**

Редагування **О. І. Дяглюк**

Формат 60x84/16

Видавець і виготовлювач
Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова
бібліотека імені Тараса Шевченка»,
вул. Байди-Вишневецького, 8, м. Черкаси, 18001

Підписано до друку 12.09.2024. Тир. 35. Ксерокс ОУНБ
імені Тараса Шевченка

